

Π. Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ—Β. ΔΟΥΚΛΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

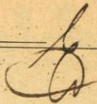
Ε. ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9 ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ (ΓΩΝΙΑ)—ΤΗΛΕΦ. 24.271 — ΑΘΗΝΑΙ

1000
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΔΟΥΚΛΙΑ
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

Διὰ τὴν Ε' Τάξιν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων

Ἀριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως
Ἐπιτελείου Παιδείας 67001/1956

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ & Α. Ε.
ΑΘΗΝΑΙ, ΟΔΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΑΙ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ, Γωνία

Κάθε γνήσιον αντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν ἑνὸς τῶν συγγραφέων.

Handwritten signature in purple ink, possibly reading "K. Papadopoulos" or similar.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. ΙΔΡΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

α) Κτίσις τῆς Ρώμης.

Εἰς τὰ δυτικά μέρη τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται ἡ Ἰταλικὴ χερσονήσος, ἡ ὁποία βρέχεται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Χωρίζεται δὲ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ Ἴόνιον Πέλαγος.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι εἶχον κάμει ἀποικίας εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου Θαλάσσης, ἐπήγαν καὶ εἰς τὰ νότια μέρη τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου καὶ ἔκτισαν πολλὰς ὠραίας πόλεις. Ἡ περιοχὴ ἐκείνη ὠνομάσθη «*Μεγάλη Ἑλλάς*».

Πολλαὶ ἀπὸ τὰς πόλεις αὐτὰς ὑπάρχουν καὶ σήμερον, ὅπως ἡ Μεσσήνη, ἡ Κατάνη, αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Τάρας, ἡ Νεάπολις καὶ ἄλλαι. Εἰς πολλὰ μάλιστα ὄρεινὰ χωρία τῆς Ν. Ἰταλίας χρησιμοποιοῦν ἀκόμη πολλὰς λέξεις Ἑλληνικὰς καὶ διατηροῦν ἑλληνικὰ ἔθιμα μέχρι σήμερον. Εἰς τὸ μέσον τῆς χερσονήσου ὑπῆρχεν ἡ χώρα Λάτιον, ποῦ οἱ κάτοικοι τῆς ὠνομάζοντο Λατῖνοι.

Τὸ Λάτιον εἶναι μέρος πεδινὸν καὶ τὸ διασχίζει ὁ ποταμὸς Τίβερης. Οἱ κάτοικοι τοῦ ἦσαν διεσκορπισμένοι εἰς μικροὺς συνοικισμοὺς καὶ ἤσχολοντο μὲ τὴν γεωργίαν. Εἰς ἀπὸ τοὺς συνοικισμοὺς αὐτοὺς ἦτο κτισμένος εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως καὶ πλησίον εἰς τὰς ἐκβολὰς του, ὠνομάζετο δὲ *Ρώμη*. Τὸ ὄνομα τῆς αὐτῆς ἔλοβε κατὰ τὴν παράδοσιν ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν δύο ἱδρυτῶν τῆς Ρωμύλου καὶ Ρώμυ, πού ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ ἥρωος τῆς Τροίας Αἰνείου.

Ἡ κτίσις τῆς Ρώμης ἔγινε 753 χρόνια πρὶν νὰ γεννηθῆ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ρωμοῦκοῦ κράτους.

β) Ἐξάπλωσις τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου.

Ἡ θέσις τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Ρώμη πλησίον εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως, ἡ εὐφορος πεδιάς τῆς, ἡ ἐργατικότης καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ τῶν κατοίκων τῆς ἐβοήθησαν, ὥστε σιγὰ·σιγὰ νὰ γίνῃ πόλις πλουσία καὶ ἰσχυρά, νὰ προοδεύσῃ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ ὅλης τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου.

Οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι ἦσαν ἄνθρωποι ἀπλοῖ, φιλόπονοι, πειθαρχικοὶ καὶ γενναῖοι. Εἰς τοὺς τρόπους ὁμοιάζον πρὸς τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιάτας. Μὲ τὰ καλὰ αὐτὰ προτερήματα ἔγιναν ἀριστοὶ στρατιῶται, ἐπολέμησαν μὲ ὄλους τοὺς γειτονικοὺς τῶν λαοὺς τῆς βορείου Ἰταλίας καὶ ὕστερα ἀπὸ σκληροῦς ἀγῶνας τοὺς ἐνίκησαν καὶ τοὺς ὑπέταξαν.

Κατόπιν ἐστράφησαν καὶ πρὸς τὴν νότιον Ἰταλίαν, ὅπου ἦσαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Οἱ Ἕλληνες ἐπολέμησαν μὲ γενναϊότητα διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων, ἐπήγε μὲ στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου Πύρρος. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε ἡ ἀνδοεῖα τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ἡ βοήθεια τοῦ Πύρρου ἔφερον ἀποτέλεσμα. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους.

Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς νοτίου Ἰταλίας οἱ Ρωμαῖοι ἐπήραν τὰ πρῶτα γράμματα, ἔμαθαν τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ καὶ ἐδιδάχθησαν τὸν τρόπον νὰ κτίζουσιν τοὺς ναοὺς τῶν.

Μὲ τὰς κατακτήσεις τῶν αὐτῶν οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κυρίαρχοι ὅλης τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου καὶ ἀπετέλεσαν ἓν ἰσχυρότατον κράτος, τὸ *Ρωμαϊκόν*.

γ) Ἐξάπλωσις τῶν Ρωμαίων ἔξω τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου.

Οἱ Ρωμαῖοι κατόπιν μακρῶν καὶ νικηφόρων πολέμων ἐναντίον τῶν γειτονικῶν λαῶν κατάρθωσαν νὰ κατακτήσουν ὅλας τὰς γειτονικὰς χώρας καὶ νὰ μεγαλώσουν πολὺ τὸ κράτος τῶν.

Εἰς τὴν Ἀφρικανικὴν παραλίαν, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας, ἦτο κτισμένη ἡ μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ πόλις *Καρχηδῶν*. Αὕτη σιγὰ·σιγὰ ἐκυρίευσεν ὅλα τὰ μεσογειακὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀπέκτησε στόλον δυνατὸν.

Οἱ Ρωμαῖοι φοβούμενοι τὴν ἐξάπλωσιν αὐτῆν τῶν Καρχηδονίων, τοὺς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον. Ἐπάλαισαν ἀγῶνα σκληρὸν οἱ δύο λαοί.

Οἱ πόλεμοι αὗτοι ὀνομάζονται *Καρχηδονιακοί*. Κατ' αὐτοὺς ἀπέκτησε μεγάλην φήμην ὡς στρατηγὸς ὁ ἀρχηγὸς τῶν Καρχηδονίων *Ἀννίβας*, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν εἰς πολλὰς μάχας τοὺς Ρωμαίους, καὶ παρ' ὅλων νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν Ρώμην.

Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος τῶν, ἐκράτησαν μὲ ὑπομονὴν τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὸ τέλος ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους, ἐκυρίευσαν τὴν Καρχηδῶνα καὶ διέλυσαν τὸ Καρχηδονιακὸν κράτος.

Με την νίκην αυτήν τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἀπέκτησε πολὺ μεγάλην δύναμιν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν.

δ) Πόλεμοι τῶν Ρωμαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἐκτὸς τῶν Καρχηδονίων οἱ Ρωμαῖοι ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἠθέλησαν νὰ ἀναμειχθοῦν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐνώσει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ τοὺς εἶχεν ὀδηγήσει εἰς τόσας νίκας καὶ τόσους θριάμβους, ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην χωρισμένοι εἰς μικρὰ κράτη καὶ ἐξηντλημένοι ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου. Τοιοῦτοτρόπως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῶν Ρωμαίων ἐπιδρομῶν.

Οἱ Ρωμαῖοι κατόπιν σκληροῦ ἀγῶνος ἐπέτυχον νὰ κυριεύσουν τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν κάμουν ἐπαρχίαν ρωμαϊκὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀχαΐα* τὸ ἔτος 146 π.Χ.

Κατὰ τοὺς πολέμους αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἐφέρθησαν μὲ μεγάλην σκληρότητα πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἰδίως πρὸς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι προέβηλον ἀντίστασιν εἰς αὐτούς. Οἱ κάτοικοι ἐσφάζοντο, αἱ πόλεις κατεστρέφοντο καὶ ἡ χώρα ἠρημώνατο.

Συνεχίζοντες τὰς κατακτήσεις των οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν καὶ τὰς ὑπολοίπους Ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου.

Με τὰς κατακτήσεις των αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κύριοι ὄλου τοῦ τότε πολιτισμένου κόσμου. Ἔγιναν κοσμοκράτορες καὶ συνεκέντρωσαν ὄλον τὸ ἐμπόριον καὶ ὄλον τὸν πλοῦτον εἰς χεῖρας των. Τὸ ἀπέραντον αὐτὸ κράτος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν *Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία*.

2. ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

α) Οἱ Ρωμαῖοι καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς.

Οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως εἶδομεν, δὲν εἶχον ἀναπτύξει ἰδικόν των πολιτισμόν. Ἦσαν γεωργοὶ καλοὶ καὶ φιλόπονοι. Μὲ τοὺς κατακτητικὸς πολέμους των ἀνεδείχθησαν γενναῖοι πολεμισταὶ καὶ ἠσχολοῦντο μὲ ἔργα στρατιωτικὰ κυρίως καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον βραδύτερον. Οὔτε τὰ γράμματα ὅμως εἶχον καλλιεργήσει, οὔτε εἰς τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην ἦσαν ἐπιτήδαιοι, οὔτε μὲ τὰς ὥραιας τέχνας, γλυπτικὴν, ζωγραφικὴν, μουσικὴν, ποίησιν, θέατρον, εἶχον ἀσχοληθῆ.

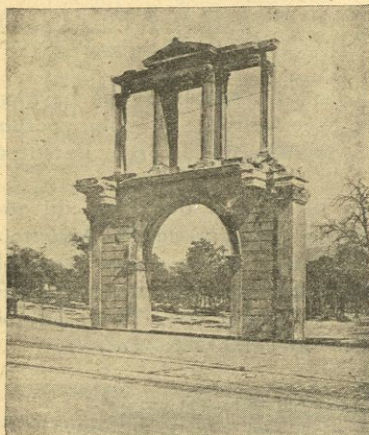
Ὅταν ὅμως κατέκτησαν τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅταν ἐγνώρισαν τὰ ὄρατα πνευματικὰ κέντρα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰς Ἀθήνας, τὴν Ρόδον, τὴν Πέργαμον, τὴν

Ἄντιόχειαν καὶ ἄλλα, ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἐγεννήθη ἡ ἐπιθυμία νὰ φανοῦν καὶ αὐτοὶ πολιτισμένοι.

Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ μιμοῦνται τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ κτίζουν κατοικίας, ναοὺς, ἀγορὰς ὅπως καὶ αὐτοὶ. Ἀπεγύμνωσαν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, τὰ δημόσια κτίρια, τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας ἀπὸ τὰ ὄρατα ἔργα τέχνης, τὰ ὅποια εἶχον δημιουργήσει οἱ Ἑλληνας, καὶ τὰ μετέφερον εἰς τὴν χώραν*των.

Μὲ αὐτὰ ἐστολισθῆ ἡ πρωτεύουσα τῶν Ρώμῃ καὶ αἱ οἰκίαι τῶν ἀξιωματῶν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἄλλὰ διὰ νὰ καταλάβουν καλῶτερον τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ τὸν μιμηθοῦν, ἤσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ μάθουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ μελετήσουν τὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα.

Ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς Ἀθήνας.

Ἦρχισαν λοιπὸν πολλοὶ νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ σπουδάσουν. Ἄλλοι ἐκάλουν διδασκάλους Ἑλληνας διὰ νὰ μορφώσουν τὰ παιδιά των. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς μετέφραζον εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν τὰ σοφὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τὰ ὑπέροχα δράματα, τὰ ὅποια ἐπαίζοντο εἰς τὴν Ρώμην. Ρήτορες καὶ φιλόσοφοι Ἑλληνας ἐπῆγαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἄλλας πόλεις, ὅπου ἐδίδασκαν τὴν ρητορικὴν τέχνην καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργήθη μία τάσις μεταξὺ τῶν Ρωμαίων νὰ ὀμιλοῦν καὶ νὰ φέρωνται Ἑλληνικά. Πολλοὶ ἄρχοντες καὶ πλούσιοι ἐθεώρουν ἀπαραίτητον νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ παραμείνουν εἰς αὐτὴν δι' ὀλίγον καιρὸν. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο μεγάλη. Ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Ὀράτιος ἔγραψεν ἀργότερον, ὅτι *οἱ μὲν Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ ὄπλα, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐνίκησε τοὺς Ρωμαίους μὲ τὸ πνεῦμα τῆς καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς.*

Ὁ Ἑλληνισμὸς ὄχι μόνον διατηρεῖται κατὰ τὴν περίοδον ποὺ οἱ Ρωμαῖοι κατέχουν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ διαδίδεται ἀκόμη περισσότερον καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἐξελληνίζει τελείως τοὺς Ρωμαίους εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

β) Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες καὶ αἱ Ἀθῆναι.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας ἔδειξαν τὴν ἐκτίμησίν των πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸν πολιτισμὸν τῆς καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὰς Ἀθῆνας, ποὺ ἦσαν τὸ σπουδαιότερον κέντρον τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ὁ Ἀδριανὸς τὰς ἐπεσκέπτετο συχνὰ καὶ παρέμενεν εἰς αὐτάς. Ἐσιόλισε τὴν πόλιν μὲ πολλὰ μνημεῖα καὶ ἄλλα ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ σώζονται ἀκόμη, ὅπως εἶναι ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τὸ Ἀδριάνειον ὕδραγωγεῖον.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἄλλου πλοῦσιος Ρωμαῖος, ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, ἔκαμε πολλὰ ἐπίσης ἔργα εἰς τὰς Ἀθῆνας, μετὰ δὲ τῶν ὁποίων καὶ τὸ περίφημον θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, ποὺ σώζεται ἕως σήμερον.

Ἄλλοι πάλιν αὐτοκράτορες ἐνίσχυσαν τὰς διαφόρους σχολὰς τῆς μὲ χρήματα, ἔκτισαν ἀγορὰς καὶ ναοὺς, ὑπεστήριξαν τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας καὶ γενικῶς ἔδειξαν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν χώραν, ποὺ τοὺς ἔδωσε τὰ φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ.

3. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

α) Ἡ κατάστασις τοῦ κόσμου πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ

Ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι λαοί, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι, ἦσαν εἰδωλολάτραι καὶ αἱ θρησκείαι των ἦταν πολυθεϊστικαί. Μόνον οἱ Ἰουδαῖοι ἐπίστευον εἰς ἕνα Θεόν. Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον εἰς τοὺς δώδεκα Ὀλυμπίους θεοὺς. Τοὺς θεοὺς αὐτοὺς οἱ ἀρχαῖοι ἐφαντάζοντο ὁμοίους μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπίστευον ὅτι εἶχον τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἑλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, ἦσαν ὅμως ἰσχυρότεροι ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀθάνατοι. Διὰ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν αὐτῶν ἔκτιζον ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς, τοὺς ἐστόλιζον μὲ ἀγάλματα καὶ προσέφερον εἰς αὐτοὺς θυσίας.

Ἡ θρησκεία ὅμως ἐκείνη μὲ τοὺς πολλοὺς θεοὺς τῆς ἔπαυσε νὰ ἱκανοποιῇ τοὺς ἀνθρώπους. Σιγά-σιγά, μὲ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἰδίως οἱ μορφωμένοι καὶ οἱ σοφοί, ἤρχισαν νὰ καταλαβαίνουν, ὅτι οἱ θεοὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐπίστευον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἀληθινοί.

Αὐτὰς τὰς ἰδέας ἐκήρυξαν κυρίως οἱ μεγάλοι Ἕλληνες σοφοί, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι.

Σὺν τῷ χρόνῳ λοιπὸν ἐκλονίσθη ἡ πίστις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰς παλαιὰς θρησκείας καὶ ἡ ψυχὴ των ἐδίψα διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ πνεῦμα, καλλιεργημένον ἀπὸ τὰ κηρύγματα τῶν Ἑλλήνων σοφῶν, ἐζήτει τὴν ἱκανοποίησίν του εἰς μίαν θρησκείαν ἀνωτέραν ἀπὸ ἐκείνην ποὺ εἶχον ἕως τότε οἱ ἄνθρωποι.

Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὐρίσκοντο οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Ὁκταβιανοῦ Αὐγούστου ἔγινε τὸ μεγαλύτερον γεγονός εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου. Ἐγεννήθη δηλαδὴ εἰς τὴν μικρὰν πόλιν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸν Ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Ἰδρυσεν τὴν νέαν θρησκείαν, ποῦ ὠνομάσθη *Χριστιανισμός*, ὁ ὁποῖος μετέβαλε τελειῶς τὴν ὄψιν τῆς ἀνθρωπότητος.

β) Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅταν ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν, ἤρχισε τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὴν Παλαιστίνην.

Ἐδίδαξεν ὅτι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς εἶναι Εἷς. Ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὀλικὸν πρόσωπον καὶ δὲν περιορίζεται νὰ κατοικῇ εἰς ναοὺς καὶ ἀγάλματα, ἀλλὰ εἶναι Πνεῦμα καὶ εὐρίσκεται πανταχοῦ παρῶν. Αὐτὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ὀλόκληρον καὶ προνοεῖ, δι' ὅλα τὰ πλάσματά του.

Οἱ ἄνθρωποι ὅλοι, ὡσὰν τέκνα τοῦ ἰδίου Πατρὸς, εἶναι ἀδελφοί. Τὰ ἀξιώματα τῶν ἀνθρώπων, ἡ καταγωγή των, τὸ φύλον των, τὰ πλοῦτη των, δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν. Ἀντιθέτως πλησίον τοῦ Θεοῦ εὐρίσκονται οἱ ταπεινοὶ ἄνθρωποι, ποῦ τηροῦν τὰς ἐντολάς Του.

Σπουδαιότεραι ἐντολαὶ εἶναι : 1) Νὰ ἀγαποῦν καὶ νὰ σέβωνται οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν. 2) Νὰ ἀγαποῦν ὁ εἷς τὸν ἄλλον, ὡσὰν τὸν ἑαυτὸν των. 3) Νὰ φανερώουν τὴν ἀγάπην των αὐτὴν μετὰ πράξεις ἀλληλοβοηθείας, ἐλεημοσύνης καὶ συγγνώμης πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ὁ Χριστὸς μᾶς ἔδωσεν ὡς παράδειγμα τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ τὸν μιμούμεθα. Ὅλη ἡ ζωὴ Του ἦτο γεμάτη ἀγάπην, σεβασμὸν καὶ ὑπακοὴν πρὸς τὸν Πατέρα Του καὶ γεμάτη ταπεινότητα, πραότητα καὶ καλωσύνην πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Πολλοὶ ἄνθρωποι, ἰδίως οἱ ἀπλοῖκοι εἰς τὴν ἀρχήν, ἐδέχθησαν μετὰ ἀνακούφισιν τὴν διδασκαλίαν Του καὶ ἐπίστευσαν. Οἱ ἄρχοντες ὁμοῦ τῶν Ἰουδαίων ὄχι μόνον δὲν ἐπίστευσαν, ἀλλὰ ἔγιναν ἐχθροὶ του, διότι ἔχανον τὰ συμφέροντά των καὶ διότι ὁ Κύριος τοὺς ἐκαυτηρίαζε διὰ τὰς παρανομίας των, τὰς ἀδικίας καὶ τὴν ὑποκρισίαν των. Τὸν κατηγορήσαν λοιπὸν εἰς τὸν Ρωμαῖον Διοικητὴν Πιλάτον ὡς ἐπαναστάτην καὶ ταραχοποιὸν καὶ ἐπέτυχον νὰ τὸν συλλάβουν, νὰ τὸν καταδικάσουν εἰς θάνατον καὶ νὰ τὸν σταυρώσουν. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ διδασκαλία Του ἐρριζοβόλησε καὶ ἐξηπλώθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου Του ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἐπὶ 40 ἡμέρας παρουσιάζετο εἰς τοὺς Μαθητάς του καὶ τοὺς συνεβούλευε. Τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν πεντηκοστὴν ἔστειλε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐφώτισε τὸν νοῦν τῶν Μαθητῶν του, ὥστε οἱ ταπεινοὶ ἐκεῖνοι ἀλιεῖς νὰ γίνουν πάνσοφοι καὶ

γλωσσομαθείς και νά διαδώσουν τήν διδασκαλίαν Αὐτοῦ εἰς ὅλα τά Ἔθνη.

γ) Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αἱ πρῶται χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι.

Οἱ Ἀπόστολοι κατ' ἀρχάς ἐκήρυξαν τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης. Κατόπιν διεσκορπίσθησαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ὅπου ἐκήρυξαν μὲ θάρρος καὶ αὐτοθυσίαν τὸ Ἐυαγγέλιον· ὁ καθείς ἀνέλαβεν ὠρισμένας χώρας, ὅπου θά ἐπήγαινε νά κηρύξη τὸ «Ἐυαγγέλιον».

Ἡ πρώτη ἐπιτυχία τῶν Ἀποστόλων ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ὁ Πέτρος ὠμίλησε πρὸς τὸ πλῆθος, ποῦ συνεκεντρώθη ἕξω ἀπὸ τὴν κατοικίαν των μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ὁμιλία του ἔκαμε τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὥστε 3000 ἄνθρωποι ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἐβαπτίσθησαν. Ὅλοι αὐτοὶ ὀπιστοὶ ἐσχημάτισαν μίαν ὁμάδα Χριστιανῶν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη *ἐκκλησία*. Εἶναι ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία ἣ ὁποία ἔγινε καὶ ἣ ὁποία εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἔφθασε τοὺς 5000 πιστούς.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπον οἱ Ἀπόστολοι ὠμίλουν καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, ἔκαμνον πιστοὺς καὶ ἴδρουν χριστιανικὰς ἐκκλησίας.

Οἱ χριστιανοὶ συνεκεντρῶνοντο εἰς διαφόρους οἰκίας, ἤκουον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ προσήχοντο εἰς τὸν Θεόν. Εἶχον μεγάλην ἀγάπην μεταξύ των καὶ ἔζων ὡς ἀδελφοί. Ἔτρωγον εἰς κοινὰς τραπέζας, ποῦ τὰς ὠνόμαζον *ἀγάπας*. Ἐβοήθουν τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἀσθενεῖς. Παρηγόρουν τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς δυστυχισμένους. Εἶχον ταμεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδιδον ὅλοι εἰσφορὰν διὰ τοὺς φιλανθρωπικοὺς τῶν σκοποῦς καὶ γενικῶς εἶχον ὅλας τὰς ἀρετὰς τῶν καλῶν χριστιανῶν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν διηύθυνον τὰς ἐκκλησίας οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι. Ἐπειδὴ ὁμως ἐκεῖνοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά φεύγουν καὶ εἰς ἄλλα μέρη, οἱ Χριστιανοὶ ἐξέλεγον ἄνδρας εὐσεβεῖς, προθύμους καὶ ἱκανοὺς νά φροντίζουν διὰ τὰ ζητήματα τῆς ἐκκλησίας, νά ἐπιβλέπουν τὰς ἀγάπας, νά εὐρίσκουν τοὺς πάσχοντας καὶ νά μοιράζουν τὰ βοηθήματα. Αὐτοὺς τοὺς ὠνόμαζον *διακόνους*.

Ἀργότερον διὰ τὴν διοίκησιν τῶν ἐκκλησιῶν οἱ Ἀπόστολοι ἔχειρότόνουν *ἐπισκόπους* καὶ *πρεσβυτέρους*, οἱ ὁποῖοι τοὺς διεδέχοντο καὶ συνέχισιν τὸ ἔργον των, δηλαδὴ ἐκήρυττον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐτέλουν τὰ διάφορα μυστήρια καὶ ἐφρόντιζον διὰ τὸ ποίμνιόν των.

Οἱ Ἐπίσκοποι ποῦ ἦσαν εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν Ἐπαρχιῶν ὠνομάσθησαν *Μητροπολίται*. Οἱ Μητροπολίται τῶν κυριωτέρων πόλεων, Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως, Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας, ὠνομάσθησαν *Πατριάρχαι*. Ἀπ' αὐτοὺς πάλιν ὁ Πατριάρχης Ρώμης ὠνομάσθη *Πάπας* καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως *Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης*.

δ) Ὁ Ἑλληνισμὸς διευκολύνει τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὅταν κάποτε οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀνήγγειλον, ὅτι ἦλθον Ἕλληνες διὰ νὰ τὸν γνωρίσουν, ὁ Κύριος εἶπε τὰ περίφημα λόγια : «*Τώρα ἐφθασεν ἡ ὥρα διὰ νὰ δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου*». Μὲ τὰ λόγια Του αὐτὰ προεῖπεν ὅτι ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ γίνῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πράγματι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε διαδοθῆ εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του. Ἐπίσης εἶχε διαδοθῆ καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ῥωμαϊκὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ μιμηθοῦν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν πολιτισμὸν. Ἡ Ἑλληνικὴ λοιπὸν γλῶσσα ἦτο παντοῦ ἐξηπλωμένη καὶ τὴν ἐννοοῦσαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀπόστολοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκήρυξαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἔγραψαν τὰ Εὐαγγέλια, τὰς Ἐπιστολάς των καὶ τὰς Πράξεις των.

Ἀκόμη ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ τὰ διδάγματα τῶν διαφόρων φιλοσόφων του εἶχε κλονίσει τὴν πίστιν τῶν ἀρχαίων πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους Θεοὺς καὶ εἶχεν ἐτοιμάσει τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων, νὰ δεχθοῦν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἐνὸς ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Τοιοιουτρόπως ὁ Ἑλληνισμὸς ἐβοήθησε πολὺ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

ε) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ἐκεῖνος ποὺ διέδωκε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὰ περισσότερα ἔθνη, τὰ ὁποῖα κατεῖχον οἱ Ῥωμαῖοι, ἦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁ ὁποῖος καὶ ὠνομάσθη *Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν*. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου του μεγάλως συνετέλεσαν ἡ θερμὴ του πίστις καὶ ἡ μεγάλη του μόρφωσις.

Τέσσαρας μακρυνὰς πορείας ἔκαμεν ὁ Παῦλος καὶ ἐργάσθη μὲ ἐξαιρετικὸν ζῆλον διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὰς πορείας του αὐτὰς ὑπέστη πολλὰς ταλαιπωρίας καὶ διέτρεξε πολλοὺς κινδύνους διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου μεταξὺ τῶν διαφόρων Ἑθνῶν. Περιώδευσε τὴν Συρίαν, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Κύπρον, τὴν Μακεδονίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἵδρυσεν πολλὰς ἐκκλησίας. Τέλος ἐφθασε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐδίδαξε καὶ ὅπου εὗρε μαρτυρικὸν θάνατον.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὰς Ἀθήνας.

Κατὰ τὴν δευτέραν πορείαν του ὁ Παῦλος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ποὺ ἦτο κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτι-

σμοῦ. Ἐκεῖ ἐθαύμασε τὰ ὄρατα δημόσια κτίρια, τοὺς ναοὺς, τοὺς βωμοὺς, τὰ ἀγάλματα, τὰ ὅποια ἐφανέρωνον τὴν εὐλάβειαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Θεοὺς. Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ὄμωσ τοῦ ἔκαμεν ὁ βωμὸς ὁ ἀφιερωμένος εἰς τὸν «ΑΓΝΩΣΤΟΝ ΘΕΟΝ».

Ἀπὸ αὐτὸν ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Παῦλος νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ συνεκεντρώθησαν εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου, πλησίον

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ νὰ τοὺς ἐξηγήσῃ ποῖος εἶναι ὁ Θεός, τὸν ὅποιον ἐκεῖνοι ἐλάτρευον, χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζουν.

Ἡ περὶ φημος ὁμιλία τοῦ Παύλου ἔκαμε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν, ὁ δὲ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος καὶ μία Ἀθηναία, ἡ Δάμαρις, ἐπίστευσαν πρῶτοι καὶ ἐβαπτίσθησαν. Ἰδρύθη χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἰς τὰς Ἀθήνας, πρῶτος δὲ ἐπίσκοπός της ἔγινεν ὁ Διονύσιος.

στ) Διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν.

Αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων διὰ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ στερέωσιν τῆς νέας πίστεως.

Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ὅποια ἤρχισε πρῶτον εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ κατόπιν διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐξηπλώθη εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ἔγινε μὲ μεγάλους ἀγῶνας καὶ πολλὰς θυσίας.

Ἡ νέα θρησκεία εἶχε νά παλαίσῃ μὲ πολλοὺς καὶ σοβαροὺς ἐχθροὺς. Πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι κατεδίωξαν μὲ φανατισμὸν τοὺς χριστιανοὺς ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν ἰδρυτὴν τῆς νέας θρησκείας εἶχον θανατώσει· Ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἦσαν Ἰουδαῖοι, οἱ ὁμοεθνεῖς τῶν τοῦς ἐθεώρουιν ἀποστάτας τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τοὺς κατεδίωκον μὲ μανίαν. Τοὺς κατηγοροῦν εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀρχὰς ὡς ἀσεβεῖς, ὡς συνωμότες καὶ ἐπαναστάτας καὶ ἐπέτυχον νά θανατώσουν πολλοὺς.

Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅταν ἦσαν ὀλίγοι οἱ χριστιανοὶ, δὲν ἔβιδον καὶ τὴν σημασίαν. Ἐθεώρουν τὸν Χριστιανισμὸν ὡς μιαν ἀίρεσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ἡ ὁποία ἔφερεν ἐχθρότητα μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων. Σιγὰ·σιγὰ δὲ ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν. Προσῆρχοντο δὲ εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον οἱ ἀπλοῖκοι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, καὶ μορφωμένοι καὶ ἄρχοντες ἀκόμη, ὥστε οἱ πιστοὶ διαρκῶς ἐπολλαπλασιάζοντο.

Τώρα ἤρχισαν νά θίγωνται τὰ συμφέροντα ἄλλων ἀνθρώπων. Οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδωλολατρῶν, οἱ μάντις, οἱ ὀλυνοσκόποι, οἱ ἀγαλματοποιοὶ καὶ ἄλλοι τεχνῖται ἔβλεπον τὰ ἐπαγγέλματά των νά ζημιώνωνται καὶ ἐστράφησαν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν.

Κάθε κακὸν ποῦ παρουσιάζετο, σεισμὸς, θεομηνία, πείνα, ἐπιδημία, πυρκαϊά, τὸ ἀπέδιδον εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν, τοὺς ὁποίους ἠρνήθησαν οἱ χριστιανοὶ. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐφανάτιζον τὸν λαὸν τῶν εἰδωλολατρῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν.

Ὁ κίνδυνος δὲ τῶν χριστιανῶν ἐμεγάλωσε καὶ ἔγινε φοβερός, ὅταν ἐστράφησαν ἐναντίον των καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ αὐτοκράτορες ἐλατρεύοντο ἀπὸ τὸν λαὸν των ὡς ὑπεράνθρωπα ὄντα, ὡς θεοί. Μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔβλεπον, ὅτι ἡ δύναμις των αὐτὴ ἀπέναντι τοῦ λαοῦ ἐκλονίζετο. Αἱ ἰδιαιτέραι συγκεντρώσεις τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἀγάπας παρεξηγοῦντο ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς αὐτοκράτορες, διότι ὑπωπεύοντο μήπως συνεννοεῖνται μυστικὰ καὶ συνωμοτοῦν ἐναντίον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καθεστώτος. Καὶ ἐπειδὴ ἡ δύναμις τῶν χριστιανῶν συνεχῶς ἐμεγάλωνε, μερικοὶ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐκήρυξαν διωγμὸν ἐναντίον των, διὰ νά τοὺς διαλύσουν.

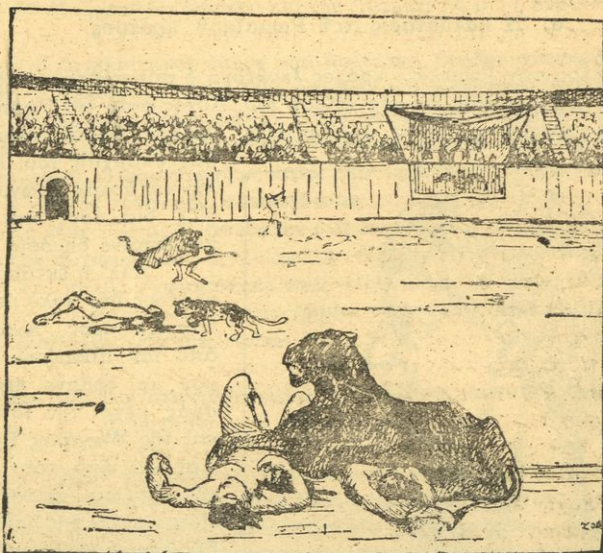
Τοιοῦτοι διωγμοὶ φοβεροὶ ἔγιναν δέκα (10). Ὁ πρῶτος ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος τὸ ἔτος 64 μ.Χ. Ὁ ἀπάνθρωπος καὶ σκληρὸς αὐτὸς αὐτοκράτωρ διέταξε νά θέσουν πῦρ εἰς τὴν Ῥώμην, διὰ νά ἀπολαύσῃ τὸ τραγικὸν θέαμα καὶ νά ἀναπαραστήσῃ τὴν πυρκαϊάν τῆς Τροίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν ὁ λαὸς τὸ ἔμαθεν, ἐξηγέρθη ἐναντίον του, ὁ δὲ Νέρων, διὰ νά ἀποφύγῃ τὴν κατακραυγὴν τοῦ ὄχλου, διέδωκεν εἰς τὸ ἐξηγριωμένον Ῥωμαϊκὸν πλῆθος, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔθεσαν τὸ πῦρ.

Τοιουτοτρόπως ἐπέτυχε νά στρέψῃ τὴν ὀργὴν τοῦ πληθυσμοῦ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν. Τὰ ὀργισμένα πλῆθη τότε ἐξέσπασαν ἐναντίον των.

Συνέλαβον χιλιάδας πιστών και άλλους έκαυσαν ζωντανούς, άλλους έρριψαν εις τόν 'Ιππόδρομον και τούς κατεσπάραξαν τά θηρία, άλλους έθανάτωσαν με τά φρικτότερα βασανιστήρια. Κατά τόν πρώτον αυτόν διωγμόν έμαρτύρησαν εις τήν Ρώμην και οι 'Απόστολοι Πέτρος και Παύλος.

Κατόπιν έπηκολούθησαν και άλλοι φοβεροί διωγμοί, οι όποιοι έξηπλώθησαν εις όλον τό Ρωμαϊκόν κράτος. Χιλιάδες χριστιανοί έμαρτύρη-

Χριστιανοί κατασπαρασσόμενοι από άγρια θηρία εντός του 'Ιπποδρόμου.

σαν διά τήν Πίστιν των εις τόν Χριστόν μας. Είναι όλοι οι 'Αγιοι Μάρτυρες τής Θρησκείας μας, τούς όποιους τιμᾶ και δοξάζει ή 'Εκκλησία μας. 'Ακόμη κατεσχέθησαν και πολλαί περιουσίαι, που άνήκον εις τάς Χριστιανικάς 'Εκκλησίας.

'Αλλ' οι διωγμοί αυτοί των χριστιανών δέν έπέτυχον νά περιορίσουν τήν εξάπλωσιν τής νέας Θρησκείας. 'Η θεια δύναμις τής αληθινής Θρησκείας έπεκράτησε. Οι χριστιανοί περισσότερο έπολλαπλασιάζοντο και πολλάκις οι ίδιοι οι βασανισταί των, βλέποντες τήν ύπομονήν και τήν γαλήνην με τήν όποίαν οι πιστοί έδέχοντο τόν θάνατον, μετενόουν και αυτοί, έπίστευον και έγίνοντο χριστιανοί, διά νά μαρτυρήσουν και οι ίδιοι κατόπιν.

'Επί τρεις όλοκλήρους αιώνας έκράτησαν οι διωγμοί έναντίον των χριστιανών. 'Επί τέλους όμως τό κακόν έσταμάτησε και τά πράγματα

μετεβλήθησαν. Ἐφθασεν ἡ ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνον δὲν καταδιώκεται, ἀλλὰ καὶ ὑποστηρίζεται.

Πρῶτος ὑποστηρικτὴς καὶ προστάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξεν ὁ αὐτοκράτωρ *Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας*.

4. Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306-337).

α) Ἡ κατάσταση τῆς Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Τὸ ἀπέραντον Ρωμαϊκὸν κράτος ἐκυβέρνηα ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὄλας τὰς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖρας του. Αὐτὸς ἀπὸ τὴν Ρώμην διώριζε τοὺς διαφόρους κρατικούς ὑπαλλήλους. Πολλὰς φορές περιώδευε

τὰς ἐπαρχίας του, ἐβλεπε τὴν κατάστασίν των, ἐφρόντιζε διὰ τοὺς κατοίκους καὶ ἔκαμνε δημόσια ἔργα.

Ἄλλ' ἡ ἔκτασις τοῦ κράτους ἦτο πολὺ μεγάλη. Ἦρχιζε πρὸς Ἀνατολάς ἀπὸ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ ἔφθανε πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας καὶ ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Βορείου Ἀφρικῆς πρὸς Νότον μέχρι τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης πρὸς Βορρᾶν. Ἐπομένως ἀπῆτει πολλὰς φροντίδας ἢ διοικήσεις του καὶ ἦτο δύσκολος.

Ἐκτὸς αὐτοῦ ὅμως οἱ βαρβαρικοὶ λαοί, γύρω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους τὸ προσέβαλλον ἀπὸ πολλὰ σημεῖα καὶ τὸ ἠνώχλουν. Κυριώτερον

ἀπὸ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς ἦσαν οἱ *Γότθοι*, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ πρὸς Βορρᾶν τοῦ ποταμοῦ Δουνάβητος. Ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς ἔμενον πρὸς Ἀνατολάς ἐλέγοντο *Ὀστρογότθοι* καὶ ὅσοι ἔμενον πρὸς Δυσμὰς ἐλέγοντο *Βησιγότθοι*. Βορειότερον ἀπὸ τοὺς Γότθους εἶχον ἐγκατασταθῆ οἱ *Σλαῦοι*. Δυτικώτερον τῶν Σλαύων ἔμενον διάφοροι Γερμανικοὶ λαοί. Ἐναντίον αὐτῶν πολλοὺς αἱματηροὺς πολέμους ἔκαμον οἱ Ρωμαῖοι. Πέραν πάλιν

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

εις τὴν Ἀνατολήν, οἱ Πέρσαι ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ἐπαρχίας.

Ὅταν ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ *Διοκλητιανός*, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀποτελεσματικώτερον τοὺς βαρβάρους καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ καλύτερον τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, ἐπῆρεν ὡς συνόργοντα τὸν *Μαξιμιανόν* καὶ αὐτὸς μὲν ἐγκατεστάθῃ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διὰ νὰ κυβερνᾷ τὰς Ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ὁ δὲ Μαξιμιανὸς ἔμεινε εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ κυβερνᾷ τὰς Δυτικὰς.

Κατόπιν ὁ Διοκλητιανὸς ἐπῆρε καὶ δεύτερον βοηθὸν αὐτοκράτορα, τὸν *Γαλέριον*, ὁ ὁποῖος ἔμεινε εἰς τὴν Σερβίαν καὶ ἐκυβέρνησεν τὴν Βαλκανικὴν, καὶ ὁ Μαξιμιανὸς ἐπῆρε βοηθὸν τὸν *Κωνσταντῖον Χλωρόν*, ὁ ὁποῖος ἔμεινε εἰς τὴν Γολατίαν (Γαλλίαν) καὶ ἐκυβέρνησεν αὐτὴν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Βρεττανίαν. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὴν περιόδον αὐτὴν ἐκυβέρνων τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος τέσσαρες αὐτοκράτορες.

Ὅταν τὸ ἔτος 306 μ. Χ. ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖος Χλωρός, ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ *Κωνσταντῖνου*, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀξιωματικὸς καὶ πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας. Ἄλλοι αὐτοκράτορες τότε ἦσαν ὁ *Μαξέντιος* εἰς τὴν Ρώμην, ὁ *Δικίνιος* εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ὁ *Μαξιμίμος* εἰς τὴν Ἀσίαν.

β) Πόλεμοι τοῦ Κωνσταντῖνου πρὸς τοὺς ἄλλους αὐτοκράτορας. Προστασία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Κωνσταντῖνου εἰς αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸν στρατὸν δὲν ἀνεγνώρισαν οἱ αὐτοκράτορες Μαξέντιος καὶ Μαξιμίμος. Δι' αὐτὸ ὁ Κωνσταντῖνος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Μαξεντίου. Ἐπροχώρηε διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Ρώμην. Ὁ Μαξέντιος συνεκέντρωσε πολλὸν στρατὸν καὶ ἐπερίμενε ἔξω ἀπὸ τὴν Ρώμην νὰ πολεμήσῃ τὸν Κωνσταντῖνον. Εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντῖνου ἦσαν πολλοὶ χριστιανοί. Ὁ Κωνσταντῖνος ἠγάπα τοὺς χριστιανούς καὶ τοὺς ὑπεστήριζε, διότι ἡ εὐσεβὴς μήτηρ του Ἐλένη ἦτο χριστιανὴ καὶ τὸν εἶχεν ἀναθρέψῃ κατὰ τρόπον χριστιανικόν, τοῦ εἶχε δὲ ἐνσταλάξει εἰς τὴν ψυχὴν τὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς χριστιανούς.

Ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέρασε τὰς Ἄλπεις, ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Μαξέντιος τὸν ἐπερίμενε μὲ πολλὸν περισσότερον στρατὸν. Τότε τὸν κατέλαβεν ἀνησυχία καὶ ἀμφέβαλεν, ἂν θὰ κατάρθωνε μὲ τὸν ὀλίγον στρατὸν του νὰ νικήσῃ τὸν ἀντίπαλον. Ἐβασανίζετο λοιπὸν μὲ τὴν σκέψιν, ἂν ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ ἢ ὄχι. Ἐνῶ ἐπάλαμι μέσα εἰς τὴν ἀμφιβολίαν ἐκείνην, παρουσιάσθη εἰς τὸν οὐρανὸν θαυμασίον ὄραμα. Εἶδε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ γύρω του μὲ φωτεινὰ γράμματα τὴν φράσιν: ΕΝ ΤΟΥΤῳ ΝΙΚΑ.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐνόησε τότε ὅτι μόνον μὲ τὴν δυνάμιν τοῦ Χριστιανισμοῦ

νισμοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ νικήσῃ τὸν εἰδωλολάτρην ἀντὶ αὐτῶν του. Διέταξε λοιπὸν καὶ κατεσκευάσαν μιαν σημαίαν, ἣ ὅποια ἔφερε τὸν σταυρὸν καὶ τὸ σύμπλεγμα τῶν γραμμάτων Χ καὶ Ρ, ποῦ ἐσήμαινον ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἡ σημαία αὕτη ὠνομάσθη *λάβαρον*.

Μὲ τὸ χριστιανικὸν λοιπὸν λάβαρον ἔμπρὸς ἐξεκίνησεν ὁ Κωνσταντῖνος, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Μαξέντιον. Οἱ χριστιανοὶ στρατιῶται, οἱ ὅποιοι ἦσαν πάρα πολλοὶ μέσα εἰς τὸ στρατὸν του, τὸσον ἐνθουσιασμὸν

Ὁ θάνατος τοῦ Μαξεντίου.

ἠσθάνθησαν ὅταν εἶδον ὑψωμένον τὸ ἱερὸν σύμβολον τῆς θρησκείας των, ὥστε ἀκράτητοι ὤρμησαν κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μαξεντίου καὶ τὸν κατένικησαν πλησίον τῆς Ρώμης. Ὁ Μαξέντιος ἔπαθε μεγάλον πανικὸν καὶ ἔτρεξεν ἔφιππος νὰ σωθῇ. Ἐνῶ δὲμος διήρχετο μιαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως, ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἵππον του καὶ ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμὸν.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐνεκρύθη αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης. Ἡ νίκη αὕτη τοῦ Κωνσταντίνου ἔγινε τὸ ἔτος 312 μ.Χ. καὶ ἔθεωρήθη ὡς νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Λικίνιος πάλιν ἐπολέμησεν ἐναντίον τοῦ Μαξιμίνου, τὸν ὅποιον καὶ ἐνίκησε. Τοιοῦτοτρόπως ἔμειναν δύο αὐτοκράτορες, ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λικίνιος εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τὸν θρίαμβόν του κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἤρχισε νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς χριστιανούς. Τὸ ἔτος 313 μ.Χ. συνητήθη μὲ τὸν Λικίνιον εἰς τὸ Μεδιόλανον τῆς Ἰταλίας καὶ μαζὶ ἐξέδωσαν ἓν *διάταγμα*, τὸ ὅποιον ἐξυπηρετεῖ πολὺ τοὺς χριστιανούς. Μὲ αὐτὸ ἐδίδετο ἐλευθερία εἰς κάθε ἄνθρωπον νὰ πιστεύῃ εἰς οἰανδήποτε θρησκείαν ἤθελεν. Ἐπομένως οὐδεὶς θὰ εἶχε πλέον δικαίωμα νὰ καταδιώξῃ χριστιανούς.

Δὲν ἐπέρασαν πολλὰ ἔτη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἦλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸν Λικίνιον, διότι ὁ δευτεῶς ἦτο εἰδωλολάτρης καὶ ἤρχισε νὰ πιέξῃ καὶ νὰ καταδιώκῃ τοὺς χριστιανούς. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Κων-

σταντίνον νά τοῦ κηρύξη τὸν πόλεμον. Οἱ στρατοὶ τῶν δύο αὐτοκρατόρων συνηγήθησαν πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Λικίνιος ἐνίκηθη ἀπανελημμένος καὶ εἰς τὸ τέλος συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Μετὰ τὴν νίκην αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ εἰς ὅλον τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐπανάφερε πάλιν τὴν ἐνότητα εἰς αὐτό. Συνέχισε μὲ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον τὴν προστασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ διότι οἱ χριστιανοὶ ἀπετέλουν τώρα τὴν κυριωτέραν δύναμιν τοῦ κράτους του. Ἐπέστρεψεν εἰς τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας τὰς περιουσίας, ποῦ τοὺς εἶχον ἀφαιρέσει οἱ εἰδωλολάτραι. Ὁρίσθη τὴν Κυριακὴν ὡς ἡμέραν χριστιανικοῦ ἑορτασμοῦ. Ἐκάμε νόμους, ποῦ ἐστηρίζοντο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτοι νά ἐπιτρέπεται ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν δούλων, νά ἀπαγορεύεται ὁ σταυρικὸς θάνατος καὶ νά μὴ ἐπιβάλλονται μαρτυρικαὶ θανατικαὶ ποιναί.

Τοιοῦτοτρόπως μὲ τὴν προστασίαν τοῦ Κωνσταντῖνου ὁ Χριστιανισμὸς ἠσύχασε καὶ ἀνεπτύσσετο ἐλευθέρως καὶ ταχέως.

γ) Ἡ Αἴρεσις τοῦ Ἀρείου.

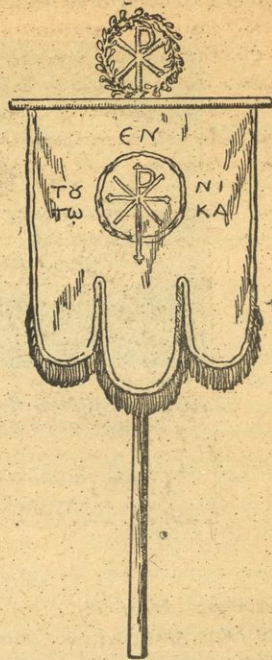
Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Ἐνῶ μὲ τὴν προστασίαν τοῦ Κωνσταντῖνου ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐπρόκοπτε, μεγάλη ταραχὴ ἔγινε μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἐξ αἰτίας ἐνὸς ἱερέως τῆς Ἀλεξανδρείας ὀνομαζομένου Ἀρείου. Ὁ ἱερεὺς αὐτὸς ἐκήρυττεν, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο Θεός, ὅπως ὁ Πατὴρ του, ἀλλὰ κτίσμα.

Τὸν Ἀρειὸν κατεπολέμησε ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε διάκονος εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, καὶ ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Θεός, ὁμοῖος μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Πολλοὶ χριστιανοὶ παρεσύρθησαν καὶ ἐδέχθησαν τὰ κηρύγματα τοῦ Ἀρείου, ὀνομάσθησαν δὲ Ἀρειανοί. Τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθε διατρεῖσις μεταξὺ τῶν χριστιανῶν.

Ὁ Κωνσταντῖνος, διὰ νά ἐπαναφέρῃ τὴν ὁμόνοιαν καὶ εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὸ κράτος, ἐκάλεσε τὸ ἔτος 325 εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὴν Ἀ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν 318 πατέρες ἀπὸ ὅλας τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας.

Τὸ Λάβαρον.

Ἡ Σύνοδος αὐτὴ κατεδίκασε τὰ κηρύγματα τοῦ Ἀρείου, τὸν ἀπεκήρυξεν ὡς αἰρετικὸν καὶ συνέταξε τὰ πρῶτα 7 ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς

Νόμισμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.— Ἀπὸ τὴν μίαν ὄψιν παριστάνεται ἡ προτομὴ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀπὸ τὴν ἄλλην τὸ λάβαρον

Πίστεως (δηλ. τοῦ Πιστεύω), διὰ νὰ γνωρίζουν ἐν συντομίᾳ οἱ χριστιανοὶ τὰς θεμελιώδεις διδασκαλίας τῆς Θρησκείας καὶ νὰ μὴ παρασύρονται ἀπὸ τὰς αἵρέσεις.

δ) Ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Χριστιανισμὸς, ὅπως εἴπομεν, ἀπετέλει τῶρα τὴν σπουδαιότεραν δύναμιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Τοῦτο ἔκαμε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ σκεφθῆ, ὅτι ἡ Ρώμη δὲν ἦτο πλέον ἡ κατάλληλος πόλις διὰ πρωτεύουσα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ πόλις αὐτὴ ἦτο γεμάτη ἀπὸ εἰδωλολατρικὰ κτίσματα, ναοὺς τῶν ἀρχαίων θεῶν, ἀγάλματα, θέατρα καὶ ἄλλα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ὄψις τῆς ἐνεθύμιζε τὴν εἰδωλολατρείαν. Εἶχεν ἀκόμη πολλοὺς εἰδωλολάτρας, οἱ ὅποιοι ἀντεπάθουν τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν τὸσσην ὑποστήριξιν τῶν χριστιανῶν. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ κάμῃ νέαν πρωτεύουσαν μὲ ὄψιν καθαρῶς χριστιανικὴν.

Ἐπειδὴ ὁ χριστιανισμὸς εἶχε περισσότερον ἀναπτυχθῆ εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐστράφη ὁ Κωνσταντῖνος, διὰ νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσάν του.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς καὶ ἄλλοι λόγοι ἔκαμαν τὸν Κωνσταντῖνον νὰ σκεφθῆ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτεύουσας ἀνατολικώτερον. Ἔπρεπε ἡ πρωτεύουσα νὰ εὑρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τοῦ κράτους, διὰ νὰ διοικῆται τοῦτο καλύτερον, καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς θέσιν ὀχυράν, ὥστε νὰ μὴ προσβάλλεται εὐκόλως ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ἐξῆτασε λοιπὸν τὰς καταλληλοτέρας τοποθεσίας διὰ τὸν σκοπὸν του καὶ εὔρεν ὡς καλυτέραν τὴν

θέσιν, όπου ἦτο κτισμένον τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν δόχην τοῦ Βοσπόρου.

Ἡ θέσις αὐτὴ ἦτο τὸ σημεῖον ἐνώσεως δύο ἡπείρων, Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, καὶ δύο θαλάσσων, Αἰγίου Πελάγους καὶ Εὐξείνου Πόντου. Εἶχεν ἀσφαλέστατον λιμένα, τὸν Κεράτιον κόλπον, ἦτο εὐκόλον νὰ ὀχυρωθῆ καλῶς καὶ κατὰ σύμπτωσιν εἶχεν ἑπτὰ λόφους, ποὺ ἐνεθύμιζον τὴν ἑπτάλοφον Ρώμην.

Ἀφοῦ ἔκαμε τὴν ἐκλογὴν του ὁ Κωνσταντῖνος, διέταξε νὰ ἀρχίσουν αἱ ἐργασίαι. Ἐπὶ 4 ἔτη χιλιάδες ἐργάται ἐργάσθησαν πυρετωδῶς διὰ νὰ κατεδαφίσουν τὰ παλαιὰ τείχη καὶ οἰκήματα καὶ νὰ οἰκοδομήσουν νέα, μεγαλύτερα καὶ ἰσχυρότατα ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Ἡ νέα πόλις ἐστολισθῆ μὲ ὠραίους καὶ πλατεῖς δρόμους, ὄδραγωγεῖον, ὠραίας πλατείας μὲ στοὰς τριγύρω, ἀγοράς, μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα, βουλευτήριον καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια, διὰ τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς τοῦ κράτους, μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, δημόσια λουτρά, μέγαν ἱππόδρομον καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα. Ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας μετεφέρθησαν ἀγάλματα καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα καὶ ἐστολισθῆ κατὰ τρόπον θαυμάσιον ἡ νέα πρωτεύουσα.

Τὸ ἔτος 330 μ. Χ. ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς μὲ μεγαλοπρεπεῖς ἑορτᾶς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ὠνόμασε *Νέαν Ρώμην*. Τὸ ὄνομα ὅμως αὐτὸ δὲν διετηρήθη, διότι ὁ λαὸς πρὸς τιμὴν του τὴν ὠνόμασε *Κωνσταντινούπολιν*.

Πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι Ρωμαῖοι καὶ Ἕλληγες ἐπῆγαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν, ἡ ὁποία συντόμως ἀνεπτύχθη μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἔγινε πόλις λαμπρά, ἡ βασιλεῖς τῶν πόλεων.

Ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας εἰς τὴν ἐξαίρετον αὐτὴν θέσιν εἶχε σπουδαίαν σημασίαν δι' ὄλον τὸν κόσμον, ἔνεκα τῶν μεγάλων γυρονότων ποὺ ἔγιναν εἰς αὐτήν, ὅπως θὰ γνωρίσωμεν. Σπουδαιότατην ὄμως σημασίαν εἶχε διὰ τὸν Ἕλληγισμόν. Κτισμένη εἰς τὸ μέσον τῶν χωρῶν όπου οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἦσαν Ἕλληγες καὶ όπου ὠμιλεῖτο ἡ Ἕλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἐκαλλιεργοῦντο τὰ Ἕλληνικὰ γράμματα, συνετέλεσεν ὥστε σιγὰ σιγὰ νὰ δημιουργηθῆ εἰς τὴν Ἀνατολὴν κράτος τελείως Ἕλληνικόν καὶ νὰ ἀνθίσῃ ὁ Ἕλληνικὸς πολιτισμός. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ Ἕλληγισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

ε) Ἡ Ἁγία Ἐλένη καὶ ἡ ἀνεύρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντῖνου Ἐλένη ἦτο, ὅπως εἶπομεν, εὐσεβεστάτη χριστιανή. Αὐτὴ ἐβοήθει τὸν υἱὸν της εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν χριστιανῶν. Ἐνῶ ὁ υἱὸς της ἔκτιζε τὴν νέαν πρωτεύουσαν αὐτὴ ἐπῆγεν εἰς τὰ Ἱερο-

σόλυμα διὰ νὰ προσκυνήσῃ τοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ ἠθέλησε νὰ ἀνεύρῃ τὸν Τιμίον Σταυρὸν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔσταυρώθη ὁ Κύριος.

Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐρεῦνας καὶ ἀνασκαφὰς κατώρθωσε νὰ τὸν ἀνεύρῃ. Εἰς τὴν θέσιν δὲ τοῦ Παναγίου Τάφου ἔκτισεν ἡ βασιλομήτωρ Ἑλένη μὲ χρήματα, ποὺ διέθεσεν ὁ Κωνσταντῖνος, τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

στ) Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐκανόνισε κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

Ἐκινήθη ἐναντίον τῶν Περσῶν, ποὺ ἠθέλησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ συνθηκολογήσουν.

Τὸ ἔτος 337, ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τὴν Βιθυνίαν, ἠσθένησε καὶ ὅταν προησθάνθη τὸν θάνατόν του, ἐξωμολογήθη τὰς ἀμαρτίας του, ἐβαπτίσθη καὶ ἀπέθανεν ὡς τέλειος χριστιανὸς εἰς τὴν πόλιν Νικομήδειαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος μὲ τὴν πολιτείαν του καὶ τὰ ἔργα του ἔστερέωσε τὸν Χριστιανισμόν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία τὸν ἀνεκήρυξεν *ἅγιον καὶ ἱσαπόστολον*. Ἐπίσης ἀνεκήρυξεν *ἁγίαν* καὶ τὴν εὐσεβεστάτην μητέρα του Ἑλένην. Τοὺς ἐορτάζομεν μαζὺ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του τὴν 21ην Μαΐου.

Διὰ τὰ πολεμικὰ του κατορθώματα, τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους, τοὺς νόμους του καὶ τὰ στρατιωτικὰ του ἔργα, ἡ Ἱστορία τὸν ἀπεκάλεσε *Μέγαν*.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ὀφείλει πολλὰ εἰς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον. Ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πρωτεύουσος τοῦ κράτους, συνετέλεσεν, ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐξελληνισθῇ τοῦτο καὶ νὰ δημιουργηθῇ ἐν σπουδαιότατον κέντρον, ὅπου ἀνεπτύχθη νέος πολιτισμὸς, ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς.

5. Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379—395)

Ὁ Θεοδόσιος ἦτο ἄριστος στρατηγός. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντεμετώπισε τὸν Γοθικὸν κίνδυνον. Πρώτη του φροντίς ἦτο νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατὸν του καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Γόθων.

Οἱ ἀγῶνες του ἐκράτησαν τρία ἔτη. Τέλος ἐσυνθηκολόγησε μαζὶ τῶν μὲ τὸν ὄρον νὰ ἐπανεέλθουν βορείως τῆς Θράκης, νὰ γίνουσι ἐλεύθεροι γεωργοὶ καὶ ὑπήκοοι τοῦ κράτους, νὰ ἀπαλλαγῶσι ἀπὸ φόρους, ἀλλὰ νὰ δίδουν στρατὸν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Κατόπιν ἐσυνθηκολόγησε καὶ μὲ τοὺς Πέρσας.

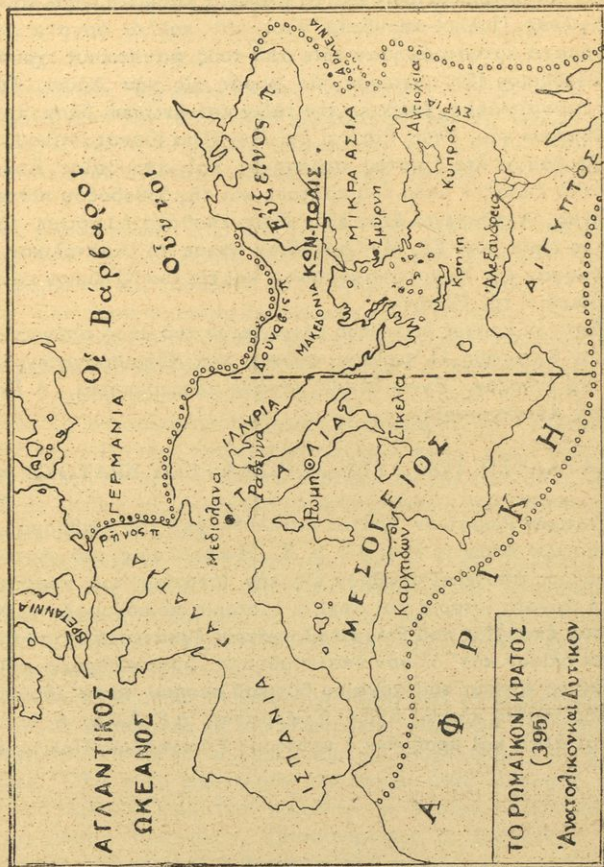
Ἀφοῦ ἠσύχασεν ἀπὸ αὐτοῦς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ νὰ

ειρηνεύση και έσωτερικώς τὸ κράτος του, τὸ ὁποῖον ἐταράσσετο ἀπὸ τὰς φιλονικίας μεταξὺ Ἄρειανῶν καὶ Ὁρθόδοξων, πού εἰς πολλές πόλεις κατέληξαν εἰς συγκρούσεις αιματηράς.

Οἱ Ἄρειανοὶ εἶχον ἀποθρασυνθῆ. Εἶχον καταλάβει τοὺς περισσοτέρους ναοὺς τῆς πρωτεύουσας καὶ εἶχον ἰδικόν τους Πατριάρχην.

Ὁ Θεοδοσίος ἦτο ὀρθόδοξος. Κατεβίβασε τὸν Ἄρειανὸν Πατριάρχην καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν μέγαν Θεολόγον Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος

Χάρτης τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Θεοδοσίου.

ἠγωνίσθη πολὺ ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ὁρθοδοξίας.

Κατὰ τὴν ἴδιαν ἐποχὴν νέα αἵρεσις παρουσιάσθη ἀπὸ τὸν **Μακεδό- νιον**, ὁ ὁποῖος ἐκήρυττεν, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι Θεός, ἀλλὰ

κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεοδοσίος τότε ἐκάλεσε τὸ ἔτος 381 τὴν Β΄ Οἰκου-
μενικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Εἰς αὐτὴν κατεδικάσθη ὁ Μακεδόνιος ὡς αἰρετικός, ἡσυνεπληρώθη δὲ
τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα 5 ἄρθρα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Θεοδοσίος ἐνίσχυσε πολὺ τὸν Χριστιανισμόν. Ἐμὲ διά-
ταγμά του ὤρισε νὰ πειθαρχοῦν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν
Συνόδων καὶ ἐτιμώρησε τοὺς αἰρετικούς, οἱ ὅποιοι περιορίσθησαν. Ἐκλείσε
τοὺς ναοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τὰ μαντεῖα καὶ κατήργησε τοὺς Ὀλυμ-
πιακοὺς ἀγῶνας. Πολλοὶ σπουδαῖοι ναοὶ καὶ πολλὰ ἀρχαῖα ἀξιόλογα
καλλιτεχνήματα κατεστράφησαν τότε ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς χριστιανούς.

Ὁ Θεοδοσίος ἐξεστράτευσε δύο φορές εἰς τὴν Δύσιν, ἐτιμώρησε
τοὺς ἐκεῖ ἐπαναστάτας, ἐπέβαλε τὴν τάξιν καὶ ἤνωσεν ὅλον τὸ κράτος
ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του, ὅπως ἦτο καὶ ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ὁ Θεοδοσίος ἦτο ἀριστος στρατηγὸς καὶ σπουδαῖος Κυβερνήτης.
Δι' ὅσα καλὰ ἔπραξεν ὑπὲρ τοῦ κράτους καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὠνο-
γάσθη *Μέγας*. Ἀπέθανε τὸ ἔτος 395. Πρὶν ἀποθάνῃ ἐμοίρασε τὸ κράτος
εἰς τοὺς δύο υἱούς του. Εἰς τὸν Ἀρκάδιον ἄφησε τὸ Ἀνατολικὸν κράτος,
μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὸν Ὀνώριον τὸ Δυτικόν,
μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρώμην.

Τὸ Δυτικὸν κράτος διτηρήθη ὀλιγώτερον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος, ἐνῶ τὸ
Ἀνατολικὸν διτηρήθη 11 περίπου αἰῶνας καὶ ἐδημιούργησεν ἱστορίαν
λαμπρὰν καὶ ἐνδοξοῦσαν. Ἐγένετο δὲ μία μεγάλη αὐτοκρατορία, ἡ *Βυζαντινὴ*
ἢ *Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία*.

6. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (476)

Τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος κατελύθη ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς διαφό-
ρων βαρβαρικῶν λαῶν τὸ ἔτος 476 μ. Χ. Ἡ κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου. Ἐδῶ
σταματᾷ ἡ ἀρχαία ἱστορία καὶ ἀρχίζει ἡ ἱστορία ποῦ ὀνομάζεται Μεσαι-
ωνική. Εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐγκατεστάθησαν τώρα νέοι
λαοί. Αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπολιτίσθησαν, ὠργανώθησαν καὶ προώ-
δευσαν. Εἰς τὰ εὐρωπαϊκά κράτη, ὅπως ἡ Γερμανία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ
Ἀγγλία καὶ ἄλλα καὶ προήλθεν ὁ νεώτερος Εὐρωπαϊκὸς Πολιτισμός.

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤ. ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὁποῖον παρέλεβεν ὁ Ἀρκάδιος, ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, τὴν Μ. Ἀσίαν μὲ τὰς διαφόρους χώρας τῆς, ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κυρηναϊκὴν καὶ τὰς νήσους τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου

Εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του ὠμιλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐκαλλιεργοῦντο τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐπεκράτει ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἡ ἐξάπλωσις; αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διηκούλυε τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι τὰ κηρύγματα ἐγίνοντο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ χριστιανικὰ βιβλία ἐγράφοντο εἰς αὐτήν. Κατόπιν ὁ Χριστιανισμὸς ἐβοήθησεν εἰς τὸ νὰ καλλιεργηθῇ καὶ νὰ διαδοθῇ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀκόμη περισσότερον. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες ἐσπούδαζον τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν καὶ τὰς ἐχρησιμοποιοῦν κατὰ τοὺς θαυμασίους λόγους των. Τὰ συγγράμματά των τὰ ἔγραφον εἰς τὴν ὥραιαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοὺς ὕμνους τῆς ἐκκλησίας, τὰς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων, ὅλα τὰ ἔγραφον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν οἱ πολυπληθέστεροι καὶ οἱ πλέον μορφωμένοι καὶ πολιτισμένοι ἀπὸ τοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι κατόκουν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος. Πολλοὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς εἶχον ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τὰς χώρας αὐτάς ἐνωρὶς διεδόθη καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Χριστιανισμὸς.

Πολὺ συχνὰ τὰ δημόσια ἔγγραφα, οἱ νόμοι καὶ τὰ διατάγματα, τὰ ὁποῖα κατ' ἀρχὰς ἐγράφοντο εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, μετεφράζοντο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, διὰ νὰ τὰ ἐννοῇ ὁ λαὸς. Οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἦσαν Ἕλληνες. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν ἀρχὴν μιᾶς ἀλλαγῆς εἰς τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ παλαιοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ γίνεται Ἑλληνικόν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι τὰ τρία κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν ὥστε τοῦτο νὰ γίνεταὶ διαρκῶς Ἑλληνικόν καὶ Χριστιανικόν καὶ ν' ἀποτελέσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἢ Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

2. ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ πολὺ συνετέλεσαν οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι μὲ τὸν ἐνάρετον βίον των, τὴν μόρφωσίν των, τὰ κηρύγματά των, τὰ συγγράμματά των καὶ τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας των, ἐστήριξαν τὸν Χριστιανισμόν, ἐπολέμησαν τοὺς αἰρετικούς καὶ ἐστερέωσαν τὴν Πίστιν.

Οἱ σπουδαιότεροι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἦσαν :

α) Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος.

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐσπούδασε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν σχολὴν τῆς. Ἰδιαιτέρως ἐμελέτησε τὴν Ἑλληνικὴν Φιλοσοφίαν, τὴν Ῥητορικὴν καὶ τὴν Θεολογίαν. Ἔγινε ρήτωρ σπουδαῖος.

Οἱ Τρεῖς Ἱερόεργαι.

Νεώτατος ἐχειροτονήθη διάκονος. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Α' Οἰκουμένην Σύνοδον, ὅπου μὲ τὴν χάριν τοῦ λόγου καὶ τὰ σπουδαῖα ἐπιχειρήματά του ἀπεστόμωσε τὸν Ἄρειον καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμέν ὄλων. Κατόπιν διὰ τὰς μεγάλας ἀρετάς του ἔγινε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας.

Ἐπὶ 45 ἔτη ἠγωνίσθη ὡς καλὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν. Πολλῶς κατεδικάσθη, ἐφυλακίσθη καὶ ἐξωρίσθη, ἀλλὰ μὲ χριστιανικὴν ὑπομονὴν ἐπέρασε ὅλας τὰς ταλαιπωρίας καὶ τὰς στερήσεις τῆς ἐξορίας καὶ ποτὲ δὲν ὑπεχώρησεν εἰς τοὺς ἀγῶνας του. Ὁ λαὸς τὸν ἐλάτρευεν.

Ἐγραψε βιβλία σοφώτατα καὶ τὴν χριστιανικὴν του διδασκαλίαν ἐζωντάνευε μὲ ἔργα φιλανθρωπίας, τὰ ὅποια ἀνεκούφιζον τοὺς πάσχοντας καὶ δυστυχεῖς.

Τοιοιουτρόπως ὠφέλησε πολὺ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δικαίως ὠνομάσθη «Στυλὸς τῆς Ὁρθοδοξίας» καὶ Μέγας.

β) Ὁ Μέγας Βασίλειος.

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισαρείαν τῆς Καππαδοκίας. Εἶχε μεγάλην κλί-
σιν εἰς τὰ γράμματα καὶ διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς του τὸν ἔστειλαν νὰ σπου-
δάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Συμμαθητὴν εἶχε τὸν φίλον του Γρηγόριον Ναζιαν-
ζηνόν. Ἐκεῖ οἱ ἑνάρητοι νέοι Βασίλειος καὶ Γρηγόριος συνεδέθησαν δι'
ἀδελφικῆς φιλίας καὶ ἔδειξαν τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τόσον καλὴν συμπε-
ριφορὰν, ὥστε τοὺς ἐθαύμαζον καὶ τοὺς ἐτίμων ὄλοι.

Ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Βασίλειος εἰς τὴν πατρίδα του ἐχειροτονήθη
ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας. Ὡς ἐπίσκοπος ὁ Βασίλειος ἔδειξεν ὄλας τὰς
ἀρετάς του καὶ ἠγωνίσθη μὲ θάρρος διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανι-
σμοῦ. Μὲ τὴν ρητορικὴν του τέχνην ἐπολέμησε τὸν Ἀρειανισμόν καὶ θαυ-
μάζεται διὰ τὰ σοφώτατα καὶ διδακτικώτατα συγγράμματά του, μὲ τὰ
ὅποια ἐφώτισε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων. Τοὺς λόγους
ἠκολούθουν τὰ χριστιανικὰ ἔργα. Ὅλη ἡ ζωὴ του ἦτο συνεχῆς φιλανθρω-
πία τὴν περιουσίαν του, τὸν μισθόν του, ὄλα τὰ εἰσοδήματά του τὰ
ἔδιδε διὰ τοὺς πτωχοὺς.

Ἐκτίσε τὴν *Βασιλειάδα*, μέγα κτίριον μὲ νοσοκομεῖον, πτωχοκομεῖον,
ὄρφανοτροφεῖον, μέσα εἰς τὸ ὅποιον ἀνεκουφίζοντο οἱ δυστυχεῖς καὶ
πονεμένοι. Ἐπροσπάτευε τοὺς ἀδύνατους ἀπὸ τὰς ἀδικίας τῶν ἀρχόν-
των. Ἐκαμνε μὲ τόλμην τὸ καθῆκον του καὶ δὲν ἐφοβεῖτο τὸς ἀπειλάς
τῶν ἰσχυρῶν ἀρχόντων, οὔτε τοῦ αὐτοκράτορος ἀκόμη.

Ὁ Βασίλειος ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα καὶ θείαν λειτουργίαν,
ποῦ φέρεται τὸ ὄνομά του καὶ τελεῖται 10 φορὰς τὸ ἔτος. Ἐβαλε μεγάλην
τάξιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὠφέλησε τὸν Χριστιανισμόν. Διὰ τὴν ὑπέρο-
χον δρᾶσιν του ὠνομάσθη μέγας Ἱεράρχης.

γ) Γρηγόριος ὁ Θεολόγος

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναζιανζὸν τῆς Καππαδοκίας. Ἦτο καὶ αὐτὸς φί-
λος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Ἐσπούδασε μαζὶ μὲ
τὸν φίλον του Βασίλειον. Ἡ μεγάλη του μόρφωσις καὶ αἱ χριστιανικαὶ
ἀρεταὶ του συνετέλεσαν, ὥστε νὰ γίνῃ πρῶτος Ἐπίσκοπος εἰς τὴν πα-
τρίδα του Ναζιανζὸν καὶ ἔπειτα Πατριάρχης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.
Ἐξεφώνησε περιφήμους λόγους περὶ Θεοῦ μὲ ὑπέροχον ρητορικὴν τέχνην
καὶ ἐπανέφερε πολλοὺς αἰρετικούς ἀπὸ τὴν πλάνην εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν.
Ἐγραψε θρησκευτικὰ συγγράμματα καὶ ὠραῖα ποιήματα. Ἐπολέμησε μὲ
τὴν εὐγλωττίαν του τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου κατὰ τὴν Β' Οἰκουμενικὴν
Σύνοδον, τῆς ὁποίας ἦτο πρόεδρος. Ἡ ταπεινότης του, ἡ καλωσύνη τῆς
ψυχῆς καὶ ἡ φιλανθρωπική του δρᾶσις τὸν ἀνέδειξαν ὡς ἓνα ὑπέροχον
Ἱεράρχην καὶ μέγαν διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης.

δ) Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ἐγενήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔλαβεν ἀρίστην χριστιανικὴν ἀνατροφὴν ἀπὸ τὴν εὐσεβεστάτην μητέρα του. Ἠγάπα καὶ αὐτὸς πολὺ τὰ γράμματα. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν περίφημον φιλοσοφικὴν σχολὴν τῆς Ἀντιόχειας, τὴν ὁποίαν διήρθουνεν ὁ φιλόσοφος Λιβάνιος. Γρήγορα ἔγινε πρεσβύτερος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου ἤρχισε τὰ χριστιανικά του κηρύγματα μετ' ἄριστον εὐλογητὴν καὶ χάριν, μετ' ἄριστον γλυκύτητα καὶ κάλλος, ὥστε τὸν ὠνόμασαν *Χρυσόστομον*.

Τὰ μεγάλα του χαρίσματα συνετέλεσαν, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος νὰ τὸν καλέσῃ εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς Πατριάρχης ὁ Ἰωάννης ἀνεδείχθη ὁ τελειότερος ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκήρυττε μετ' ἀπαραμίλλου ρητορικῆν τέχνην τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐγράψε περισπούδαστα συγγράμματα. Ἐνδιεφέρθη διὰ τοὺς πάσχοντας καὶ ἐπροστάτευσε τοὺς ἀδικουμένους. Ἠλεγξε τοὺς κακοὺς διὰ τὰς πράξεις των, ἔστω καὶ ἂν κατεῖχον ἀνώτερα ἀξιώματα. Ἐκαυτήρῃσεν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀκολασίαν τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἰδιαίτερος τῆς αὐτοκρατείας Εὐδοξίας, ἣ ὁποία ἐπέτυχεν νὰ τὸν ἐξορίσῃ δύο φορές εἰς τὸν Πόντον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Διὰ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας προσέφερον οἱ τρεῖς αὐτοὶ Ἱεράρχαι ὄχι μόνον πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἑλληνισμόν, ὠνομάσθησαν *Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας* καὶ κατετάγησαν μεταξὺ τῶν Ἀγίων. Διὰ τοῦτο θεωροῦνται προστάται τῶν γραμμάτων καὶ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τιμῶμεν τὴν μνήμην αὐτῶν τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν». Ἡ ἐποχὴ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζεται «Χρυσοὺς αἰῶν» τῶν Ἑλληνικῶν Χριστιανικῶν γραμμάτων.

3. ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Β', Ο ΜΙΚΡΟΣ (408—450). ΤΟ ΠΑΝΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΝ

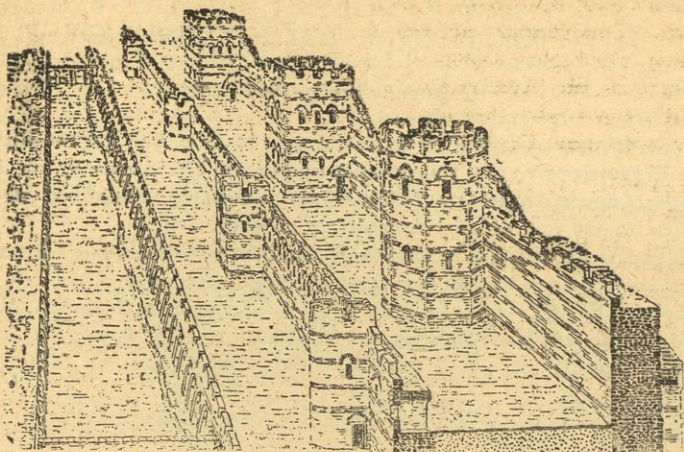
Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Ἀρκάδιος τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεοδόσιος Β'. Ἐνυμφεύθη τὴν ὠραίαν καὶ μορφωμένην Ἀθηναίαν κόρην τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου ὀνομαζομένην Ἀθηναΐδα. Αὐτὴ δταν ἔγινε αὐτοκράτειρα ἐβαπτίσθη καὶ ὠνομάσθη Εὐδοκία.

Ἡ Εὐδοκία ὑπεστήριξε πολὺ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τρόπους καὶ ἔθιμα Ἑλληνικά, τὰ ὁποῖα ἐμιμήθησαν καὶ αἱ ἀνώτερα κοινωνικαὶ τάξεις.

Ἰδρυσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μέγα *Πανδιδακτήριον*, δηλαδὴ εἶδος σημερινοῦ Πανεπιστημίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδίδασκον οἱ διαπρεπέστεροι καθηγηταὶ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν φιλολογίαν, τὴν ρητορίαν

κήν, τὴν νομικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκ τῶν 31 καθηγητῶν τῆς μεγάλης αὐτῆς σχολῆς οἱ 10 ἐδίδασκον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ 5 τὴν ρητορικὴν. Τοὺς μισθοὺς τῶν καθηγητῶν ἐπλήρωνε τὸ κράτος.

Τὰ τείχη τῆς Κων/πόλεως ὅπως ἦσαν κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

α) Ὁ Ἰουστινιανός (527—565).

Ὁ Ἰουστινιανός ἔγινεν αὐτοκράτωρ τὸ ἔτος 527 εἰς ἡλικίαν 45 ἐτῶν. Εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του μεγάλα σχέδια καὶ ἔβαλε σκοπὸν τῆς ζωῆς του νὰ τὰ πραγματοποιήσῃ. Ἦθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ κράτος εἰς τὴν παλαιάν ἀκμὴν τοῦ, νὰ τὸ ἐνώσῃ καὶ νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ.

Εἶχε τὴν καταπληκτικὴν ἱκανότητα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀξιόους καὶ καταλλήλους συνεργάτας του. Εἶχε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ ἦτο λιτὸς εἰς τὴν τροφήν του. Εἰργάζετο πολὺ καὶ ὀλίγας μόνον ὥρας ἐκοιμάτο. Μὲ τὰ προσόντα του αὐτὰ κατάρθωσε νὰ ἐκτελέσῃ μεγάλα ἔργα, τὰ ὅποια ἔγιναν ὀνομαστά εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ κατέστησαν τὸ ὄνομά του ἀθάνατον,

Ἐπιτυχίαν εἶχεν ὁ Ἰουστινιανός καὶ κιντὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς συζύγου

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν ἀκολουθίαν του (ψηφιδωτόν).

του Θεοδώρας, ἡ ὅποια κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν καὶ πτωχὴν οἰκογένειαν ἀλλ' ἦτο πολὺ εὐφυής, ὠραία καὶ δραστηρία. Ἡ Θεοδώρα ἔγινεν ὁ καλύτερος σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος.

Αὐτὴ ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τὸν Αὐτοκράτορα κατὰ τὴν φοβερὰν στάσιν ποῦ ἐξερράγη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ λέγεται εἰς τὴν ἱστορίαν «Στάσις τοῦ Νίκα».

β) Ἡ Στάσις τοῦ Νίκαια

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ ἄνθρωποι, παρηκολούθουν μὲ ζῶηρον ἐνδιαφέρον τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἱπποδρόμου. Οἱ θεαταὶ τῶν Ἱπποδρομιῶν ἦσαν χωρισμένοι εἰς ομάδας ποὺ εἶχον τὸ ὄνομα τοῦ χρώματος τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἠνιόχων. Δύο ομάδες συνεκέντρωνον τοὺς περισσοτέρους ὁπαδοὺς, οἱ *Πράσινοι* καὶ οἱ *Βένετοι* (δηλ. γαλάζιοι, Οἱ ὁπαδοὶ τιν ὁμάδων αὐτῶν εἶχον μέγαν συναγωνισμόν μεταξύ των, ἐφανατίζοντο ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας τῶν ἰδικῶν των καὶ ἐφιλονίκουν μεταξύ των. Τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἱπποδρόμου παρηκολούθουν τακτικῶς καὶ οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ ἄρχοντες. Μίαν φορὰν ἡ φιλονικία τῶν δύο παρατάξεων κατέληξεν εἰς ὄχλαγωγίαν, ἀσχημίας καὶ συγκρούσεις ἐντὸς τοῦ Ἱπποδρόμου παρουσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὸ ἔτος 532.

Ὁ Αὐτοκράτωρ, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν, διέταξε νὰ συλληφθοῦν οἱ πρωταῖτιοι καὶ νὰ τιμωρηθοῦν. Τοῦτο ἔκαμε τὰς δύο παρατάξεις νὰ ἐνωθοῦν καὶ μὲ φωνὰς νὰ ξεσηκώσουν τὸν λαόν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἔσεετο τότε ἡ πόλις ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν ἐπαναστατῶν, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ σύνθημα «νίκαι, νίκαι» (νίκη) ἔκαμαν συλλήψεις, φόνους, ζημίας, ἔβαλαν πυρκαϊὰς. ἔκαυσαν τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ παρ' ὀλίγον θά ἔκαιον καὶ τὰ ἀνάκτορα.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν κατάστασιν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκάλεσε συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν τί πρέπει νὰ πράξουν.

Πολλοὶ τὸν συνεβούλευσαν νὰ φύγῃ διὰ νὰ σωθῆ καὶ ὁ ἴδιος ἐφάνη ὅτι ἐδέχθη, νὰ μεταβῆ μὲ πλοῖα εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἔλθῃ μὲ στρατὸν νὰ πάρῃ πάλιν τὸν θρόνον.

Τότε ἔλαβε τὸν λόγον ἡ ὑπερήφανος Θεοδώρα, ἡ ὁποία μὲ ψυχραιμίαν εἶπε: «Βασιλεῦ, ἂν θέλῃς νὰ φύγῃς καὶ νὰ σωθῆς, τίποτε τὸ εὐκολώτερον. Καὶ πλοῖα καὶ χρήματα ἔχομεν πολλὰ. Πρόσεξε ὅμως μήπως ἀργότερον θεωρήσῃς ὅτι ἦτο προτιμότερος ὁ θάνατος ἀπὸ τὴν σωτηρίαν. Ὁ ἄνθρωπος θά ἀποθάνῃ μίαν φορὰν. Ἐγὼ δὲ διὰ τὸν ἑαυτὸν μου προτιμῶ νὰ ἀποθάνω ὡς βασίλισσα, παρά νὰ φύγω. *Καλὸν ἐντάφιον ἢ βασιλεία*».

Οἱ λόγοι τῆς Θεοδώρας ἔδωσαν θάρρος εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἀμέσως διατάσσει τὸν στρατηγὸν τοῦ *Βελισσάριον* νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν μὲ τὴν φρουρὰν τῶν ἀνακτόρων. Πράγματι ὁ Βελισσάριος κινεῖται ἀστραπιαίως καὶ κυκλώνει τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ. Ἐκεῖ φονεύει πολλοὺς. Καταβάλλει τὴν ὀλεθρίαν στάσιν, ποὺ ὠνομάσθη «*Στάσις τοῦ Νίκαια*» καὶ ἐπαναφέρει τὴν τάξιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

γ) Συνεργάται τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ηὐτύχησε νὰ ἔχη σπουδαίους συνεργάτας. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἐξαιρετικὰ προσόντα τοῦ ἦτο ἡ ἰκανότης νὰ ἐκλέγη τοὺς ἀρίστους καὶ καταλλήλους ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποίῃ εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Βελισσάριου καὶ Ναρσῆς ἦσαν γενναιότατοι καὶ ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Μὲ αὐτοὺς κατενίκησε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους.

Ἄλλον ἐξαιρετικὸν σύμβουλον ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε τὸν μέγαν νομομαθὴ *Τριβωνιανόν*, τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποίησε, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ καὶ τακτοποιήσῃ τοὺς νόμους τοῦ κράτους του. Ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀνεδειχθησαν καὶ οἱ σπουδαῖοι ἀρχιτέκτονες *Ἰσίδωρος* καὶ *Ἀνθέμιος*, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν κατασκευὴν πολλῶν κτισμάτων καὶ κυρίως τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Μὲ τὴν συνεργασίαν ὄλων αὐτῶν καὶ ἄλλων ἡ αὐτοκρατορία ἤκμασε πολὺ.

δ) Πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Πρῶτος Περσικὸς πόλεμος.

Ὅταν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγένεν αὐτοκράτωρ οἱ Πέρσαι ἤρχισαν πάλιν νὰ ἐνοχλοῦν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἐστάλη ἐναντίον των ὁ γενναῖος Βελισσάριος καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἐκέρδισε λαμπρὰν νίκην, κατὰ τὴν ὁποῖαν πολλοὶ Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ ὑπεγράφη εἰρήνη.

Βανδαλικὸς πόλεμος.

Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῶν Βανδάλων τῆς Ἀφρικῆς Γελίμερος ἐβασάνιζε τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλεν ἐναντίον του τὸ 533 τὸν Βελισσάριον μὲ 10.000 πεζοὺς 5.000 ἵππους καὶ ἀρκετὰ πλοῖα. Τὰ Βυζαντινὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, διεσκόρπισαν τοὺς Βανδάλους καὶ ἐκίριευσαν τὴν Καρχηδόνα. Ὁ Γελίμερος συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ τὸ Βανδαλικὸν κράτος διελύθη. Μὲ πολλὰ λάφυρα καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Γελίμερος, ἐπανῆλθεν ὁ Βελισσάριος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ μεγάλας τιμὰς. Ὁ ἄλλοτε ὑπερήφανος Γελίμερος, ταπεινωμένος ἐγονάτισε πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὸν προσεκύνησεν. Ἡ Ἀφρικὴ ἐγένε τῶρα Βυζαντινὴ ἐπαρχία.

Γοτθικοὶ πόλεμοι.

Οἱ Ὀστρογότθοι εἶχον κάμει ἰδικὸν τῶν βασιλείων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Βησιγότθοι πάλιν εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Ἰουστινιανός, θέλων νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον εἰς τὸ κράτος του,

εὔρεν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν κακὴν μεταχειρίσιν τῶν ὀρθοδόξων ἐκ μέρους τῶν Ὀστρογόθων καὶ τοὺς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ἔστειλε τὸν Βελισσάριον ἐναντίον των, ὁ ὁποῖος ἐπὶ 6 ἔτη (534—540) ἔκαμε πόλεμον σκληρόν, τοὺς ἐνίκησε, συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα των καὶ τὸν ἔφερε μὲ πολλὰ λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βελισσαρίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ Ὀστρογόθοι ἐπανεστάτησαν πάλιν καὶ κατῶρθωσαν νὰ περιορίσουν τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ἰουστινιανὸς κατῶρθωσε μὲ τὸν στρατηγὸν Ναρσῆν, κατόπιν σκληρῶν ἀγῶνων, νὰ τοὺς συντρίψῃ ὀριστικῶς καὶ ἡ Ἰταλία ἔγινε τὸ ἔτος 553 Βυζαντινὴ ἐπαρχία μὲ διοικητὴν τὸν Ναρσῆν.

Δεύτερος Περσικὸς πόλεμος.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες ἐπολέμουν ἐναντίον τῶν Ὀστρογόθων οἱ Πέρσαι εἰσέβαλον εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἐπροξένουν μεγάλας καταστροφὰς εἰς αὐτό. Ἐναντίον αὐτῶν ἐσίαλη ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος, ὅστις ἠνάγκασε τοὺς Πέρσας νὰ καταπύσουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ὑπογράψουν πεντηκονταετὴ εἰρήνην.

Μὲ τοὺς πολέμους αὐτοὺς τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπραγματοποιήθη καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἔγινε τὸ μεγαλύτερον, ἰσχυρότερον καὶ ἐνδοξότερον κράτος τῆς ἐποχῆς του.

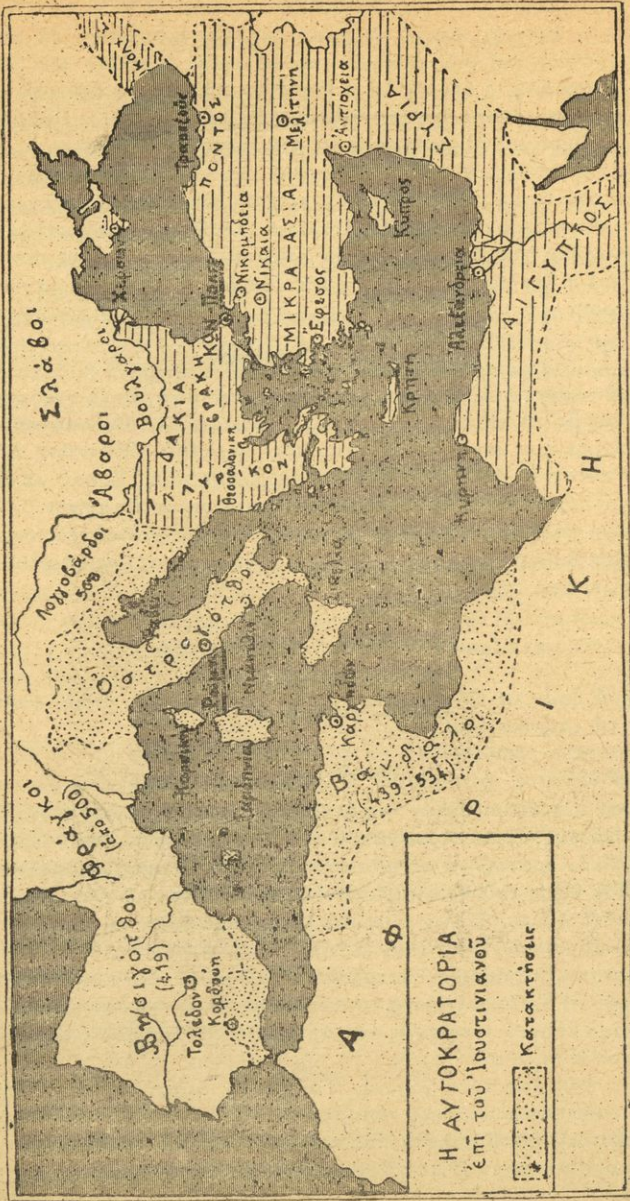
ε) Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Λαμπρὰ ἦσαν τὰ πολεμικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλὰ λαμπρότερα ἦσαν τὰ εἰρηνικὰ του.

Νομοθεσία.

Πρῶτον σπουδαῖον ἔργον ἦτο ἡ ἀπόφασίς του νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς διαφόρους Νόμους καὶ τὰ διατάγματα τῶν αὐτοκρατόρων, πού ἴσχυσαν εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, νὰ τοὺς τακτοποιήσῃ καὶ νὰ τοὺς μεταβάλλῃ συμφώνως μὲ τὰς ἰδέας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὥστε νὰ εἶναι εὐκόλον νὰ τοὺς σπουδάξουν οἱ νομικοὶ καὶ νὰ τοὺς ἐφαρμόζουν οἱ δικασταὶ εἰς ὅλον τὸ κράτος.

Τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀρκετὰ δύσκολον καὶ διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τὸν περίφημον νομομαθὴ *Τριβωνιανὸν* νὰ τὸ ἀναλάβῃ. Ὁ Τριβωνιανὸς μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν ἔκαμεν ἐπιτροπὰς καὶ ἀπὸ ἄλλους νομομαθεῖς καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἐργασίαν 6 ἐτῶν συνέταξαν τρία νομικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα περιελάμβανον ὅλους τοὺς ἕως τότε νόμους. Τὰ βιβλία αὐτὰ συνεπληρώθησαν κατόπιν μὲ νεωτέρους νόμους, πού ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του καὶ οἱ ὁποῖοι περιελήφθησαν εἰς τέταρτον νομικὸν βιβλίον. Ἡ σπουδαία αὕτη νομοθετικὴ ἐργασία ἀποτελεῖ

Χάρτης τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

καί σήμερον τὸ θεμέλιον τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. Διδάσκεται εἰς τὰ Πανεπιστήμια τοῦ κόσμου καὶ λέγεται «*Ρωμαϊκὸν ἢ Ἰουστινιάνειον Δίκαιον*».

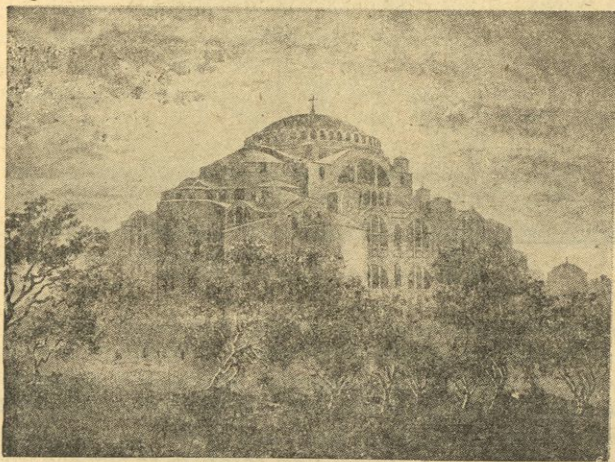
Θρησκευτικὴ Πολιτικὴ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐκάλεσε τὴν Ε΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, διὰ νὰ συμβιβάσῃ ὀρθοδόξους καὶ μονοφυσίτας.

Ἀπέστειλεν ἱεραποστόλους εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐκλείσε τὰς σχολὰς τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐδήμεισε τὰς περιουσίας τῶν.

Ἄλλα ἐκπολιτιστικὰ ἔργα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν χώραν, ἔκτισε πλῆθος ἰσχυρῶν φρουρίων εἰς τὰ σύνορα τοῦ ἀπεράντου κράτους του καὶ ἔκαμε πολλοὺς δρόμους, γεφύρας καὶ ὕδραγωγεία. Ἐκτίσεν εἰς πολλὰ μέρη ξενῶ-

Ἡ Ἁγία Σοφία ὅπως ἦτο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.

νας, γηροκομεῖα, νοσοκομεῖα. Ἐστόλισε πολλὰς πόλεις καθὼς καὶ τὴν πρωτεύουσαν μὲ ὠραίους ναοὺς, πλατείας, λουτρά καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα.

Ἁγία Σοφία.

Ἀπὸ ὄλα ὅμως τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίσματά του, τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ θαυμαστότερον εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ καύχημα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Παν. Παπαδοπούλου—Βασ. Δουκλιᾶ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας

Ὁ ναὸς αὐτὸς εἶχε κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃ μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον. Τὴν ἐργασίαν ἀνέθεσεν εἰς τοὺς δύο σπουδαίους ἀρχιτέκτονας Ἀνθέμιον καὶ Ἰσιδώρον. Δέκα χιλιάδες ἐργάται ἐργάσθησαν ἐπὶ ἕξ ὀλόκληρα ἔτη. Ἄφθονα χρήματα ἐδαπανήθησαν, διὰ νὰ περατωθῇ τὸ ἀθάνατον αὐτὸ μνημεῖον. Ἐγίνε τεράστιον οἰκοδόμημα, μὲ ἐπιβλητικὸν τροπυλλὸν εἰς τὸ μέσον, τοποθετημένον κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐπὶ τοῦ κτιρίου, ὥστε νὰ νομίζῃ κανεὶς ἐσωτερικῶς ὅτι κρέμαται ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Ἐξωτερικῶς ὁ ναὸς δὲν παρουσίαζε τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, διότι οἱ χριστιανοὶ τὸ ἐσωτερικόν τῶν ναῶν τῶν ἐπρόσεχον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου συνεκεντρῶνοντο καὶ προσήυχοντο. Τὸ κάλλος ὁμοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς

Ψηφιδωτὴ εἰκὼν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἁγίας Σοφίας ἦτο ἀφάνταστον. Αἱ εἰκόνες τῶν θόλων καὶ τῶν τοίχων ἔγιναν ἀπὸ πολύχρωμα ψηφιδωτά. Οἱ κίονες μὲ τὰ ὄρατα σκαλιστὰ κιονόκρανά των, τὸ δάπεδον, τὰ σκαλοπάτια, τὰ στασιδία, οἱ θρόνοι, ἔγιναν ἀπὸ τὰ καλύτερα πολύχρωμα μάρμαρα. Ἡ Ἁγία Τράπεζα ἦτο ὀλόχρυσος. Χρυσαὶ ἐπίσης καὶ ἀργυραὶ ἦσαν αἱ χιλιάδες κανδηλαί, οἱ πολυέλαιοι καὶ τὰ μανουάλια. Πολύτιμοι λίθοι ἐστόλιζον τὰ διάφορα ἱερὰ σκεύη καὶ τὰς εἰκόνας. Ὁ μυθῶδης πλοῦτος καὶ ἡ ἀπαράμιλλος τέχνη τοῦ ναοῦ ἐθάμβωνον εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε δταν τὸ ἔτος 537 ἔγιναν μὲ μεγαλοπρεπῆ ἐπισημότητα τὰ ἐγκαίνια, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνθουσιασμένος ἀνεφώνησε : «*Νενίκηκά σε, Σολομῶν*».

Ἡ Ἁγία Σοφία ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐξεκινῶν οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες διὰ τὰς ἐκστρατείας των ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ἐκεῖ ἀνεπέμποντο εὐχαρισταὶ καὶ δοξολογίαι πρὸς τὸν Ὑψιστον διὰ τὰς νίκας τοῦ ἔθνους κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐκεῖ ἀνεπέμποντο δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Παναγίαν διὰ τὴν σωτηρίαν

τοῦ Γένους κατὰ τὰς ὥρας τῶν κινδύνων. Ἡ Ἁγία Σοφία ἀποτελεῖ σύμβολον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἀναφέρεται συχνὰ εἰς τὰ ποιήματα καὶ τοὺς θρύλους. Δυστυχῶς ὁμοίως ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ καύχημα τοῦτο τῆς χριστιανωσύνης, μετεβλήθη εἰς τζαμίον ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅταν ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τῶρα δὲ εἶναι Βυζαντινὸν Μουσεῖον.

Εἰσαγωγή καὶ καλλιέργεια τῆς μετάξης.

Ἡ καλλιέργεια τοῦ μεταξοσκώληκος καὶ ἡ παραγωγή τῆς μετάξης μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦσαν γνωσταὶ μόνον εἰς τοὺς Κινέζους, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευον ἐξαγωγήν σπόρου ἔξω ἀπὸ τὴν χώραν των. Εἶχον λοιπὸν αὐτοὶ τὸ μονοπώλιον τῆς πωλήσεως τῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων, τὰ ὅποια ἐστοίχιζον πολὺ ἀκριβὰ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδωσε διαταγὴν εἰς δύο μοναχοὺς, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπήγαιναν ὡς ἱεραπόστολοι εἰς τὴν Κίναν, νὰ παρακολουθήσουν καὶ νὰ μάθουν τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας τοῦ μεταξοσκώληκος καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ μεταφέρουν ἀπὸ ἐκεῖ σπόρους. Πράγματι οἱ μοναχοὶ ἐφάνησαν πολὺ ἐπιτήδαιοι. Ἀφοῦ παρηκολούθησαν καὶ ἔμαθον τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας τοῦ μεταξοσκώληκος, κατάρθωσαν κατὰ τὴν ἐπιστροφήν νὰ μεταφέρουν αὐτὰ μέσα εἰς τὰς βακτηρίας των. Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος. Ἐπὶ ἀρκετοὺς αἰῶνας τὸ κράτος εἶχε πλοῦσια εἰσοδήματα ἀπὸ τὴν παραγωγήν τῆς μετάξης.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τὰ μεγάλα πολεμικὰ καὶ εἰρηνικὰ ἔργα του καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν ἔφερε τὸ κράτος εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ δόξαν. Ἀπέθανε τὸ ἔτος 565, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ τέκνα. Θεωρεῖται δὲ ὡς εἷς ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (610-641)

α) Ἡ κατάστασις τοῦ κράτους πρὶν ἀναλάβῃ ὁ Ἡράκλειος.

Τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν κατάρθωσαν δυστυχῶς νὰ διατηρήσουν οἱ διάδοχοί του, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τὰς ἱκανότητας ἐκείνου.

Οἱ διάφοροι βάρβαροι, ποὺ τὸ περιεκύκλωνον, ἤρχισαν συχνὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον του, εἰσέβαλλον εἰς τὰς χώρας του, εἰς τὰς ὁποίας διέπραττον λεηλασίας καὶ ἐπέφερον καταστροφάς.

Εἰς τὴν Δύσιν οἱ Λογγοβάρδοι, φυλὴ Γερμανικὴ, κατέλαβον τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ κράτος ἰδικόν των.

Εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας οἱ Ἄβαροι ἔκαμαν ἐπιδρομὰς καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ πληρώνουν κατ' ἔτος φόρον.

Πρὸς Ἀνατολὰς οἱ Πέρσαι ἤρχισαν πάλιν τοὺς πολέμους τῶν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Ὁ κίνδυνος ἦτο σοβαρώτατος, διότι καὶ οἱ Ἄβαροι ἠπειλοῦν τὸ κράτος ἀπὸ Βορρᾶ.

β) Ὁ Ἡράκλειος αὐτοκράτωρ.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν ὁ Ἡράκλειος ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τὸ ἔτος 610 μ. Χ.

Ὅταν ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἡράκλειος εἶρε τὸ κράτος εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν. Ὁ στρατὸς εἶχε διαλυθῆ καὶ στόλος δὲν ὑπῆρχε. Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους εὕρισκοντο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν καὶ οἱ κίνδυνοι ἦσαν σοβαρώτατοι.

Ὁ Ἡράκλειος ὁμως ἦτο λαμπρὸς στρατηγὸς καὶ πρὸ πάντων καλὸς χριστιανὸς καὶ ἐπίστευεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ.

Ἦρχισε μὲ δραστηριότητα τὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ τὴν προετοιμασίαν [τοῦ] στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ κατάρθωσε μὲ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν ἱκανότητά του νὰ σώσῃ τὸ κράτος του καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Ἡράκλειος

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀπὸ βορρᾶ συνεχιζόντο αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀβάρων, οἱ ὅποιοι διήρχοντο τὸν Δούναβιν ποταμὸν καὶ ἔκαμνον ἀρπαγὰς καὶ λεηλασίας εἰς τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ μέγιστος κίνδυνος ὁμως προήρχετο ἐκ τῶν Περσῶν.

γ) Οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Περσῶν.

Οἱ Πέρσαι ἀπὸ τὴν Συρίαν ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἐκυρίευσαν τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔσφαξαν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ἤχημαλῶτισαν τὸν Πατριάρχην καὶ ἐπῆραν ὡς λάφυρον τὸν Τιμίον Σταυρόν, τὸν ὁποῖον ἔστειλαν εἰς τὴν Κτησιφώντα, τὴν πρωτεύουσάν των. Ἐκυρίευσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐπροχώρησαν δὲ μέχρι τῆς Χαλκηδόνος ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἠπείλουν νὰ διαλύσουν τὸ Βυζαντινὸν Κράτος. Ὁ Ἡράκλειος εὐρέθη τότε εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν καὶ πρὸς στιγμὴν ἐνόμισε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐλπίς σωτηρίας. Εἰς τὴν δύσκολον ὁμως ἐκείνην περίστασιν ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα ὁ Πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ ἄξιος πρωθυπουργὸς Βῶνος.

Ὁ φιλόπατρις Πατριάρχης ἔδωσε θάρρος εἰς τὸν Ἡράκλειον καὶ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Μοναστηρίων, ἵνα τὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κράτους καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μὲ τοὺς θησαυροὺς αὐτοὺς ὁ Ἡράκλειος ἠτοίμασε στρατὸν καὶ στόλον ἀξιόμαχον. Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνας οἱ ὅποιοι ἐπρόκειτο νὰ πολεμήσουν χάριν τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος. Διὰ νὰ εἶναι δὲ ἀπερίσπαστος κατὰ τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τῶν Περσῶν, κατάρθωσε νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν Χαγάνον (ἡγεμόνα) τῶν Ἀβάρων. Κατόπιν ἐνεψύχωσε τὸν στρατὸν του καὶ ἐτόνισεν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ ἀγὼν εἶναι ἱερὸς καὶ ὅτι θὰ ἐπολέμουν διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποῖαν ὕβριζεν ὁ εἰδωλολάτρης Πέρσης, καὶ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Πρὶν ἐκκινήσῃ ὁ Ἡράκλειος προσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐγονάτισε πρὸ τοῦ ἱεροῦ, προσηυχήθη καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Κατόπιν ἐπῆρε εἰς τὴν χεῖρα του τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐξεκίνησεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του λέγων πρὸς τὸν Πατριάρχην: «Εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, τῆς Θεομήτορος καὶ σοῦ, ἐμπιστεύομαι τὴν Πόλιν καὶ τὸν υἱόν μου». Ἡ στιγμὴ ἐκείνη ἦτο πολὺ συγκινητικὴ.

Ὁ Ἡράκλειος ἔσχεδιάσεν νὰ μὴν κτυπήσῃ ἀπ' εὐθείας τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ὅπου εὐρίσκετο ὁλος ὁ ὄγκος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Μὲ τὸν στόλον του λοιπὸν τὸ ἔτος 622 ἀπεβίβασθη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἤρχισε νὰ διασκορπίζῃ τὰς Περσικὰς φρουράς. Ἀφοῦ κατετρόπωσεν εἰς πολλὰς μάχας τοὺς Πέρσας τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὴν Περσίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἡ Μικρὰ Ἀσία ἀπηλλάγη.

Ὁ Χοσρόης, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Μ. Ἀσία καὶ νὰ σπεύσῃ μὲ τὸν στρατὸν του, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν κινδυνεύουσαν χώραν του. Πολλαὶ μάχαι πεισματώδεις ἔγιναν, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ στρατηγικὴ ἱκανότης τοῦ Ἡράκλειου ἐχάρισε νίκας λαμπρὰς εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ἔτος 625 ἔγινε φονικωτάτη μάχη πλησίον τοῦ ποταμοῦ Σάρου, ὅπου οἱ Πέρσαι κατετροπώθησαν. Πληθὸς ἀπὸ αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα περιήλθον εἰς τὸν Ἡράκλειον.

δ) Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ Περσῶν.

Ὁ Χοσρόης, βλέπων ὅτι τὸ κράτος του κινδυνεύει, κατορθώνει νὰ συμμαχήσῃ μὲ τοὺς Ἀβάρους καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ ἔλθουν νὰ πολιορκήσουσιν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἦλπιζεν, ὅτι ὁ Ἡράκλειος θὰ ἠναγκάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ τὴν σώσῃ, καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ἀπήλλασσε τὴν Περσίαν. Ὁ Χαγάνος ἐδέχθη τὰς προτάσεις τῶν Περσῶν καὶ παρεβίασε τὴν συνθήκην εἰρήνης, ποὺ εἶχε κάμει μὲ τὸν Ἡράκλειον. Τὸ θέρος τοῦ 626 μὲ 80.000 Ἀβάρους ἐπολιορκήσθη τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συγχρόνως ὁ Χοσρόης ἔστειλε στρατὸν διὰ μέσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς τὸν Βόσπορον καὶ ἠνώθη μὲ τοὺς Ἀβάρους. Ὁ κίνδυνος εἶναι μέγας!

Εὐτυχῶς ὅμως τὴν πόλιν διευθύνουν δύο ἄνδρες ἱκανοί, ὁ Πατριάρχης *Σέργιος* καὶ ὁ πρωθυπουργὸς *Βῶνος*. Μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας εἰς τὰς χεῖρας ὁ Πατριάρχης περιέρχεται τὰ τεῖχη, ἐμψυχώνει τοὺς ὀλίγους ὑπερασπιστὰς καὶ τοὺς ἐμπνέει τὴν πίστιν, ὅτι ἡ Θεοτόκος θὰ προστατεύσῃ τὴν Πόλιν τῆς. Μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν οἱ χριστιανοὶ ἀγωνίζονται σκληρῶς καὶ ἀποκρούουν τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Ὁ Ἡράκλειος πληροφορεῖται τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ δὲν ἐγκαταλείπει τὴν Περσίαν. Ἐχει καὶ αὐτὸς πεποιοῦσθαι εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου καὶ εἰς τὴν ἱκανότητα τῶν συνηγμένων του.

Ὁ Βυζαντινὸς στόλος κατάρθωσε νὰ βυθίσῃ πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν τὰ μονόξυλα τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Κεράτιος κόλπος ἐβάφη μὲ αἷμα καὶ ἡ θάλασσα ἔγινεν ἐρυθρά. Τοῦτο ἀπεγοήτευσε τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας ταπεινωμένοι ἠναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν.

Ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς τῆς Πόλεως πανηγυρίζουν τὴν σωτηρίαν των, τὴν ὁποίαν ἀποδίδουν εἰς θαῦμα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Συνεκεντρώθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Βλαχερνῶν καὶ ὅλην τὴν νύκτα χωρὶς νὰ καθίσουν διόλου, ἐδοξολογοῦν τὸν Θεὸν καὶ ἔψαλλον τὸν Ἅκάθιστον Ὑμνον μὲ τὸ ὑπέροχον τροπάριον: «Τῇ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια.», ὅστις ψάλλεται καὶ σήμερον τὴν Μεγάλῃν Τεσσαρακοστήν.

ε) Συντριβὴ τῶν Περσῶν.

Ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ στρατὸς του ἐπληροφορήθησαν μὲ ἀπερίγραπτον χαρὰν τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μὲ ἀκράτητον ἐνθουσια-

σμόν ἐπροχώρησαν πρὸς τὸν ποταμὸν Τίγρητα, καταδιώκοντες τοὺς Πέρσας καὶ κυριεύοντες τὰς πόλεις των. Πλησίον τῆς πόλεως Νινευὶ ὁ Ἡράκλειος ἔδωσε μάχην φονικὴν καὶ ἐκέρδισε νίκην λαμπράν. Κατόπιν ἐπροχώρησε πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Περσῶν Κτησιφῶντα, ὅπου κατὰ τὴν πορείαν του ἠλευθέρωσε χιλιάδας χριστιανῶν αἰχμαλώτων καὶ ἐκυρίευσε πολλοὺς θησαυροὺς.

Οἱ Πέρσαι βλέποντες τὸ κράτος των νὰ καταρρῆ ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ Χοσρόη καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Ἀνεκήρυξαν δὲ βασίλειά τὸν υἱόν του Σιρόην, ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ περισώσῃ τὴν χώραν του ἀπὸ τὴν τελείαν καταστροφὴν, ἐζήτησεν εἰρήνην ἀπὸ τὸν νικητὴν Ἡράκλειον καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ποὺ εἶχε καταλάβει ὁ πατὴρ του, ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὸν *Τίμιον Σταυρὸν*.

Μετὰ τὴν εἰρήνην ὁ Ἡράκλειος μετὰ τὸν ἔνδοξον στρατὸν του ἐγύρισε νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 628. Ὅλος ὁ λαὸς μετὰ ἐπικεφαλῆς τὸν Πατριάρχην, τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν υἱόν του ἐξῆλθον εἰς προὔπαντησιν καὶ μετὰ δάκρυα χαρᾶς ἐπευφήμουν τὸν θριαμβευτὴν αὐτοκράτορα καὶ τὸν τροπαιοφόρον στρατὸν του. Ὁ Ἡράκλειος καθισμένος ἐπάνω εἰς ἄμαξαν, ποὺ τὴν ἔσυρον 4 ἐλέφαντες, παρηκολούθει μετὰ συγκίνησιν τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ λαοῦ του. Ἡ μεγαλειώδης πομπὴ μετὰ τὸν Τίμιον Σταυρὸν ἐμπρὸς ἐβάδισεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου ἐγένετο εὐχαριστήριος δοξολογία καὶ ὁ κόσμος προσεκύνησε τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος μας.

στ) Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Τὸ ἐπόμενο ἔτος 629 ὁ αὐτοκράτωρ ἔφερε τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ ἐγένετο μεγάλα ἑορταὶ καὶ ὁ Ἡράκλειος τὸν ὕψωσε πάλιν εἰς τὴν ἴδιαν θέσιν, ὅπου τὸν εἶχεν ὕψώσει καὶ ἡ Ἁγία Ἐλένη, δηλ. εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ὕψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐγένετο εἰς τὰς 14 Σεπτεμβρίου. Ἐκτοτε ἡ ἡμέρα αὕτη πανηγυρίζεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας.

Τοιουτοτρόπως ὁ Ἡράκλειος, ὁ ὁποῖος παρέλαβε τὸ κράτος διαλελυμένον σχεδόν, μετὰ τὴν δυνατὴν θέλησιν, τὴν ἀποφασιστικότητά, τὸ θάρρος καὶ τὴν πίστιν του πρὸς τὸν Θεόν, τὸ ἠνώρθωσε καὶ τὸ ὠδήγησε πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὸν θρίαμβον. Οἱ Πέρσαι ἐνικήθησαν καὶ ἐξουδετερώθησαν. Ἡ χώρα ὅμως δὲν ἠσύχασε καὶ πολὺ, διότι ἄλλος φοβερὸς ἐχθρὸς παρουσιάσθη τώρα διὰ τὸ Βυζάντιον. Ὁ νέος αὐτὸς ἐχθρὸς εἶναι οἱ *Ἀραβες*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

α) Οί "Αραβες.

Μεταξύ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτείνεται ἡ Ἀραβικὴ χερσόνησος. Ἡ χώρα αὕτη εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ἔχει πολλὰς ἐρήμους καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀραιοκατοικημένη. Οἱ κάτοικοι της ἀνέκαθεν ἡσχολοῦντο μὲ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἔζων βίον νομαδικόν, ἦσαν δὲ χωρισμένοι εἰς φυλάς. Αἱ φυλαὶ αὗται συχνὰ ἤρχοντο εἰς πολέμους μεταξύ των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τοὺς ἔκαμε νὰ εἶναι ὀρμητικοί, ὑπερήφανοι, καλοὶ πολεμισταὶ καὶ ἄριστοι ἵππει.

Εἰς τὰ παράλια, ὅπου τὸ ἔδαφος εἶναι εὐφορον, οἱ κάτοικοι ἡσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἐκεῖ εἶχον ἀναπτυχθῆ καὶ διάφοροι πόλεις, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ Μέκκα, ποὺ εἶχε γίνει σπουδαῖος ἐμπορικὸς σταθμὸς. Ἐκεῖ συνεκεντρῶνοντο ἔμποροι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου, διὰ νὰ ἀνταλλάσσουν τὰ ἐμπορεύματά των.

Οἱ Ἀραβες ἦσαν εἰδωλολάτραι. Ἐπίστευον ἄλλοι εἰς τὰ ἄστρα, ἄλλοι εἰς μεγάλα δένδρα καὶ πηγὰς, ἄλλοι εἰς μετεωρολίθους. Εἰς τὴν Μέκκαν ὑπῆρχεν εἰς τοιοῦτος μετεωρόλιθος, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζον **Καάμπα**. Τὸν λίθον αὐτὸν ἐλάτρευον ὅλοι οἱ Ἀραβες καὶ ἤρχοντο νὰ τὸν προσκυνήσουν.

Ἐπειδὴ οἱ Ἀραβες ἔλεγον, ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἰσμαήλ, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Ἄγαρ, ὠνομάζοντο καὶ Ἰσμηλίται καὶ Ἄγαρηνοί.

β) Ἐμφάνισις τοῦ Μωάμεθ.

Ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν Ἀράβων ἥλλαξεν, ὅταν παρουσιάσθη ὁ Μωάμεθ.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀραβίας Μέκκαν τὸ 571 μ. Χ. Ἐπειδὴ ἀπὸ μικρὸς ἔμεινεν ὀρφανός, εἰς τὴν ἀρχὴν ἔβασκε ποιμνία ὡς ὑπῆρέτης. Κατόπιν ἐγένινεν ὀδηγὸς καραβανίων καὶ βραδύτερον ὑπάλ-

ληλος μιᾶς πλουσίας χήρας, ἡ ὁποία ἔκαμνεν ἐμπόριον. Τὴν χήραν αὐτὴν βραδύτερον ἐνυμφεύθη καὶ ἔγινεν ἔμπορος.

Κατὰ τὰ ἐμπορικά του ταξίδια εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ τὰς ἄλλας γειτονικὰς χώρας, Συρίαν, Παλαιστίνην, Αἴγυπτον, κατὰ τὰ ὁποῖα ἤρχετο εἰς ἐπαφὴν μὲ Χριστιανούς καὶ Ἑβραίους, ἐγνώρισε τὴν χριστιανικὴν καὶ Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Τότε τοῦ ἦλθεν ἡ ἰδέα νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς Ἰδρυτὴς μιᾶς νέας θρησκείας, τὴν ὁποίαν νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς εἰδωλολάτρους πατριώτας του. Ἐπῆρε λοιπὸν μερικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸν χριστιανισμόν, μερικὰ ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊσμόν καὶ μερικὰ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν τῶν Ἀράβων καὶ ἠτοίμασε τὴν θρησκείαν του.

Εἰς ἡλικίαν 40 ἐτῶν ἤρχισε νὰ διαδίδῃ μεταξὺ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν γνωστῶν του εἰς τὴν Μέκκαν, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ ἔστειλε τὸν ἄγγελον Γαβριὴλ καὶ τὸν διέταξε νὰ διδάξῃ τὴν νέαν θρησκείαν. Εἰς τὴν Μέκκαν ὅμως ὀλίγοι τὸν ἐπίστευσαν. Μάλιστα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς κατοίκους τῆς Μέκκας ἐθεώρησαν αὐτὸν ἐπικίνδυνον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν φονεύσουν.

Ὁ Μωάμεθ ἠναγκάσθη τότε νὰ φύγῃ κατὰ τὸ ἔτος 622 ἀπὸ τὴν Μέκκαν καὶ νὰ μετοβῆ εἰς τὴν πόλιν Μεδίναν. Ἐκεῖ εὗρε προθύμους ὁπαδοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευσαν εἰς τὴν διδασκαλίαν του ἡ φυγὴ αὐτὴ λέγεται Ἐγίρα. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ χρονολογία ὄλων τῶν Μωαμεθανικῶν λαῶν.

Κατόπιν, ἀφοῦ ἐσχημάτισε στρατὸν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς του, ἐπῆλθεν ἐναντίον τῆς Μέκκας, τὴν ἐκυρίευσεν καὶ τῆς ἐπέβαλε διὰ τῆς βίας τὴν θρησκείαν του. Ἀπὸ τότε ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Ἀραβίαν καὶ οἱ Ἀραβες ἠνώθησαν εἰς ἓν θρησκευτικὸν κράτος μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μωάμεθ.

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὠνομάσθη Ἰσλαμισμὸς καὶ οἱ ὁπαδοὶ του *Μουσουλμάνοι*. Λέγεται ὅμως καὶ *Μωαμεθανισμὸς* καὶ οἱ πιστοὶ λέγονται *Μωαμεθνοὶ* ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰδρυτοῦ. Βάσις τῆς διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ εἶναι ἡ ἑξῆς:

1) Ἐνας εἶναι ὁ Θεὸς (ὁ Ἀλλάχ) καὶ μεγαλύτερος προφήτης τοῦ Ἀλλάχ εἶναι ὁ Μωάμεθ.

2) Κάθε πιστὸς ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ διαδίδῃ τὴν θρησκείαν του εἰς τοὺς ἀπίστους ἔστω καὶ μὲ τὸ ξίφος. Οἱ ἄπιστοι πρέπει νὰ ἐξοντώνωνται. Ὅσοι φονεύονται διὰ τὴν θρησκείαν εἰς τὸν πόλεμον θὰ πηγαίνουν εἰς τὸν παράδεισον, ὅπου θὰ ἀπολαμβάνουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ.

3) Τὴν ζωὴν καθενὸς τὴν κανονίζει ἡ τύχη (κισμέτ). Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ προφυλάττεται κανεὶς κατὰ τοὺς κινδύνους.

4) Νὰ νηστεύῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς νηστείας (Ραμαζάνι).

5) Νά προσεύχεται 5 φορές τὴν ἡμέραν ἐστραμμένος πρὸς τὴν Μέκκαν.

6) Νά μὴν τρώγῃ χοιρινὸν κρέας καὶ νά μὴ πίνῃ οἴνοπνευματώδη ποτά.

7) Νά κάμνῃ ἐλεημοσύνας.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιλαμβάνεται μέσα εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μουσουλμάνων, τὸ *Κοράνιον*.

γ) Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.

Ὁ Μωάμεθ ἀπέθανε τὸ ἔτος 632. Οἱ διάδοχοί του ὠνομάσθησαν *χαλίφαι*. Αὐτοί, συμφώνως πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κορανίου, ἤρχισαν ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίστων διὰ νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν θρησκείαν των. Πρῶτον ὤρμησαν κατὰ τῆς Συρίας καὶ ἔπειτα κατὰ τῆς Παλαιστίνης. Οἱ Ἀραβες ἐνίκησαν καὶ ἐκυρίευσαν τὰς μεγάλας πόλεις Δαμασκόν, Ἀντιόχειαν, Ἱερουσαλήμ, ὅπου οἱ χριστιανοὶ μόλις κατῴρθωσαν νὰ περισώσουν τὸν Τιμίον Σταυρόν. Κατόπιν ἐστράφησαν πρὸς τὴν Περσίαν, τὴν ὁποίαν μὲ εὐκολίαν ἐκυρίευσαν, διότι ἦτο ἐξηνητημένη ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Ἡρακλείου, καὶ τῆς ἐπέβαλον τὸν Μωαμεθανισμόν.

Ἀκολούθως ἐκυρίευσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ κατέκτησαν ὅλας τὰς χώρας τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἔπειτα ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ κατέκτησαν τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τῶν Πυρηναίων.

Οἱ Ἀραβες κατεσκεύασαν στόλον, μὲ τὸν ὅποιον ἔκαμνον ἐπιδρομὰς καὶ κατέστρεφον πολλὰς παραλίους περιοχὰς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Εἰς διάστημα ἐνὸς αἰῶνος περίπου ἵδρυσαν κράτος ἀπέραντον, τὸ ὅποιον ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν ἕως τὸν Ἰνδὸν ὠκεανόν. Τώρα ποὺ τὸ κράτος των ἐμεγάλωσε τόσο πρὸς δυσμὰς, μετέφερον τὴν πρωτεύουσάν των ἀπὸ τὴν Μέκκαν εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ τελευταίως εἰς τὴν Βαγδάτην.

δ) Κωνσταντῖνος Δ΄ ὁ Πωγωνᾶτος (668—685).

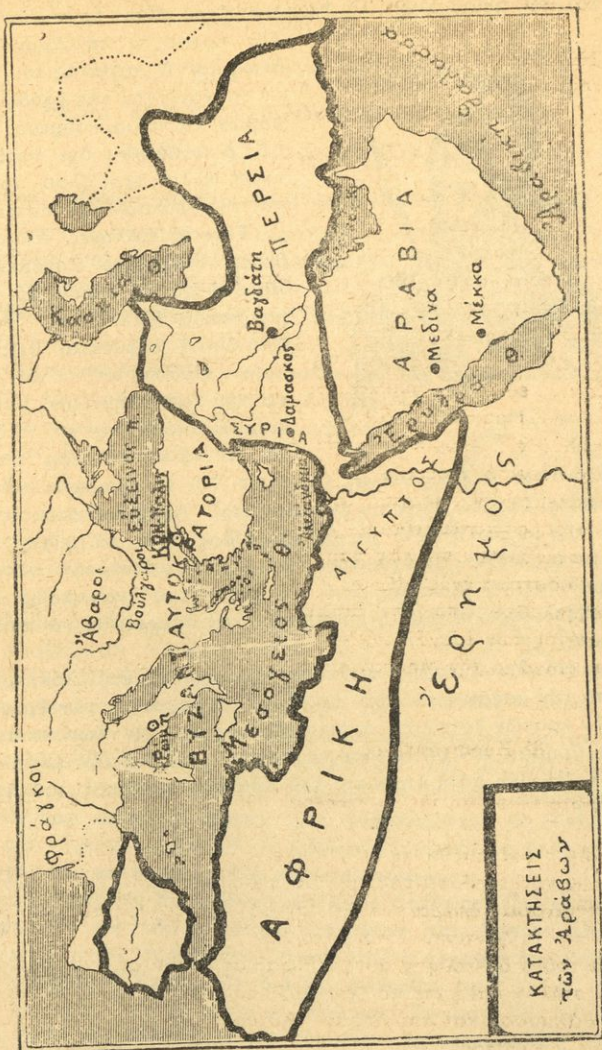
Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (673—678).

Τὸ ἔτος 641 ἀπέθανεν ὁ Ἡράκλειος. Οἱ διάδοχοί του δὲν ἔδειξαν καμίαν ἰκανότητα κατὰ τὰς κρίσιμους ἐκεῖνας περιστάσεις. Οἱ Ἀραβες, ἀφοῦ ἐσημάτισαν ἀπέραντον καὶ ἰσχυρὸν κράτος, ἠπειλήσαν νὰ ὑποτάξουν καὶ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Διὰ τοῦτο ὁ Χαλίφης αὐτῶν Μωαβίας ἠτοίμασε πολὺν στρατὸν καὶ μεγάλον στόλον καὶ κατὰ τὸ ἔτος 673 ἐπολιόρησε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ θάλασσαν καὶ ἀπὸ ξηρὰν. Αὐτοκράτωρ τότε ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Δ΄ ὁ Πωγωνᾶτος.

Ὁ Πωγωνᾶτος ἦτο πολὺ δραστήριος καὶ γενναῖος. Ἐτακτοποίησε

Τὸ ἀπέραντον κράτος τῶν Ἀράβων κατὰ τὸ 750 μ. Χ.

τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον του καὶ ὠργάνωσε τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἡ πολιορκία διήρκεσε μέχρι τοῦ 678 καὶ διεξήχθη μετὰ πολλοῦ πείσματος. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχεν ὀργανώσει μὲ μεγά-

Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πρωγωνάτος.

οὶ Βυζαντινοὶ ἔκαμαν ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Ἀραβικοῦ στόλου. Ἐξηκόντιζον τὸ πῦρ μὲ σωλήνας ἢ μὲ χειροβομβίδας ἀπὸ τὸ τεῖχος ἢ ἀπὸ τὰ πλοῖα τῶν ἐναντίων τῶν ἐχθρικών πλοίων. Ἡ καταστροφή τῶν Ἀράβων ἦτο τρομακτική. Ὁ Μωαβίας ἀπὸ τὸν φόβον του ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Ἠλευθέρωσε τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ὑπεχρέωθη νὰ πληρώνη βαρὺν φόρον.

Τοιοιουτρόπως ἐσώθη ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ὀλόκληρος ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τῶν Ἀράβων. Οἱ ἄρχοντες τῶν διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ συνεχάρησαν τὸν αὐτοκράτορα Πρωγωνάτον διὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ νίκη αὐτὴ ἦτο νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ (678 μ. Χ.).

λην προσοχὴν τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως καὶ ὁ στρατός του ἀπέκρουε μὲ γενναιότητα τὰς ἐφόδους τῶν Ἀράβων. Οἱ πολιορκούμενοι ἐγνώριζον ὅτι ἀγωνίζονται ὄχι περὶ μιᾶς πόλεως, ἀλλὰ περὶ ὅλου τοῦ κράτους καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Τότε οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν φοβερὸν ὄπλον, τὸ λεγόμενον *ὕγρον πῦρ*. Αὐτὸ τὸ ὕγρον τὸ ἐφευρεν ὁ μηχανικός Καλλίνικος. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὕλικά εὐφλεκτα, θεῖον, πετρέλαιον, πίσσαν, νίτρον καὶ ἄλλα. Εἶχε τὴν καταπληκτικὴν ἰδιότητα νὰ καίεται ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ὕδωρ ἐπάνω καὶ νὰ καταστρέφῃ πᾶν ὅ,τι εὐρίσκει. Μὲ τὸ τρομερὸν αὐτὸ ὄπλον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

α) Λέων ο Γ' Ίσαυρος (717-741).

Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Ὁ Λέων ἦτο ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ τῆς δυναστείας τῶν Ἰσαύρων. Ἦτο πολὺ δραστήριος καὶ ἀποφασιστικὸς κυβερνήτης, ἰκανώτατος στρατηγὸς καὶ ἔξοχος πολιτικὸς. Προέβλεπεν ὅτι οἱ Ἀραβες δὲν θὰ ἐγκατέλειπον τὰ ὄνειρά των περὶ κατακτήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἠτοίμασε τὸν στρατὸν, διώρθωσε τὰ πλοῖα, ἐπεσκεύασε τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφώδισε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον μὲ ὕλικά καὶ μηχανὰς διὰ τὸ ὑγρὸν πῦρ. Προσέτι ἐπρομήθευσε τρῶφιμα πολλὰ διὰ τὸν στρατὸν καὶ τὸν πληθυσμὸν καὶ ἦτο πανέτοιμος.

Ὅπως ὑπελόγιζε, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἔγινε. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 717 πολυάριθμος Ἀραβικὸς στρατὸς καὶ στόλος ἦλθε καὶ ἐπολιορκήσθη τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ ξηρὰν καὶ ἀπὸ θάλασσαν. Ἡ πολιορκία αὕτη διήρκεσε σχεδὸν ἔν ἔτος. Οἱ Ἀραβες μὲ λυσσαλέας ἐφόδους προσπαθοῦν νὰ ἀναβοῦν εἰς τὰ τεῖχη καὶ νὰ καταλάβουν τὴν πόλιν. Οἱ ὑπερασπισταὶ ὁμῶς ἀποκρούουν μετὰ γενναιότητος τὰς ἐφόδους τῶν Ἀράβων καὶ μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ ἐπιφέρουν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον των. Πλέον ἀπὸ 2.500 πλοῖα καὶ 200.000 Ἀραβες κατεστράφησαν κατὰ τὴν πολιορκίαν ἐκείνην. Οἱ Ἀραβες βλέποντες ὅτι ματαιοπονοῦν παρ' ὅλας τὰς θυσίας των ἀναγκάζονται νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τὴν 15 Αὐγούστου 718. Ὁ ὑπόλοιπος Ἀραβικὸς στόλος κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του κατεστράφη ἀπὸ σφοδρὰν τρικυμίαν.

Ὁ εὐσεβὴς λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέδωσε τὴν καταστροφὴν τῶν βαρβάρων εἰς τὴν πολιούχον Παναγίαν καὶ ἔτρεξεν εἰς τοὺς ναοὺς διὰ νὰ ψάλλῃ τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν Θεοτόκον, τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγόν, διὰ τὴν σωτηρίαν του.

Μὲ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην οἱ Ἕλληνες ἔσωσαν ὄχι μόνον τὸ ἔθνος μας, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ περιώρισαν τὴν ὀρμὴν τῶν Ἀράβων. Ἡ ἐπιθεσις αὕτη τῶν Ἀράβων ἦτο ἡ τελευταία, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν οὗτοι κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λέων ἔδο-

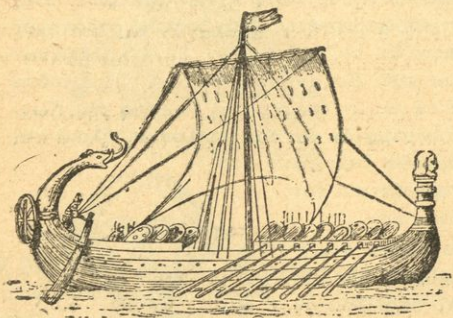

Λέων Ἰσαυρος

ξάσθη πολύ. Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης συνεχάρησαν μὲ ἐνθουσιασμόν τὸν Λέοντα Γ' καὶ ἐξέφρασαν πρὸς αὐτὸν τὴν εὐγνωμοσύνην των καὶ τὸν θαυμασμόν των διὰ τὸ μέγα κατὰ τῶν Ἀράβων κατόρθωμά του.

β) Παρακμὴ τῶν Ἀράβων.

Τὸ ἔτος 732 μ. Χ. οἱ Ἀραβες ὑπέστησαν ἄλλην μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν Γαλλίαν, μέχρι τῆς ὁποίας εἶχον φθάσει, ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων Κάρολον Μαρτέλλον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις των περιο-

Βυζαντινὸν πλοῖον.

ρίσθη πολὺ καὶ ἡ ὁρμὴ των μὲ τὴν ὁποίαν ἐπέτυχον τόσας κατακτήσεις ἐσταμάτησεν. Τὸ Ἀραβικὸν κράτος ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ. Ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ἐξερράγησαν εἰς αὐτό, συνετέλεσαν ὥστε νὰ διαιρεθῇ εἰς μικρὰ κρατίδια, τὰ ὁποῖα σὺν τῷ χρόνῳ διελύθησαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐξέλιπεν ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τοῦ ἐναντίου τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐμφανίζονται

δμως νέοι βάρβαροι Ἀσιατικοὶ λαοί, οἱ ὁποῖοι παρέλαβον τὸν Μωαμεθανισμόν καὶ μὲ θρησκευτικὸν φανατισμόν ἤρχισαν νέας προσπαθείας διὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ νέοι αὐτοὶ βάρβαροι ἦσαν διάφοροι Τουρκικαὶ φυλαί.

γ) Ἀκρίται.

Τὰ σύνορα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἦσαν πολὺ μεγάλα καὶ πλησίον των εὐρίσκοντο βάρβαροι λαοί, οἱ ὁποῖοι ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομάς διὰ νὰ λεηλατοῦν καὶ καταστρέφουν τὴν χώραν.

Οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες εἶχον ὀχυρώσει μὲ φρούρια τὰ σύνορα τοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα ἐφρούρουσαν γενναῖοι ἄνδρες ὀνομαζόμενοι ἀκρίται. Εἰς αὐτοὺς ἐδίδοντο ἐκτάσεις γῆς πλησίον τῶν συνόρων (ἄκρων), τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν. Ἔργον των ἦτο νὰ ἀποκρούουν τὰς διαφόρους ἐπιδρομάς τῶν βαρβάρων γειτόνων. Ἡ δρᾶσις τῶν ἀκριτῶν ἦτο σπουδαία, ἰδίως εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα, ὅπου πολυάριθμα στίφη ἀπὸ Ἀραβας ληστὰς (ἀπελάτας) ἐπεχείρουν ἐπιδρομάς κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὴν ζωὴν τῶν οἱ ἀκρίται διήρχοντο μέσα εἰς διαρκεῖς κινδύνους καὶ περιπετείας. Ἦσαν τόσοσ ἡρώϊκοί, ὥστε τὰ κατορθώματά τῶν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν ἐκίνουν τὸν θαυμασμόν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἠσθάνετο ὑπερῆφανειαν δι' αὐτούς.

Τὸν θαυμασμόν τοῦ ὁ λαὸς ἐξεδήλωνε μὲ πολυάριθμα ποιήματα καὶ τραγούδια (*ἀκριτικὰ τραγούδια*), μὲ τὰ ὁποῖα ἐξέμνει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰ κατορθώματα τῶν θρυλικῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πατρίδος.

Ἵνομαστότερα ἀπὸ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια εἶναι τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἀνδρειότατον ἥρωα ἀκρίταν *Βασίλειον Διγενῆ*.

Ἡ λαϊκὴ ψυχὴ, ἐνθουσιασμένη ἀπὸ τὰ μεγάλα τοῦ κατορθώματα, τὸν παρουσιάζει νὰ ἀγωνίζεται μόνος ἐναντίον ὄλων τῶν κακῶν στοιχείων, ἀγρίων θηρίων, δρακόντων, ἀμαζόνων, ἀπελατῶν καὶ ὄλα νὰ τὰ νικᾷ, ὅπως ὁ ἥρωα Ἡρακλῆς. Ἀκόμη καὶ μὲ τὸν Χάροντα τὸν βάλλει νὰ παλαίῃ.

Μὲ τὴν γενναιότητα τῶν ἡρώϊκῶν αὐτῶν ἀκριτῶν ἀπεκρούοντο αἱ ληστρικά ἐπιδρομαὶ τῶν γειτόνων καὶ οἱ κάτοικοι πλησίον τῶν συνόρων εὕρισκον τὴν ἡσυχίαν τῶν.

δ) Μεταρρυθμίσεις τοῦ Λέοντος Γ'.

Ὁ Λέων Γ' Ἰσαυρος ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὸ κράτος τοῦ ἀπὸ τοῦς ἐξωτερικοῦς ἐχθρούς, ἠσχολήθη μὲ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν διαφόρων ἐσωτερικῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὕρισκοντο εἰς κακὴν κατάστασιν.

Διὰ νὰ διοικῆται καλύτερον τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ, τὸ ἐχώρισε εἰς πολλὰς διοικήσεις, ποὺ ὠνομάσθησαν *θέματα*. Μὲ τὴν διαίρεσιν αὐτὴν οἱ διοικηταί, οἱ ὁποῖοι εἶχον καὶ πολιτικά καὶ στρατιωτικά δικαιώματα, ἠδύναντο εὐχερῶς νὰ ἐπιβλέπουν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐφρμογὴν τῶν νόμων.

Κατόπιν διοργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, ἐπέβαλε τὴν πεισαρχίαν καὶ κατέστησε τούτους ἱκανοὺς διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ὑπερῶσπισιν τοῦ κράτους.

Ἐρρύθμισε τὰ γεωργικὰ ζητήματα. Ἐπροστάτευσε τοὺς πτωχοὺς γεωργοὺς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀκτῆμονες καὶ εἰργάζοντο ὡς βοῦλοι σχεδὸν εἰς τὰ κτήματα τῶν πλουσίων. Εἰς αὐτοὺς ἐμοίρασε κτήματα διὰ νὰ τὰ καλλιεργοῦν ὡς ἰδικὰ τῶν.

Ἐφρόντισε διὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων, οἱ ὁποῖοι ἕως τότε ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τοῦς μοναχοῦς, ποὺ δὲν ἦσαν καὶ τόσοσ μορφωμένοι. Ἰδρυσε λοιπὸν σχολεῖα διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον πλέον ἄνθρωποι ἐγγράμματοι.

Μὲ καταλλήλους νόμους ἐρρύθμισεν ἐπίσης διάφορα ναυτικὰ ζητήματα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ διευκολύνεται τὸ ἐμπόριον. Ἐλαβε

μέτρα κατάλληλα και έπέτυχε την οικονομική ανόρθωσιν του κράτους.

Άπο τας μεταρρυθμίσεις αυτάς ο λαός της Αυτοκρατορίας ήτο πολυ εύχαριστημένος και ήγάπα πολυ τον αυτοκράτορα.

ε) Θρησκευτική μεταρρύθμισις.

Κατά τους έναντιον των Άράβων πολέμους έδόθη ή εύκαιρία εις τον αυτοκράτορα καις εις πολλούς στρατηγούς να θαυμάσουν τον θρησκευτικόν φανατισμόν των Άράβων. Διά να αντιμετωπισθ ή έκ του Ισλάμ κίνδυνος αποτελεσματικώς έπρεπε να έξυγιανθ ή και αναζωογονη ή το θρησκευτικόν συναίσθημα των χριστιανών. Εις παρόμοιον συμπεράσμα ειχον καταλήξει και πολλοί μορφωμένοι πολίται, ανώτατοι υπάλληλοι του κράτους και πολλοί έπίσκοποι.

Ο λαός την εποχήν εκείνην από άμάθειαν δέν άντελαμβάνετο το άληθές πνεύμα του Χριστιανισμού και έπρόσχε μόνον εις τους έξωτερικούς τύπους της λατρείας. Η προσκύνησις των εικώνων κατήντα να όμοιάζη με την ειδωλολατρείαν. Πολλοί χριστιανοί, και ιδίως οι άγράμματοι, άντι να τιμούν τα ιερά πρόσωπα, τα όποια εικονίζοντο εις τας εικόνας, έλάτρευον αυτάς τας εικόνας.

Έξ άλλου την εποχήν εκείνην ειχον γίνει πολλά μοναστήρια, και πολλοί νέοι, όχι από ζήλον θρησκευτικόν, άλλα διά να άποφύγουν την στρατολογία και την έργασίαν, έγίνοντο καλόγηροι. Κατ' αυτόν τον τρόπον τα μοναστήρια ειχον καταντήσει κέντρα άργίας και διαφθοράς. Οι νέοι αυτοί δέν προσέφερον τίποτε ούτε εις την θρησκείαν, ούτε εις την κοινωνίαν, ούτε εις το κράτος, το όποιον ήπειλουν τόσο έξωτερικοί έχθροι. Άκόμη την εποχήν εκείνην πολλοί χριστιανοί, διά να συγχωρηθοούν αι άμαρτίαι των, άφιέρωνον τας περιουσίας των εις τα μοναστήρια, τα όποια με τας δωρεάς αυτάς ειχον γίνει πλουσιώτατα. Τα μοναστηριακά όμως κτήματα έμενον άφορολόγητα και ή οικονομία του κράτους έζημιούτο.

Διά τους λόγους αυτους έπρεπε να ληφθοούν μέτρα.

στ) Εικονομάχοι — Εικονολάτραι.

Ο αυτοκράτωρ Λέων ο Γ' το έτος 726 έξέδωκε διάταγμα διά του όποιου άπηγόρευε την προσκύνησιν των εικώνων και διέτασσε να τοποθετηθοούν αυται εις ύψηλότερον μέρος, διά να μη δύναται ο λαός να τας προσκυνή, έκλεισε δέ και πολλά μοναστήρια. Η τοιαύτη έέργεια του αυτοκράτορος ήτο βαρύτατον σφάλμα, διότι ή βασική αίτία του κακού ήτο ή άμάθεια του κόσμου και όχι αι εικόνας και τα λείψανα των Άγίων. Η άφαίρεισις των εικώνων δέν έπρόκειτο να ώφελήση την θρησκείαν και το κράτος, έφ' όσον ο λαός θα παρέμενεν εις το σκότος της άμαθείας.

Ἡ ἀπόφασις οὕτη τοῦ αὐτοκράτορος συνετέλεσε νὰ ἐξεγερθοῦν οἱ μοναχοὶ καὶ ὁ λαός. Εἰς πολλὰ μέρη ἔγιναν ἐπαναστάσεις καὶ ταραχαί. Αἱ στάσεις καὶ αἱ ταραχαὶ κατεπνίγησαν καὶ ὁ Λέων τότε διέταξε νὰ ἀφαιρεθοῦν τελείως αἱ εἰκόνες ἀπὸ τοὺς ναοὺς. Τοῦτο εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ χωρισθῇ ὁ λαός εἰς δύο παρατάξεις, τοὺς *εἰκονομάχους*, οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελον τὰς εἰκόνας, καὶ τοὺς *εἰκονολάτραις*, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ λατρεύουν τὰς εἰκόνας. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ καὶ αἱ ἀναταραχαὶ μεταξύ τῶν δύο μερίδων διήρκεσαν ἐπὶ 120 περίπου ἔτη.

ζ) Κωνσταντῖνος Ε΄ ὁ Κοπρώνυμος (741—775).

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄ ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ πατρὸς του. Εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἐφάνη φανατικώτερος καὶ αὐστηρότερος ἐκεῖνου. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἤρχισεν ἡ καταστροφὴ τῶν ἁγίων εἰκόνων. Πολλὰ ἀξιόλογα ἔργα ζωγραφικῆς τέχνης καὶ ψηφιδωτὰ κατεστράφησαν. Τὰ μοναστήρια περιωρίσθησαν καὶ πολλοὶ εἰκονολάτραι μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ ἐφυλακίσθησαν, ἐξωρίσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ὀκώμη.

η) Λέων ὁ Δ΄ (775—780).

Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Ε΄ ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ υἱὸς του Λέων ὁ Δ΄. Αὐτὸς ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν Εἰρήνην τὴν Ἀθηναίαν. Ὁ Λέων, ἂν καὶ ἦτο εἰκονομάχος, ἐπειδὴ ἦτο μαλακός, δὲν ἐδείχθη αὐστηρὸς ἀπέναντι τῶν εἰκονολατρῶν.

θ) Κωνσταντῖνος ὁ ΣΤ΄ καὶ Εἰρήνη (780—802).

Ἐπαναφορὰ τῶν εἰκόνων.

Τὸν Λέοντα τὸν Δ΄ διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος ὁ ΣΤ΄. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἦτο ἀνήλικος, τὸν ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του Εἰρήνη. Ἡ Εἰρήνη ἦτο πολὺ μορφωμένη, ἀλλὰ φιλόδοξος καὶ ἐφρόντιζε μὲ πᾶν μέσον νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν. Ὡς εἰκονολάτρης ποῦ ἦτο ἠθέληθη νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς εἰκόνας.

Συνεκάλεσεν λοιπὸν τὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ 787 καὶ διέταξε τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων. Κατὰ τὴν Σύνοδον ἐκείνην ἐδόθη ἡ ἐξήγησις, ὅτι οἱ προσκυνηταὶ τιμοῦν τὸν ἅγιον τὸν ὅποιον παριστάνει ἡ εἰκὼν. Οὐδέποτε ἡ προσκύνησις πρέπει νὰ λαμβάνῃ χαρακτῆρα κτισματολατρείας.

ι) Ὅριστικὴ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων—Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μετὰ τὴν Εἰρήνην ἐβασίλευσαν αὐτοκράτορες εἰκονομάχοι, οἱ ὅποιοι

ἀπηγόρευσαν πάλιν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ κατεδίωξαν τοὺς εἰκονολάτρας. Κυριώτεροι ἦσαν ὁ Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος, ὁ Μιχαὴλ Τραυλὸς καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Θεοφίλος, ὁ ὁποῖος μὲ πολὺ πείσμα κατεδίωξε τὰς εἰκόνας καὶ ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια.

Ὑστερα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου τὸν θρόνον ἀνέλαβεν ἡ σύζυγος τοῦ Θεοδώρα ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς Μιχαὴλ Γ΄. Πρῶτη τῆς πράξεως ἦτο νὰ καλέσῃ Σύνοδον κατὰ τὸ ἔτος 843, διὰ νὰ λύσῃ ὀριστικῶς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων. Ἡ Σύνοδος αὐτὴ ἐπεκύρωσε τὴν ἀπόφασιν τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου περὶ τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν εἰκόνων.

Ἔδωσε τὴν ἐξήγησιν ὅτι αἱ εἰκόνες μᾶς ὑπενθυμίζουν τὰ διάφορα θρησκευτικὰ γεγονότα καθὼς καὶ τὰ πρόσωπα ποῦ συνετέλεσαν εἰς τὴν στερέωσιν καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς θρησκείας μας μὲ τοὺς ἀγῶνας, τὸν ἐνάρετον βίον καὶ τὰς θυσίας των. Ὅταν προσκυνοῦμεν τὰς εἰκόνας δὲν τιμῶμεν τὸ ἀντικείμενον (τὸ ξύλον καὶ τὰ χρώματα). Ὁ νοῦς μας στρέφεται πρὸς τὸν εἰκονιζόμενον Ἅγιον καὶ ἐκεῖνον τιμῶμεν. Ἡ ἐξήγησις αὐτὴ ἱκανοποίησεν εἰκονομάχους καὶ εἰκονολάτρας καὶ ἐπῆλθεν ἡ εἰρήνευσις μεταξύ των.

Ἡ Ἐκκλησία μας εἰς ἀνάμνησιν τοῦ εὐχαρίστου αὐτοῦ γεγονότος καθιέρωσε ἑορτὴν. Τὴν ἑορτάζομεν τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία ὀνομάζεται *Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

α) Ἀγῶνες τῶν Ἰσαύρων ἐναντίον τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Βούλγαροι ἦσαν λαὸς Μογγολικῆς καταγωγῆς. Ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας καὶ ἐγκατεστάθησαν ἀρχικῶς εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ ποταμοῦ Βόλγα τῆς Ρωσίας. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ ὠνόμασθησαν Βούλγαροι. Ἀργότερον μετεκινήθησαν δυτικώτερον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς χώρας βορειῶς τοῦ Δουνάβεως.

Οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν τὰς πρώτας ἐπιδρομὰς τῶν ἐναντίον τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ὅσάκις οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀπησυχολημένοι μὲ πολέμους ἐναντίον ἄλλων ἐχθρῶν ἢ μὲ ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, οἱ Βούλγαροι εὕρισκον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτίθενται καὶ νὰ ζημιώνουν τὴν χώραν μας.

Ὅταν οἱ Ἀραβες ἐπεχείρουν τὴν πρώτην πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτοὶ διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ εἰσέβαλον ἐντὸς τῶν βορείων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάτος διὰ νὰ μείνῃ ἀπερίσπαστος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους τοὺς ἄφησε νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν χώραν μεταξύ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ ὄρους Αἴμου, εἰς τὴν σημερινὴν δηλαδὴ Βουλγαρίαν.

Ἐκεῖ οἱ Βούλγαροι εὗρον ἐγκατεστημένους Σλαύους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλαβον τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὴν γλῶσσαν καὶ σχεδὸν ἐξεσλαύσθησαν.

Παρέμενον ὅμως πάντοτε βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι. Πανοῦργοι καὶ δόλιοι, ὅπως ἦσαν ἐξηκκοκούμενοι καὶ ἀπ' ἐδῶ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἐληλάτουν τὰς χώρας του ὅσάκις εὕρισκον κατάλληλον εὐκαιρίαν. Εἶχον καταντήσει ὁ πλέον ὕπουλος καὶ ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐχρειάσθησαν πολλοὶ καὶ σκληροὶ ἀγῶνες τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, διὰ νὰ τοὺς συντρίψουν. Ὁ υἱὸς τοῦ Λέοντος Γ' Ἰσαύρου Κωνσταντῖνος ὁ Ε' ὁ Κοπρῶνυμος (741—775) ἐπεχείρησεν ἑννέα ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν. Συνῆψε πολλὰς μάχας μαζί τῶν καὶ ἐκέρδισε νίκας λαμπράς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου τοῦ Ε' οἱ Βούλγαροι ἀναδιωγανώθησαν καὶ ἤρχισαν νέας ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Μὲ τὸν ἱκανόν, ἀλλ' αἰμοβόρον ἀρχηγόν τους Κροῦμμον ἐπεχείρουν εἰσβολὰς, ἐληλάτουν καὶ κατέστρεφον τὰς βορείους Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καὶ ἐπεξέτεινον τὸ κράτος τῶν.

Αυτοκράτωρ τότε τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἦτο ὁ Νικηφόρος ὁ Α' (802—811), ὁ ὁποῖος ἦτο δραστήριος. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν κινδύνων τοῦ κράτους ἔλαβεν οἰκονομικά μέτρα διὰ τὴν διοργανώσιν καὶ τὴν ἐνισχύσιν τῶν στρατῶν καὶ τῶν στόλων. Ἐφορολόγησε τὰ ἐκκλησιαστικά κτήματα, ἐτιμώρησεν ὄσους εἶχον κάμει καταχρήσεις, ὑπεχρέωσε τοὺς κατοικοὺς τὴν πληρῶνουν φόρον διὰ τὴν συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν τῶν πτωχῶν στρατιωτῶν.

Ἄφου ἠτοιμάσθη, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκέρδισε πολλὰς νίκας, συνέλαβε χιλιάδας αἰχμαλώτων καὶ ἐπέφερε μεγάλην φθορὰν εἰς αὐτούς. Δυστυχῶς ὅμως ἔκαμε τὸ σφάλμα τὴν προχωρήσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγαρίας, ὅπου ὁ Κροῦμμος ὑπεχώρει μὲ πονηρίαν. Τότε οἱ Βούλγαροι ἔκαμον ἀντεπίθεσιν, ἐνίκησαν καὶ κατέστρεψαν τὸν στρατὸν τοῦ Νικηφόρου. Ὁ ἴδιος ἐφονεύθη, ὁ δὲ θηριώδης καὶ βάρβαρος Κροῦμμος ἀνεγνώρισε τὸ πῶμα του, τοῦ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἀφου ἐπηγύρωσε τὸ κρανίον, τὸ μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον κατὰ τὰ συμποσιά του.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν τοῦ Νικηφόρου, οἱ Βούλγαροι ἀνεόκλητοι κατέβησαν καὶ ὄρμησαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας. Ἄλλ' εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ γενναῖος καὶ ἱκανὸς στρατηγὸς Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος (813—820).

Ὁ Λέων κατάρθωσε τὴν ἀποκρούσιν τὰς ἐφόδους τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν σώσιν τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ Κροῦμμος ἀπηλιτισμένος ἠναγκάσθη τὴν ὑποχωρήσιν. Τότε ὁ αυτοκράτωρ, μὲ τὸν στρατὸν του, τὸν παρηκολούθησε καὶ εἰς τὴν πόλιν τῆς Θράκης Μεσημβρίαν ἔδωσε πεισματώδη μάχην τὸ ἔτος 814, κατὰ τὴν ὁποίαν κατέστρεψε τελείως τοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ὁ Κροῦμμος ἐπληγώθη σοβαρῶς καὶ ἀπέθανεν, ὁ δὲ διάδοχός του ἔσπευσε τὴν συνθηκολογήσιν μὲ τὸν Λέοντα.

Τοιαύτη ἦτο ἡ καταστροφὴ καὶ ὁ τρόμος τῶν Βουλγάρων, πού ἐπὶ 70 ἔτη δὲν ἐτόλμησαν τὴν ἐνοχλήσιν τοὺς Ἕλληνας.

β) Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλαύους καὶ Βουλγάρους.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αυτοκράτορος Μιχαὴλ Γ' (842—867) ἔγινεν ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλαύων καὶ Βουλγάρων.

Οἱ Σλαῦοι τῆς Βαλκανικῆς, θαμβωμένοι ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν χριστιανικῶν τελετῶν, ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὸν αυτοκράτορα καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτὸν στείλῃ ἀνθρώπους, διὰ τὴν διδάξιν τὴν ἀληθινὴν πίστιν.

Ὁ Μιχαὴλ τότε διέταξε δύο ἀδελφοὺς μοναχοὺς ἀπὸ τὴν Θεσσα-

λονίκην, τὸν Μεθόδιον καὶ τὸν Κυρίλλον, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολὺ μορφωμένοι, νὰ κηρύξουν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Σλαύους.

Πράγματι ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος ἀνέλαβον τὸ ἔργον τῶν μὲ ἱερὸν ζῆλον. Ἦρχισαν τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου μεταξὺ τῶν Σλαύων καὶ ἔφεραν πολλοὺς εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Ἐπενόησαν ἀλφάβητον διὰ τὴν Σλαυϊκὴν γλῶσσαν καὶ μετέφρασαν εἰς αὐτὴν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἄλλα ἱερὰ βιβλία. Τοιοῦτοτρόπως ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς βαρβάρους ἕως τότε Σλαύους.

Κατόπιν ἐφρόντισαν διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ μεταξὺ τῶν Βουλγάρων. Κατ' ἀρχὴν ἐπέτυχον νὰ ἐκχριστιανίσουν τὸν βασιλέα τῶν Βόγοριν, ὁ ὅποιος ἐβαπτίσθη πρῶτος. Τὸ παράδειγμά του ἠκολούθησε καὶ ὁ λαὸς του καὶ οἱ Βούλγαροι ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ ἤρχισαν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Πολλοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐσπούδαζον καὶ ἐμορφώνοντο.

Δυστυχῶς παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας, ποὺ ἐδέχθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, οὐδέποτε ἐφάνησαν εὐκρινεῖς. Ἀντιθέτως ἔδειξαν πολλὰκις τὴν ἀχαριστίαν τῶν καὶ ἀπέβησαν οἱ φανατικώτεροι ἐχθροὶ μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

α) Βασίλειος ὁ Α΄ ὁ Μακεδών (867—886).

Τὸ ἔτος 867 ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Βασίλειος ὁ Α΄ ὁ Μακεδών. Οὗτος ἀνεδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς ἐνδοξοτέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν καὶ ἦτο ἀγράμματος. Ἦτο δὲ μὴ πρακτικὸς ἄνθρωπος καὶ εἶχε τὸ προτέρημα νὰ ἐκλέγῃ, ὅπως καὶ ὁ Ἰουστινιανός, τοὺς καταλλήλους ἀνθρώπους διὰ κάθε θέσιν. Ἐν πρώτοις ἔλαβε μέτρα καὶ διώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ἐφρόντισε διὰ τὸν στρατὸν καὶ κατεσκεύασεν ἰσχυρὸν στόλον. Ἐβελτίωσε τοὺς νόμους. Ὑπεστήριξε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἔκαμε σχολεῖα, ναοὺς, ξενῶνας, γηροκομεῖα, πτωχοκομεῖα καὶ ἄλλα δημόσια ἔργα.

Ὁ Βασίλειος ἀπέστειλε στόλον καὶ κατεδίωξε τοὺς Ἀραβας, ποὺ εἶχον καταλάβει τὴν Δαλματίαν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, καὶ ἔκαμε τοὺς Σλαοὺς τῶν μερῶν ἐκείνων Δαλματοὺς καὶ Σέρβους χριστιανοὺς καὶ ὑπηκόους τοῦ Βυζαντίου.

Ἐξεκαθάρισε τὸ Αἰγαῖον καὶ Ἴόνιον Πέλαγος ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς, δηλαδὴ τοὺς Ἀραβας πειρατάς. Τοιοῦτοτρόπως τὰ Βυζαντινὰ πλοῖα ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐφθασε εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Μετὰ τὸν θάνατόν του ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ υἱὸς του Λέων ὁ ΣΤ΄ ὁ Σοφός.

β) Λέων ΣΤ΄ ὁ Σοφός (886—912).

Ὁ Λέων εἶχε λάβει μεγάλην μόρφωσιν καὶ ἐλέγετο σοφός, ἀλλὰ δὲν εἶχε καθόλου ἱκανότητα νὰ κυβερνᾷ, ὅπως ὁ πατήρ του. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας του τὸ κράτος ἔπαθε πολλὰ.

Οἱ Σαρακηνοὶ πειραταὶ τῆς Κρήτης ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν νήσων καὶ ἐληλάτησαν πολλὰς πόλεις. Τὸ 904 ἐκυρίευσαν τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπῆραν ἀμέτρητα λάφυρα καὶ 22.000 αἰχμαλώτους.

Οἱ Βούλγαροι, ποὺ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Μεσημβρίας εἶχον ἡσυχάσει καὶ εἶχον γίνει ἐν τῷ μεταξύ χριστιανοί, τώρα μὲ ἡγεμόνα τοὺς τὸν Συμεών, ὁ ὁποῖος εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤρχισαν φοβεράς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Συμεών ὠνειρεύετο νὰ κυριεύσῃ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ στεφθῇ μὲ τὸ στέμμα

τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἦναγκάσθη ὁμοῦς νά σταματήσῃ τὰς ἐπιδρομάς του κατὰ τῶν Ἑλλήνων, διότι οἱ Οὐγγοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Οἱ Ρῶσοι ἐξ ἄλλου μὲ 2.000 πλοῖα καὶ 80.000 στρατὸν ἤλθον [εἰς τὸν Βόσπορον καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ περὶχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ στόλος των ὁμοῦς διεσκορπίσθη ὑπὸ τρικυμίας. Ὁ Λέων ἠναγκάσθη νά δώσῃ εἰς τοὺς Ρώσους ἀρκετὰ δῶρα καὶ νά ὑπογράψῃ ταπεινωτικὴν συνθήκην διὰ νά ἀποσυρθοῦν.

γ) Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος καὶ Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνός.

Ὁ Λέων ΣΤ΄ ἀπέθανεν τὸ 912 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος.

Αὐτός, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του, ἦτο μορφωμένος καὶ ἠσχολεῖτο μὲ τὴν μελέτην, τὴν συγγραφὴν βιβλίων καὶ τὴν σύνθεσιν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, ἀλλ' εἶχε τὸ χάρισμα τοῦ πάππου του, νά ἐκλέγῃ καλοὺς συνεργάτας. Ἐδέχθη ὡς συμβασιλεύα τὸν πενθερόν του Ρωμανὸν τὸν Λεκαπηνόν, ἄνδρα πολὺ ἱκανόν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν οὐσίαν καὶ ἐκυβέρνησεν τὸ κράτος.

Ὁ Ρωμανὸς εἰργάσθη μὲ δραστηριότητα καὶ μεγάλην ἐπιτηδειότητα διὰ νά ἀνορθώσῃ τὸ κράτος καὶ νά τὸ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τοὺς ἐπικινδύνους ἐχθροῦς.

Καὶ πρῶτον κατάρθρωσε μὲ σκληροὺς ἀγῶνας νά παύσουν αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ Βουλγάρου Συμεῶν.

Ὁ Λεκαπηνός ἔκαμε καὶ πολλὰ εἰρηνικὰ ἔργα. Ἐκτίσεν πάλιν πολλὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ποὺ εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι. Ἐστόλισεν τὴν πρωτεύουσαν μὲ ὠραίους κήπους καὶ οἰκοδομήματα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς εἶχε παραγκωνίσει τὸν Πορφυρογέννητον, οἱ αὐλικοὶ κατάρθρωσαν νά τὸν ἐκθρονίσουν καὶ νά τὸν κλείσουν ὡς μοναχὸν εἰς μοναστήριον.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κωνσταντῖνος Ζ΄ ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ. Ὑπεστήριξε τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἐφρόντισεν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰς ὠραίας τέχνας, τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν. Τότε ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ βασίλισσα τῶν Ρώσων Ὀλγα, ἡ ὁποία εἶχε βαπτισθῆ χριστιανῆ. Ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ὑπεδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς, ἡ δὲ Ὀλγα ἔμεινε θαμβωμένη ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῆς Ἑλληνικῆς πρωτεύουσας.

δ) Νικηφόρος Φωκᾶς (963—969).

Προτοῦ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον ἐπέτυχεν λαμπρὰς νίκας ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Μετέβη νά ἐκκαθαρίσῃ τὴν Κρήτην

ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοῦς. Κατὰ τὴν ἀποβίβασιν τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ κλεισθοῦν ἐντὸς τοῦ Χάνδακος (σημερινὸν Ἡράκλειον). Τότε ἐπολιόρκησε στενωῶς τὴν πόλιν ἐπὶ 8 μῆνας, ὁπότε μὲ πεισματώδη καὶ φονικὴν ἔφοδον τὴν ἐκυρίευσεν τὸ ἔτος 961. Ἠλευθέρωσε ὅλην τὴν νῆσον καὶ ἐφρόντισεν νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν ὄσους οἱ Ἄραβες διὰ τῆς βίας εἶχον κάμει Μωαμεθανούς. Κατόπιν μὲ ἄφθονα λάφυρα καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον.

Μὲ στρατὸν καλῶς ὀργανωμένον ἐπολέμησε τοὺς Ἄραβας, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ αὐτοῦς τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας. Τρεῖς φορές ἐξεστράτευσεν ἐναντίον των καὶ μετὰ σκληρὰς μάχας καὶ λαμπρὰς νίκας ἠλευθέρωσε τὴν Κιλικίαν, τὴν Συρίαν, τὴν μεγαλόνησον Κύπρον καὶ ἐπέφερε τὴν μεγαλυτέραν καταστροφὴν εἰς τοὺς Μωαμεθανούς.

Αἱ μεγάλαι νῆκαι τοῦ αὐτοκράτορος ἐπανηγυρίζοντο μὲ δοξολογίας εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς νοοὺς.

Μετὰ τὴν συντριβὴν τῶν Ἀράβων ὁ Φωκᾶς ἡσχολήθη μὲ τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους του.

Πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νικηφόρου ἤρχισε νέος Βουλγαρικὸς πόλεμος, διότι οἱ Βούλγαροι ἐπανάλαβον τὰς ἐπιδρομὰς των ἐναντ' ὀν τῆς Θράκης. Ὁ αὐτοκράτωρ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπιτυχίαν κατὰ τῶν Βουλγάρων, συνεμάχησε μὲ τοὺς Ρώσους, οἱ ὁποῖοι κατ' ἐντολήν του εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν κατέλαβον. Ὁ ἡγεμὼν ὅμως τῶν Ρώσων Σβιατοσλαῦος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως εἶχον συμφωνήσει. Διὰ τοῦτο ὁ Νικηφόρος ἠτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον του. Δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐδολοφονήθη.

ε) Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς (969—976).

Μόλις ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν, ἠτοίμασε στρατὸν νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν Ρώσων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ σύμμαχοι εἶχον γίνει ἐχθροὶ καὶ ἔκαμνον ἐπιδρομὰς ἐναντίον ἑλληνικῶν χωρῶν.

Τὸ ἔτος 971 ἐξεκίνησε. Καὶ ὡς κεραυνός, χωρὶς οἱ Ρῶσοι νὰ τὸν περιμένουν, ἐπέρασε τὰς στενὰς διαβάσεις τοῦ Αἴμου, ἐφθασεν εἰς τὴν Πρεσλάβαν καὶ τὴν ἐκυρίευσεν ὕστερα ἀπὸ σκληρὰν μάχην. Ἐπειτα ἐπέτεθη κατὰ τῆς πόλεως Δορυστόλου, ὅπου ἦτο ὁ περισσότερος στρατός τῶν Ρώσων. Ὁ Τσιμισκῆς ἐπολιόρκησεν εἰς τὸ Δορυστόλον τοὺς Ρώσους ἀπὸ ξηρᾶς καὶ μὲ τὸν στόλον του ἀπέκλεισε τὴν Δούναβιν. Οἱ Ρῶσοι ἀντέστησαν ἐπὶ τρεῖς μῆνας. Ἐγιναν φονικαὶ μάχαι καὶ εἰς τὸ τέλος ὁ Σβιατοσλαῦος ἐζήτησε συνθηκολόγησιν.

Ὁ Τσιμισκῆς ὑπέταξεν ὀλόκληρον τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν προήρτησεν εἰς τὸ κράτος του. Διῶρισεν ἀκολουθῶς Ἑλληνας διοικητὰς τῆς καὶ ἐπέστρεψε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐτέλεσε δοξολογίαν διὰ τὴν νίκην του.

Οἱ Ἄραβες ἐν τῷ μεταξύ ἤρχισαν νὰ συγκεντρῶνουν Μωαμεθανοὺς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη διὰ νὰ κάμουν νέον πόλεμον. Διὰ τοῦτο ὁ Τσιμισκῆς ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐνίκησε τοὺς Ἄραβας καὶ ἠνάγ

Βασίλειος Β'.—Οἱ ἡγεμόνες τῶν Βουλγάρων δηλώνουν ὑποταγὴν καὶ προσκυνοῦν τὸν Βουλγαροκτόνον.

κασε τὸν Χαλίφην τῆς Βαγδάτης νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ πληρώσῃ βαρῶν φόρον. Μὲ πλούσια λάφυρα ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν θριαμβευτῆς. Εἰς τὸν δρόμον ὁμοῦς ἠσθένησεν αἰφνιδίως καὶ ἀπέθανεν.

στ) Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025).

Ὁ Βασίλειος Β' ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς στάσεις, ἐσκέφθη νὰ μεγαλώσῃ τὸ κράτος του καὶ νὰ τὸ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τοὺς ἐξω-

τερικούς έχθρους. Διά τοῦτο ἔδωσεν ὄλην τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ.

Πρῶτοι ποῦ εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἦσαν οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνεκήρυξαν Τσάρον τους τὸν γενναῖον καὶ φιλόδοξον **Σαμουήλ**. Αὐτὸς ἔβαλε κατὰ νοὸν νὰ ἀφανίσῃ τὸν Ἑλληνισμόν καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

Ἐκυρίευσεν τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἐπρόχωρησεν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἴσθμόν. Κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτὰς οἱ Βούλγαροι ἤρπαζον, ἔλεηλάτουν καὶ κατέστρεφον τὰ πάντα. Ὁ Ἑλληνισμὸς διέτρεχε μέγαν κίνδυνον.

Ὁ Βασίλειος ἔστειλε τότε κατὰ τοῦ Σαμουήλ τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανὸν μὲ ἀρκετὸν στρατόν. Ὁ Σαμουήλ, ὅταν ἐπληροφορήθη τοῦτο, ἐπέστρεψε διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Νικηφόρον κατάφορτον ἀπὸ λάφυρα. Οἱ δύο στρατοὶ εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Σπερχειοῦ, ὁ ὅποιος ἦτο πλημμυρισμένος καὶ ἀδιάβατος. Τὸ βράδυ οἱ Βούλγαροι κουρασμένοι, ὅπως ἦσαν, ἐκοιμήθησαν. Ὁ Νικηφόρος ὁμοῦ ἀγρυπνῶν κατάρθωσε νὰ εὕρῃ διάβασιν καὶ νὰ τοῦ ἐπιτεθῇ αἰφνιδίως. Οἱ Βούλγαροι ἔπαθον πανωλεθρίαν. Ὁ Σαμουήλ καὶ ὁ υἱὸς του, τραυματισμένοι, μόλις κατάρθωσαν νὰ σωθοῦν.

Ὁ Νικηφόρος μὲ τὴν νίκην του αὐτὴν τὸ ἔτος 996 ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τότε ὁ πόλεμος περιορίσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἡ κυρίως Ἑλλάς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς.

ζ) Ὁριστικὴ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων.

Ὁ Βασίλειος ἐξηκολούθησεν ὁ ἴδιος τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν χώραν ἀπὸ τοὺς ἐπικινδύνους αὐτοὺς ἐχθροὺς. Κάθε ἔτος ἔκαμνε καὶ ἀπὸ μίαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὅποیان ἔλεηλάτει καὶ κατέστρεφε.

Τὸ ἔτος 1014 οἱ Βούλγαροι τοῦ ἔστησαν σοβαρὰν ἐνέδραν εἰς τὴν θέσιν Κλειδίον, εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σιδηροκάστρου. Εὐτυχῶς ὁμοῦ οἱ Ἕλληνας τοὺς ἀντελήφθησαν καὶ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Νικηφόρος Ξιφίας κατάρθωσε νὰ διέλθῃ ἀπὸ ὀρεινὰς διαβάσεις καὶ νὰ ἐπιτεθῇ ἐκ τῶν ὠντων ἐναντίον των. Ὁ Βασίλειος ἐπετέθη κατὰ μέτωπον καὶ κατόπιν σκληροῦ ἀγῶνος τὸ Κλειδίον κατελήφθη, οἱ δὲ Βούλγαροι ὑπέστησαν τρομερὰν πανωλεθρίαν. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ὁ Σαμουήλ ἐσώθη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του.

Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε γίνεи πλέον ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Βουλγάρων. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ ὁ Βασίλειος κατέλαβε ὅλα τὰ φρούριά των καὶ τέλος τὴν πρωτεύουσάν των Ἀχρίδα, ὅπου ἤχμαλώτισε καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Σαμουήλ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Βουλγαρικὸς πόλεμος ἔτε-

λείωσεν τὸ 1018 μὲ τὴν ὀριστικὴν συντριβὴν τῶν Βουλγάρων. Ἡ Βουλγαρία διελύθη καὶ ἔγινεν ἐπαρχία τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

η) Ἐπιστροφὴ τοῦ Βασιλείου εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ νικητὴς αὐτοκράτωρ δὲν ἐγύρισεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν νικηφόρον στρατὸν τοῦ διέσχισε τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ τονώσῃ τὸ ἠθικὸν τῶν κατοίκων, ποὺ τόσα εἶχον ὑποφέρει ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Κατὰ τὴν πορείαν ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχετο μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν ὥραϊαν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, χιλιάδες λαοῦ, ποὺ εἶχον συγκεντρωθῆ καὶ ἀπὸ ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὑπεδέχθησαν μὲ δάκρυα χαρᾶς καὶ ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν τὸν ἔλε.θερωτὴν τῆς Πατρίδος.

Συγκεκνημένος ὁ αὐτοκράτωρ ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς εἶχε μεταβληθῆ εἰς χριστιανικὸν ναὸν τῆς Παρθένου Παναγίας τῆς Ἀθηνωτίσης. Ἐκεῖ ἐπροσκύνησε τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ ἐδώρησε πολῦτιμα ἀφιερῶματα.

Κατόπιν ἦλθεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου τὸν ἐπερίμενον ὁ στόλος καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς μὲ τὸν ὅποιον καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ὑπεδέχθη. Ὅταν παρουσιάσθη ἔφιππος καὶ μεγαλοπρεπῆς μὲ τὴν συνοδείαν τῆς αἰχμαλώτου οἰκογενείας τοῦ Σαμουήλ, τὸ πλῆθος ἐξέσπασεν εἰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς καὶ τὸν ὠνόμασε *Βουλγαροκτόνον*. Ἀπὸ τότε μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἱστορίαν.

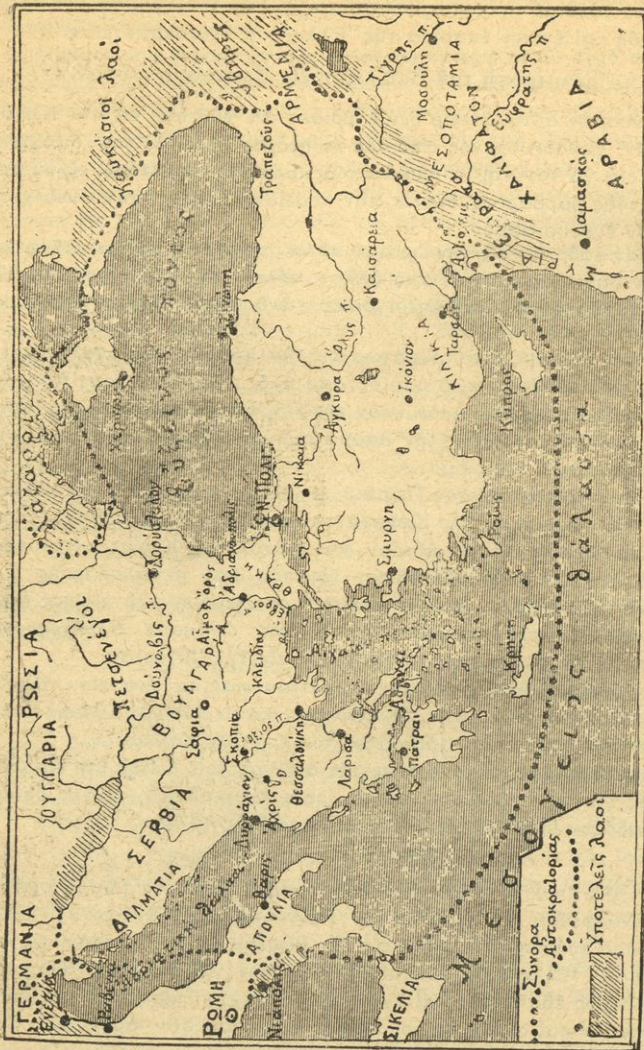
Ὁ Βασίλειος ἔκαμεν ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας καὶ ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, κατέλαβε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του ἕως τὸν Καύκασον.

Τοιουτοτρόπως μὲ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας τοῦ ἐπὶ 50 ἔτη ἔμεγάλωσε τὸ κράτος του, κατετρόπως τοὺς ἐχθροὺς του καὶ ἐλάμπρυνεν ὅσον ὀλίγοι τὴν ἐνδοξὸν Ἱστορίαν μας. Ἀπέθανε τὸ ἔτος 1025.

θ) Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Ρώσων.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βουλγαροκτόνου, ὁ βασιλεὺς τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος ἐνυμφεῦθη τὴν ἀδελφὴν του Πριγκήπισσαν Ἀνναν. Ἡ Ἑλληνὶς Πριγκήπισσα ἐδέχθη νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ρωσίαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μεταφέρῃ ἐκεῖ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν Χριστιανικὴν Ἦθησκειαν. Ὁ Βλαδίμηρος ἐβαπτίσθη καὶ ἔγινε χριστιανός. Ἐπίσης ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ οἱ Ρῶσοι, οἱ ὅποιοι ἐβαπτίσθησαν ὁμοδικῶς εἰς τὸν Δνεῖπερον ποταμὸν. Πολλοὶ Ἑλληνες Ἐπίσκοποι ἐστάλησαν εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς νέας Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Τοιουτοτρόπως καὶ οἱ Ρῶσοι ὀφείλουσαν τὴν πρώτην τῶν ἀνάπτυξιν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν.

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα (πρὸ τῶν Σταυροφοριῶν).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ—ΤΟΥΡΚΟΙ—ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄρκετοὶ αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν εἶχον τὰ προτερήματα τῶν προηγουμένων ἐνδόξων αὐτοκρατόρων. Ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ὄχι μόνον δὲν ἔγινε τίποτε τὸ ὀξιάλογον, ἀλλὰ καὶ τὰ πλούτη τῆς Αὐτοκρατορίας ἐξηντλήθησαν καὶ αἱ πολεμικαὶ τῆς δυνάμεις ἠλαττώθησαν καὶ κίνδυνοι μεγάλοι παρουσιάσθησαν.

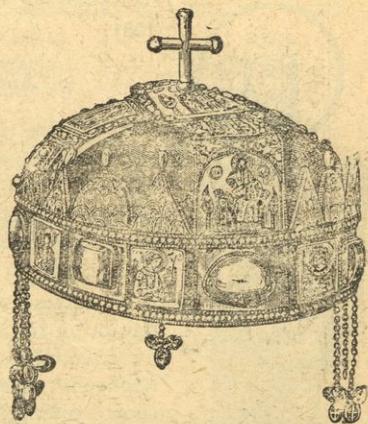
α) Ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην οἱ Ἄραβες ἀνεθάρρησαν καὶ ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομὰς τῶν. Ὁ κίνδυνος ὅμως ἐκ μέρους τῶν Ἀράβων δὲν ἦτο πλέον σοβαρὸς, διότι εἶχον ἐξαντληθῆ.

Ὁ φοβερώτερος ἐχθρὸς τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπέβησαν οἱ *Τοῦρκοι*. Οὗτοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἀσίας πλησίον τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ μετὰ ἀρχηγόν τους τὸν *Σελτζούκ*, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὠνομάσθησαν Σελτζούκοι, κατέβησαν νοτιώτερον, κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα. Ἐκεῖ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοὺς Ἄραβας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἠσπασθήσαν τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ ἔγιναν φανατικοὶ Μουσουλμᾶνοι. Μετὰ τὴν παρακμὴν δὲ τῶν Ἀράβων ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσάν των Βαγδάτην, καὶ κατάρθωσαν νὰ ἱδρῦσουν τὸ πρῶτον Σελτζουκικὸν κράτος. Βραδύτερον ὀλίγον κατ' ὀλίγον, κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Περσίας. Ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ προσβάλλουν καὶ τὰς ἀπομεμακρυσμένας Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου ὄρμησαν διὰ τῆς Ἀρμενίας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς,

β) Ρωμανὸς ὁ Δ' (1067—1071).

Κατὰ τὸ ἔτος 1067 ἔγινεν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ Ρωμανὸς ὁ

Βυζαντινὸν στέμμα.

Δ'. Ὁ Ρωμανός με ὄλιγον στρατὸν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἐνίκησε, ἀλλὰ εἰς τὸ Ματζικέρτ ὁ ἡρωϊκὸς αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ ἠγωνίσθη ὡς λέων, ἐφονεύθη ὁ ἵππος του καὶ ὁ ἴδιος ἐπληγώθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος (1071)

Οἱ Σελτζοῦκοι μὲ νέας ἐπιδρομὰς ἐκυρίευσαν πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔκαμαν πρωτεύουσάν των τὴν πόλιν Νίκαιαν. Κατέλαβον ὡσαύτως τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνη.

Εὐτυχῶς εἰς τὴν ἐπικίνδυνον αὐτὴν περίστασιν ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἱκανὸς στρατηγὸς Ἀλέξιος Κομνηνὸς τὸ ἔτος 1081.

γ) Ἀλέξιος Κομνηνὸς (1081—1118).

Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας του ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἀντεμέτωπισε πολὺ δυσκόλους περιστάσεις. Ἐν τούτοις μὲ τὴν ἱκανότητά του κατάρθωσε καὶ τὸ κράτος νὰ διοργανώσῃ καὶ τοὺς ἐχθροὺς του νὰ καταπολεμήσῃ καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς σοβαροὺς κινδύνους ποὺ τὸ ἠπέλησαν.

Ἀντεμέτωπισε τοὺς Νορμανδοὺς τῆς Ἰταλίας, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν παρακίνησιν τοῦ Πάπα ἐπέδιωξαν νὰ ὑποτάξουν τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Κατέλαβον τὴν Κέρκυραν, ἀπεβίβασθησαν εἰς τὸ Δυρράχιον, ἐκυρίευσαν πολλὰς πόλεις καὶ ἐφθασαν μέχρι τῆς Λαρίσης. Ὁ Ἀλέξιος κατάρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Νορμανδοὺς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Κατόπιν εὔρε τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἤρχισε νὰ πολεμῇ πρὸς τοὺς Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Νέα ὄμως σοβαρὰ γεγονότα παρουσιάσθησαν τότε καὶ τοῦ ἀπέσπασαν τὴν προσοχὴν. Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἦσαν αἱ **Σταυροφορίαι**.

δ) Ἀφορμὴ τῶν Σταυροφοριῶν.

Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐξήσεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, μετέβαινον κατ' ἔτος χιλιάδες χριστιανοί, διὰ νὰ προσκυνήσουν τοὺς Ἁγίους αὐτοὺς Τόπους.

Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Ἅγιοι Τόποι εὕρισκοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀράβων, οἱ χριστιανοὶ προσκυνηταὶ μετέβαινον χωρὶς σοβαρὰ ἐπεισόδια ἐκεῖ. Ἀπὸ τὸ 1074 ὄμως, ποὺ οἱ φανατικοὶ μωαμεθανοὶ Σελτζοῦκοι ἐκυρίευσαν τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλὰ ἐμπόδια ἔφερον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς προσκυνητάς. Τοὺς ἐζήτουν νὰ πληρώνουν βαρὺν φόρον, τοὺς ἐλήστευον καὶ τοὺς ἐκακοποιοῦν.

Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς (μικρογραφία ἀπὸ Βυζαντινὸν χειρόγραφον).

“Όσοι επέστρεφον εις τὰς πατρίδας των, διηγούντο με τὰ μελανώ-
τερα χρώματα τὰ μαρτύρια, πού υπέφερον από τους Τούρκους. Τοῦτο
εἶχε προκαλέσει τὴν ἀγανάκτησιν τῶν χριστιανῶν.

Τὸ 1093 εἰς Γάλλος καλόγηρος, ὀνομαζόμενος Πέτρος ὁ Ἐρημίτης,
διὰν επέστρεψε ἀπὸ τὸ προσκύνημα τῶν Ἁγίων Τόπων, παρουσιάσθη εἰς
τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Β΄ καὶ τοῦ παρέστησε τὴν τραγικὴν αὐτὴν κα-
τάστασιν.

Ὁ Πάπας καὶ οἱ εὐγενεῖς τῆς Δύσεως πάντοτε ἐπέδωκον τὴν ἐπέ-
κτασιν τῆς θρησκευτικῆς καὶ οἰκονομικῆς κυριαρχίας των εἰς τὴν Ἀνατο-
λήν. Ἐθεώρησαν λοιπὸν κατάλληλον τὴν ἐόκαι-
ρίαν αὐτὴν πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν σχεδίων
των. Διὰ τοῦτο ὁ Πάπας ἔστειλε τὸν Πέτρον νὰ
κάμῃ δημοσίας ὁμιλίας.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Πέτρου ἐπέφερε τὸ προσ-
δοκώμενον ἀποτέλεσμα. Οἱ ἡγεμόνες, οἱ ἄρ-
χοντες, οἱ κληρικοὶ καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ ἐθεώ-
ρησαν ἱερὰν ὑποχρέωσιν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς
Ἁγίους τόπους.

Συγχρόνως ὁ Πάπας ἐκάλεσε Σύνοδον εἰς
τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ
ἄρχοντες καὶ ὠμίλησε με ἐνθουσιασμὸν διὰ τὴν
ἀνάγκην τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν χριστιανι-
κῶν τόπων ἀπὸ τοὺς ἀπίστους βαρβάρους. Οἱ
λόγοι του συνεκίνησαν τοὺς πάντας. Καὶ ὠρκί-
σθησαν νὰ πάρουν τὰ ὅπλα καὶ νὰ λάβουν μέ-
ρος εἰς τὸν πόλεμον αὐτόν. “Όσοι ἀπεφάσισαν
νὰ πολεμήσουν διὰ τοὺς Ἁγίους Τόπους ἔρραψαν εἰς τὸ στήθος των ἡ
εἰς τὸν δεξιὸν ὤμον, ἓνα σταυρὸν ἐρυθρόν. Ἀπὸ αὐτὸ ὠνομάσθησαν
Σταυροφόροι, αἱ δὲ ἐστρατεῖαι των *Σταυροφορίαι*.

Σταυροφόρος
Α΄ Σταυροφορίας

ε) Πρώτη Σταυροφορία.

Ἐνῶ οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἠτοίμαζον τακτικὸν στρατόν, ἓνα πολυ-
ἀριθμον πλῆθος πτωχῶν ἀνθρώπων, με ἀρχηγόν τους τὸν Πέτρον Ἐρη-
μίτην, χωρὶς ὀργάνωσιν καὶ τάξιν καὶ χωρὶς ὀπλισμόν, ἐξεκίνησαν διὰ νὰ
ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους. Εἰς τὸν δρόμον ἔκαμνον λεηλασίας
καὶ προεκάλουν τὴν ὀργὴν τῶν κατοίκων οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐπετίθεντο. Ἀπὸ
τοὺς Οὐγγρους ἰδίως υπέστησαν μεγάλην φθοράν. Τὰ ὑπολείμματά των
ἐπέρασαν με πλοῖα τοῦ Ἀλεξίου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλ’ ἐκεῖ τοὺς
κατέκοψαν οἱ Τούρκοι.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1096 ἐξεκίνησαν οἱ τακτικοὶ στρατοὶ τῶν Σταυρο-
φόρων ἀπὸ διάφορα μέρη καὶ με διαφόρους ἀρχηγούς καὶ ἔφθασαν πλη-
σίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ἐστρατοπέδευσαν. Ἐκεῖ ἠναγκάσθη-

σαν νά κάμουν συμφωνίαν με τόν 'Αλέξιον. Διά νά τούς ἐπιτρέψη νά περάσουν ἀπό τήν χώραν του καί νά τούς διευκολύνη με τά πλοῖα του ὑπεσχέθησαν με ὄρκον διι θά τοῦ ἀποδώσουν ὅσας χώρας θά ἤλευθέρωνον ἀπό τούς Τούρκους. Ὁ 'Αλέξιος τούς ἐπέρασε με τά πλοῖα του εἰς τήν 'Ασίαν καί τούς συνώδευσε με τμημα 'Ελληνικοῦ στρατοῦ. Ὅταν οἱ Σταυροφόροι ἐπέρασαν εἰς τήν 'Ασίαν ἤρχισαν πόλεμον με τούς Σελτζούκους. Οἱ Σελτζοῦκοι παρέδωσαν τήν Νίκαιαν εἰς τόν στρατόν τοῦ 'Αλεξίου.

Κατόπιν ὁμως οἱ Σταυροφόροι παρέβησαν τās συμφωνίας των καί ἐκράτουν τὰ μέρη διὰ λογαριασμόν των. Τὸ ἔτος 1099 ἔφθασαν εἰς τήν Παλαιστίνην καί ἐπολιόρκησαν τήν 'Ιερουσαλήμ, τήν ὁποίαν μετὰ 40 ἡμέρας ἐκυρίευσαν. Τότε ἐξετράπησαν εἰς φοβερὰς σφαγὰς καί λεηλασίας.

Σταυροφόροι — Ἰππῶται καί πολεμισταὶ
Φράγκοι σιδηρόφρακτοι.

Ἐπειτα δέ, παρά τούς ὄρκους καί τās συμφωνίας με τόν 'Αλέξιον Κομνηνόν, ἕσμαν ἀνώτατον ἄρχοντα (Βαρώνον) τῆς 'Ιερουσαλήμ, τόν ἀρχηγόν των Γοδεφρείδον καί ἴδρυσαν Φραγκικόν κράτος. Ἐξεδίωξαν τούς 'Ελληνας ἱερεῖς καί ἐπισκόπους καί τόν 'Ελληνα Πατριάρχη καί ἔτοποθέτησαν Λατίνους. Τὰ

ὄνειρα τοῦ Πάπα ἤρχισαν νά πραγματοποιιοῦνται.

Με τās ἐνεργείας των αὐτὰς οἱ Σταυροφόροι ἐφάνέρωσαν διι δέν ἐξεστράτευσαν διὰ νά ἐλευθερώσουν τούς 'Αγίους Τόπους, ἀλλά διὰ νά κατακτήσουν τās 'Ανατολικὰς αὐτὸς χώρας. Ἡ δίωξις τῶν 'Ελλήνων κληρικῶν ἔκαμε μεγαλύτερον τὸ μῖσος μεταξὺ 'Ανατολικῆς καί 'Δυτικῆς 'Εκκλησίας. Ὁ 'Αλέξιος καί οἱ διάδοχοί του ἠναγκάσθησαν νά κάμουν ἀρκετοὺς πολέμους μαζί των.

στ) Νεαὶ Σταυροφορίαι.

Οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἤθελον νά διατηρήσουν με κάθε τρόπον τās κατακτήσεις των εἰς τήν 'Ανατολήν καί νά τās ἐπεκτείνουν περισσότερο. Αἱ χώραι ὁμως αὐταὶ ἐδέχοντο συνεχῶς τās ἐπιδρομὰς τῶν ἰσχυρῶν γειτονικῶν ἐχθρῶν καί ἰδίως τῶν Τούρκων. Ὁ σουλτάνος μάλιστα τῆς Αἰγύπτου κατάρθωσε νά νικήσῃ εἰς μίαν ἐπιδρομήν τούς Φράγκους καί νά κυριεύσῃ τήν 'Ιερουσαλήμ. Διὰ τούς λόγους αὐτοὺς ἐπεχειρήθησαν καί ἄλλαι δύο σταυροφορίαι, αἱ ὁποῖαι ὁμως δέν ἔφερον κανέν ἀποτέ-

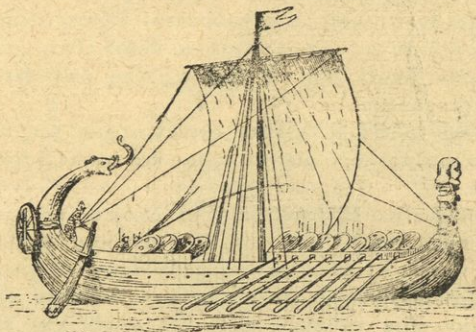

λεσμα. Αί Φραγκικαί κατακτήσεις περιωρίσθησαν πολύ. Τότε ἤρχισε νά παρασκευάζεται εἰς τὴν Δύσιν νέα σταυροφορία, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξίου τοῦ Γ' καὶ Ἀλεξίου τοῦ Δ'.

ζ) Ἀλέξιος Γ' καὶ Ἀλέξιος Δ'. Τετάρτη Σταυροφορία.

Ὁ Ἀλέξιος Γ' ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ἀφοῦ ἐφυλάκισε τὸν ἀδελφόν του Ἰσαάκιον Ἄγγελον καὶ τὸν υἱόν του Ἀλέξιον. Τότε εἰς τὴν Δύσιν ἤρχισε νά ἐτοιμάζεται νέα σταυροφορία. Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἐσκέφθη ὅτι ἦτο κατάλληλος ἡ εὐκαιρία νά ἐλευθερωθῆ ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ νά ἀυξηθῆ ἡ ἐπιρροή του εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἐκίνησε λοιπὸν Τετάρτην Σταυροφορίαν.

Ἀρχηγοὶ τῆς σταυροφορίας ἀνεγνωρίσθησαν ὁ Ἴταλὸς Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς καὶ ὁ κόμης Βαλδουῖνος. Συνεννοήθησαν μὲ τὸν Δόγην (ἡγεμόνα) τῆς Βενετίας Δάνδολον, νά τοὺς δώσῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα πλοῖα διὰ νά μεταφερθοῦν διὰ θαλάσσης. Ὁ πονηρὸς Δόγης ἐζήτησεν ὑπέρογκα ποσὰ καὶ τὸ ἥμισυ ἀπὸ τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου.

Φραγκικὸν πλοῖον.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἔφθασεν εἰς τὴν Βενετίαν ὁ Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος Ἰσαακίου. Αὐτὸς ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους νά τὸν βοηθήσουν νά πάρῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρός του καὶ ὑπεσχέθη νά τοὺς δώσῃ χρήματα καὶ νά ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν. Ὁ Πάπας ἔβλεπεν ὅτι παρουσιάζετο ἡ καλύτερα εὐκαιρία διὰ νά πραγματοποιηθῆ τὸ ὄνειρόν του. Ἔπεισε λοιπὸν τοὺς Σταυροφόρους νά δεχθοῦν καὶ ἐξεκίνησαν μὲ τὰ Βενετικὰ πλοῖα διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1203 ἔφθασαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἀλέξιος Γ' ἐφοβήθη, ἐγκατέλειψε τὸν θρόνον καὶ ἔφυγεν ἀνάνδρως ἀπὸ τὴν Πόλιν. Ὁ Ἰσαάκιος ἀπεφυλάκισθη καὶ ἀνέλαβε τὸν θρόνον μαζί μὲ τὸν υἱόν του Ἀλέξιον Δ'.

η) Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204).

Ὁ Ἀλέξιος Δ' προσεπάθησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ὑποσχέσεις του πρὸς τοὺς Σταυροφόρους, ἀλλὰ δὲν τὸ κατάρθωσε, διότι χρήματα δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ δημόσιον Ταμεῖον. Ἔβαλε φόρους βρῆεις, ἀφήρεσε τὰ κοσμήματα τῶν ναῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε νὰ συγκεντρώσῃ ὅσα χρήματα εἶχεν ὑποσχεθῆ. Ἐκτὸς τούτου ὁ λαὸς οὔτε νὰ ἀκούσῃ ἤθελε διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Πάπαν. Διὰ τοῦτο ἐπανεστάτησεν, ἐξεθρόνισε τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν υἱὸν του καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Ε' Μούρτζουφλον. Ὁ Μούρτζουφλος ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ χρήματα εἰς τοὺς Σταυροφόρους καὶ τότε ἐκεῖνοι ἤρχισαν τὰς ἐφόδους ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν ἐναντίον τῆς πρωτεύουσας. Ὁ Μούρτζουφλος ἀγωνίζεται μὲ πείσμα καὶ ἀποκρούει τὰς ἐφόδους τῶν Φράγκων. Δὲν ἔχει ὅμως δυνάμεις ἀρκετὰς. Εἰς κάποιαν ἐφοδὸν ἐκεῖνοι κατορθώνουν μὲ κλίμακας νὰ ἀνορθῶν καὶ νὰ ἀνοίξουν τὰς πύλας. Ματαίως προσπαθεῖ ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὸν στρατὸν νὰ τοὺς ἀνοχαιτίσῃ καὶ ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Πόλιν.

Τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ ὁ Θεόδωρος Δάσκαρις, ἀλλὰ βλέπει ὅτι κάθε ἀντίστασις πλέον εἶναι ματαία καὶ φεύγει διὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Σταυροφόρων.

Τὸν Ἀπρίλιον 1204 οἱ Φράγκοι ἐγίναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τόσας καὶ τόσας βαρβαρικὰς ἐπιθέσεις ἀπέκρουε.

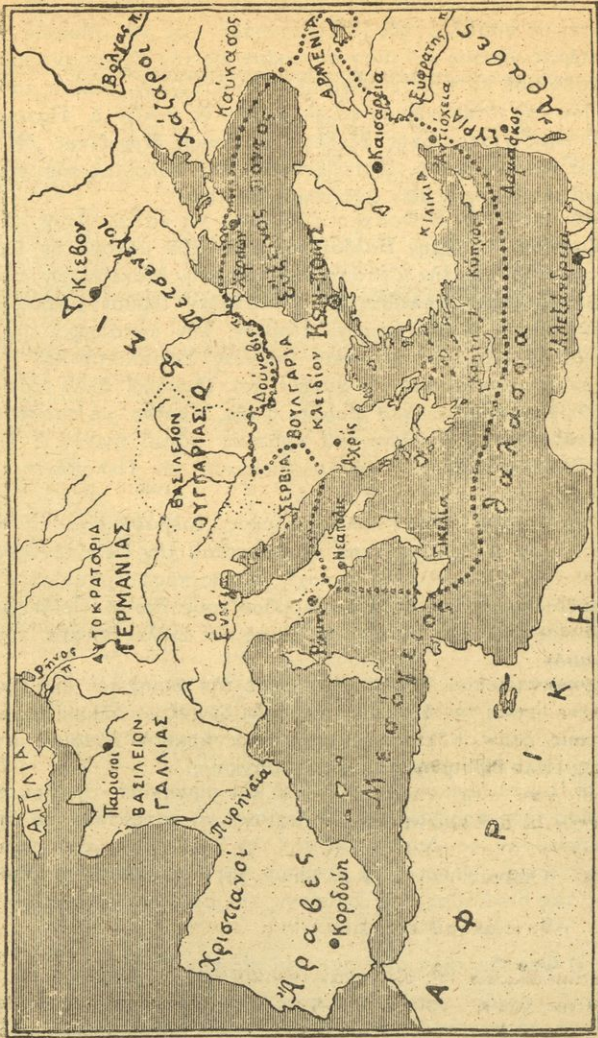
Ἀπερίγραπτοι εἶναι αἱ συμφοραὶ τὰς ὁποίας τῆς ἐπροξένησον οἱ ἀσεβεῖς ἐκεῖνοι κατακτηταί. Ἔσφαξαν, ἐληλάτησαν, ἀπεγύμνωσαν τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ναοὺς, κατέστρεψαν καὶ διήρπασαν τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, κατέστρεψαν βιβλιοθήκας καὶ διέπρξαν πλείστας φρικαλεότητας. Δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε τὰ ἱερά, οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Πλείστα μνημεῖα, ἀγάλματα, εἰκόνες καὶ ἄλλοι θησαυροὶ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου στολίζουν καὶ σήμερον ἀκόμη πολλὰς ἐκκλησίας καὶ μουσεῖα. Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ βασιλίσις τῶν πόλεων, κατεστράφη.

θ) Διανομὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Φράγκοι ἐμοίρασαν μεταξὺ τῶν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας θὰ ἐλάμβανεν ἕκαστος. Ὁ Βαλδουῖνος θὰ ἐλάμβανε τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν Θράκην καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Αὐτὸς ἀνεγνωρίσθη υἱὸς τῶν ἄλλων ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Φραγκικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Βονιφάτιος ἐγίνε βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ θὰ εἶχεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα.

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα.

Οι Ένετοι θά ἐλάμβανον τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν, τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰς περισσοτέρας νήσους καὶ μίαν συνοικίαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰ μέρη δηλαδὴ ποῦ θά τοὺς ἐξησφάλιζον τὸ ἐμπόριον. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ένετοι ἔλαβον καὶ τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγηται ἐξ αὐτῶν ὁ Πατριάρχης. Πρῶτος καθολικὸς Πατριάρχης ἐξελέγη ὁ *Θωμᾶς Μοροζίνης*. Ἡ χαρὰ τοῦ Πάπα ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἔστειλε τὰς εὐλογίας του εἰς τοὺς Φράγκους καὶ συγχώρησιν τῶν ἀμαρτημάτων των.

Μετὰ τὴν διανομὴν οἱ Φράγκοι ἠθέλησαν νὰ καταλάβουν τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ κόμης *Βαλδουῖνος* κατέλαβε μόνον τὴν Θράκην. Ὁ *Βονιφάτιος* κατέλαβε τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἴδρυσεν μικρὸν κρατίδιον, ποῦ ὠνομάσθη *Δουκάτων τῶν Ἀθηνῶν*. Τὴν κατάληψιν τῆς Πελοποννήσου ἀνέθεσεν εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἱππότες Σαμπλίτην καὶ Βιλλαρδουῖνον, οἱ ὅποιοι ἐκυρίευσαν τὴν χώραν καὶ ἴδρυσαν ἄλλο κρατίδιον, ποῦ ὠνομάσθη *Πριγκηπᾶτον τοῦ Μορέως* ἢ τῆς *Ἀχαΐας* με πρωτεύουσαν τὴν πόλιν *Ἀνδραβίδαν*. Ἡγεμῶν τοῦ κράτους αὐτοῦ ἔγινεν ὁ Γάλλος *Γοδοφρεῖδος Βιλλεαρδουῖνος*, ὁ ὁποῖος ἐμοίρασε τὴν Πελοπόννησον εἰς δώδεκα Βαρωνίας.

Οἱ Βιλλαρδουῖνοι ἔκαμαν καλοὺς νόμους, ἐσεβάσθησαν τὰ πρόνομα τὰ ὁποῖα εἶχον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν Πελοπόννησον με δικαιοσύνην καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς αὐτῆς προώδευσαν τότε πολὺ.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς Βιλλεαρδουῖνους ἦτο ὁ Πρίγκηψ Γουλιέλμος, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας καὶ ὠμίλει ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Τὸ Πριγκηπᾶτον τοῦ Μορέως διετήρησε τὴν ἀκμὴν του ἕνα περίπου αἶώνα. Κατόπιν ἔχασε τὴν δύναμιν του, διότι δὲν εἶχεν ἀξίους ἡγεμόνας.

Βραδύτερον ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν ἀρκετὴν δύναμιν ἀνέκτησαν πάλιν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοὺς Φράγκους.

Τέλος οἱ Ένετοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ποῦ τοὺς παρεχωρήθη καὶ ἤρχισαν νὰ κατακτοῦν τὰ ὑπόλοιπα μέρη. Ἐκυρίευσαν τὸ Δυρράχιον εἰς τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Κέρκυραν καὶ τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους, τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου Μεθώνην καὶ Κορώνην, τὰς Κυκλάδας, τὴν Σμύρνην, τὴν Εὐβοίαν καὶ ἔγιναν κυρίαρχοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον.

ι) Φεουδαλικὸν σύστημα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ ἀνώτατος ἄρχων. Αὐτὸς ἐκυβέρνηα τὸ κράτος ὀλόκληρον, διήθυνε τὰς ὑποθέσεις του, τὰ οικονομικά του, τὴν ἐκπαίδευσιν, εἶχε τὸν στρατὸν καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀφύλειαν τῆς χώρας ὀλοκλήρου. Αὐτὸς ὠρίζε τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους. Ὅταν δὲ ἀπέθνησκεν ἄφηνε τὸ κράτος εἰς τὸν διάδοχόν του.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁμοως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπεκράτησε τὸ σύστη-

μα νά μοιράζη ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς συμπολεμιστάς του τὴν χώραν ποὺ κατέκτα. Τὰ μέρη τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον ἐκεῖνοι τὰ εἶχον ὡς κτῆμα ἰδικόν των. Αὐτοὶ πάλι ἐμοίραζον τὴν περιοχὴν των εἰς μικρότερα τμήματα καὶ τὰ ἔδιδον εἰς ἄλλους κατωτέρους των συμπολεμιστάς καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Τοιοῦτοτρόπως μέσα εἰς τὸ ἴδιον κράτος ἐσχηματίζοντο κρατίδια μικρότερα. Ὅλα τὰ κρατίδια ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως. Ἐλέγοντο δὲ *τιμάρια* ἢ *φέουδα* καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ ὠνομάζετο *ιμαριωτικὸν* ἢ *φεουδαλικόν*. Ἐκεῖνοι ποὺ ἐλάμβανον τὰ φέουδα ἐλέγοντο *φεουδάρχει*.

Οἱ φεουδάρχει εἶχον διαφόρους βαθμούς. Ἀνώτατος εἰς τὸν βαθμὸν ἦτο ὁ *βασιλεὺς*, κατόπιν ἤρχοντο οἱ *πρίγκηπες*, οἱ *δοῦκες*, οἱ *μαρκήσιοι*, οἱ *κόμητες*, οἱ *βαρώνιοι*. Καὶ τὰ φέουδα ἐλέγοντο *πριγκηπάτα*, *δοῦκάτα*, *κομητεῖαι*, *βαρωνεῖαι*.

Οἱ φεουδάρχει συχνὰ εὕρισκοντο εἰς πολέμους μεταξύ των καὶ διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν κατόικον εἰς πύργους, τοὺς ὁποίους ἐκτιζον εἰς ὑψηλοὺς λόφους ἢ ἀποκρήμους βράχους καὶ ἦσαν ἀληθινὰ φρούρια. Διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς χώρας του ἕκαστος εἶχεν ἰδικόν του στρατόν. Τὸ φεουδαλικόν λοιπὸν αὐτὸ σύστημα τὸ ἐφήρμοσαν καὶ ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅταν τὴν ἐκυρίευσαν οἱ Φράγκοι. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Πατρίδος μας σώζονται ἐρείπια ἀπὸ φεουδαλικούς πύργους ἢ κάστρα.

ια) Ἀνεξάρτητα Ἑλληνικὰ κράτη.

Οἱ Φράγκοι δὲν κατώρθωσαν νά κυριεύσουν ὁλόκληρον τὸ Βυζαντινὸν κράτος, διότι πρῶτον ἐμοιράσθησαν εἰς τρία καὶ καθένας προσεπάθησε μόνος του νά κατακτήσῃ τὰ μέρη ποὺ ἀνέλαβε. Δεύτερον ὁμῶς καὶ σπουδαιότερον δὲν τὸ κατώρθωσαν, διότι πολλοὶ Ἕλληνες ἄρχοντες μὲ φλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ δυνατὸν τὸ Ἑλληνικὸν συναίσθημα δὲν ἠθέλησαν νά ὑποταχθῶν. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἡρωϊκοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐσχημάτισαν ἀνεξάρτητα κρατίδια, ἀντεστάθησαν ἐναντίον των κατακτητῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς διέλυσαν. Τοιαῦτα Ἑλληνικὰ κράτη ἦσαν:

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.

Μόλις ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἦλθεν εἰς τὰ μέρη τοῦ Πόντου, ὅπου μὲ δραστηριότητα συνεκέντρωσε στρατὸν ἀπὸ ἐντοπίους, ἔκαμε πρωτεύουσαν τὴν πόλιν Τραπεζοῦντα καὶ ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν τοῦ αὐτοκράτορα. Τὸ κράτος του περιελάμβανεν ὅλα τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἕως τὸ ὄρος Καύκασον.

Ὅλιγον κατ' ὀλίγον τὸ κράτος τῆς Τραπεζοῦντος ὀργανώθη καλὰ καὶ διειρηθῆν περισσότερο ἀπὸ δυνάμει αἰῶνας. Ὅχι μόνον κατώρθωσεν εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ νά ἀποκρούσῃ τὰς ἐπιδρομάς των Τούρκων καὶ

των Μογγόλων κατόπιν, αλλά και να ακμάση εις τὸ ἐμπόριον, τὴν γεωργίαν, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ να ἀνθίσῃ εἰς αὐτὸ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἡ πρωτεύουσά του ἔγινεν ὠραία, πλουσία καὶ φημισμένη πόλις με ὠραίους ναοὺς, παλάτια καὶ σχολεῖα. Τὸ ἔτος 1461 ὑπέκυψεν εἰς τοὺς πανισχύρους πλέον Τούρκους, ἀφοῦ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ Δαυῖδ Κομνηνὸς συνελήφθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη μαζί με τοὺς υἱοὺς του, διότι δὲν ἐδέχθησαν νὰ ἀσπασθοῦν τὸν Ἰσλαμισμὸν.

Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου.

Ἄλλος πάλιν γενναῖος, ὁ *Μιχαὴλ Ἄγγελος*, μετέβη εἰς τὴν ὄρεινὴν Ἡπειρον, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὄπλα τοὺς φιλελευθέρους ὄρεινοὺς κατοίκους τῆς χώρας, ἐσχημάτισεν στρατὸν, ἔκαμε πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν καὶ ἵδρυσεν κράτος ἀνεξάρτητον. Τοῦτο περιελάμβανε τὴν Ἡπειρον, Δυτικὴν Θεσσαλίαν καὶ Αἰτωλοακαρνανίαν. Τὸ ὠνόμασε Δεσποτᾶτον (δηλ. ἡγεμονίαν) τῆς Ἡπείρου καὶ ὄχι αὐτοκρατορίαν.

Τὸ κράτος αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Φράγκους, ἀλλὰ με συνεχεῖς ἀγῶνας ἐναντίον των κατάρθωσε νὰ τοὺς περιορίσῃ. Τὸ ἔτος 1223 ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Θεόδωρος Ἄγγελος κατάρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ νὰ διαλύσῃ τὸ βασιλεῖον τῶν Φράγκων. Τότε μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του ἐκεῖ καὶ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ.

Ἐπειτα συνέχισε τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Φράγκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκυρίευσεν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θράκης καὶ ἔφθασεν ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλιν.

Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι κατήρχοντο καὶ κατελάμβανον ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ὁ Θεόδωρος ἐστράφη καὶ ἐναντίον των. Δυστυχῶς ὁμως εἰς μάχην, ποὺ ἐδόθη πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐνίκηθη, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἐτυφλώθη. Οἱ Βούλγαροι ἐπῆραν ἀρκετὰς χώρας τοῦ Δεσποτάτου. Βραδύτερον τὴν Θεσσαλονίκην τὴν κατέλοβεν τὸ τρίτον Ἑλληνικὸν κράτος τῆς Νικαίας καὶ ἀφῆρσεν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Τὸ Δεσποτᾶτον τότε τῆς Ἡπείρου περιορίσθη εἰς τὰς παλαιὰς χώρας του.

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ποὺ ἀνεκηρύχθη τὴν τελευταίαν στιγμὴν αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔφυγεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν με τὸν Πατριάρχην καὶ ἄλλους ἄρχοντας τοῦ κράτους.

Ἐκεῖ ἔκαμε πρωτεύουσαν τὴν Νίκαιαν, ἐσχημάτισεν στρατὸν καὶ με πολέμους ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἐνετῶν κατέλαβεν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μικρασιατικῆς χερσονήσου.

Ὁ γαμβρὸς του *Ἰωάννης Βατάσης*, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη, ἀνέδειχθη ἰκανώτατος αὐτοκράτωρ. Ὅτε στιγμὴν δὲν ἠσύχασε, προσπαθῶν

νά ἀπελευθερώσῃ τὴν χώραν. Ἐπολέμησε μὲ λύσσαν τοὺς Ἐνετοὺς καὶ τοὺς Φράγκους καὶ ἠλευθέρωσε τὰς νήσους, Λέσβον, Χίον, Σάμον, Ρόδον. Ἐπειτα ἐπέρασεν εἰς τὴν Καλλιπόλιν καὶ ἠλευθέρωσε τὴν Θράκην ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Διὰ τὴν ἐνῶσιν πάλιν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἐπίσης ἀφῆρσεν τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν.

Τοιοιουτρόπως ὁ Ἰωάννης Βατάτσης ἐμεγάλωσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας, περιώρισεν τοὺς Φράγκους μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔδωσε τὴν ἐλπίδα εἰς τὸ Ἔθνος, ὅτι γρήγορα θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοὺς ξένους κατακτητὰς.

ιβ) Ἀπελευθέρωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ ἐνδοξος Βατάτσης ἀπέθανε πρὶν προλάβῃ νὰ δλοκληρώσῃ τοὺς σκοποὺς του. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἔμελλε νὰ γίνῃ καὶ πάλιν Ἑλληνικὴ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη, ὅταν ἦτο αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας ὁ Μιχαὴλ Ἡ Παλαιολόγος.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνέχισε τοὺς πολέμους. Εἰς μίαν μάχην ἠχμαλώτισεν τὸν οὐμμάχον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου Βιλλαρδουῖνον τῆς Πελοποννήσου καὶ διὰ τὴν νῆσαν τὴν ἀπελευθέρωσεν τοῦ ἐπῆρε ὡς ἀντάλλαγμα (λύτρα) τὴν Μάνην καὶ τὰ φρούρια Μυστράν καὶ Μονεμβασιάαν, ὅπου ἴδρυσεν τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρά.

Κατόπιν ἔστειλεν εἰς τὴν Θράκην τὸν στρατηγὸν του Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μὲ 800 στρατιώτας πεζοὺς καὶ ἵππεις διὰ νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς Βουλγάρους. Μὲ τὸν στρατὸν τοῦ Στρατηγοπούλου ἠνώθησαν καὶ πολλοὶ ἔθελονταὶ ἀπὸ τὴν Θράκην. Ἀπ' αὐτοὺς μερικοὶ παρακολουθοῦντες τὰς κινήσεις τῶν Φράγκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντελίφθησαν ὅτι ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος των ἀπουσίαζον. Εἰδοποίησαν τότε τὸν Στρατηγόπουλον, ὅτι ἡ πόλις εἶναι σχεδὸν ἀφρούρητος. Ἐκεῖνος ἔστειλε τὴν νύκτα 50 στρατιώτας ἀπὸ μίαν ὑπόνομον οἱ ὅποιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Πόλιν, ἠνοιξαν τὰς πύλας καὶ ὁ στρατὸς εἰσῶρμησε καὶ κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν, χωρὶς σοβαρὰν ἀντίστασιν, τὴν 26ην Ἰουλίου 1261.

Ὁ λαὸς ἔξαλλος ἀπὸ τὴν χαρὰν του ἐξεχύθη εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐπευφήμει καὶ ἐζητωκραύαζε τὸν ἑλευθερωτὴν στρατηγὸν. Κατόπιν ἐπηκολούθησε καταδίωξις καὶ σφαγὴ τῶν Φράγκων. Ὄταν δὲ ὁ Φραγκικὸς στόλος ἐπέστρεψε, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέμβῃ πλέον. Παρέλαβε μὲ σπουδὴν ὅσους ἐπρόλαβε καὶ τὸν Λατίνον αὐτοκράτορα Βαλδουῖνον τὸν Β' καὶ ἔφυγεν.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἔστειλεν ἀμέσως εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν χαρμόσουν εἶδησιν. Ὁ Μιχαὴλ παρέλαβε τὸν Πατριάρχην, τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν στρατὸν καὶ τὴν 15ην Αὐγούστου, ἑορτὴν τῆς Παναγίας, μὲ μεγαλοπρεπῆ πομπὴν εἰσῆλθον συγκεκινημένοι εἰς τὴν Πρωτεύουσαν. Κατη-

θύνθησαν εις τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου ἐδοξολόγησαν τὸν Θεὸν καὶ τὴν Θεοτόκον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Ἐκεῖ ὁ Παλαιολόγος ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου.

Τοιοιουτρόπως ἀνέζησε πάλιν ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία ἔμεινεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Φράγκων ἐπὶ 57 ἔτη. Οἱ Φράγκοι Σταυροφόροι δὲν κατάρθωσαν νὰ τὴν κρατήσουν. Τὸ μόνον ποῦ ἐπέτυχον ἦτο νὰ ἐξασθενήσουν τὸ Βυζαντινὸν κράτος, διὰ νὰ ὑποκύψῃ μετὰ δύο αἰῶνας εἰς νέον βάρβαρον λαόν, τοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. - ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

α) Μιχαήλ Η΄. Παλαιολόγος (1261—1282).

Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξε σπουδαῖον γεγονός καὶ ἐπροξένησε μεγάλην χαρὰν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἄλλοτε ὅμως ἀπέραντος Βυζαντινῆ Αὐτοκρατορία ἦτο τώρα πολὺ περιορισμένη. Τὸ νέον κράτος, τὸ ὅποιον ἐπανίδρυσεν ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος, ἀπέτελετο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, μερικὰ τμήματα τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, ἀπὸ μερικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπὸ τὰς Μικρασιατικὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας. Αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ χώραι ἀπέτέλουσαν μικρὰ καὶ ἀνεξάρτητα κράτη Ἑλληνικὰ ἢ Φραγκικὰ.

Τὸ ἔργον τοῦ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου ἦτο πολὺ βαρὺ. Κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸ κράτος, νὰ διορθώσῃ τὰς καταστροφὰς ποὺ εἶχαν προξενήσει οἱ κατακτηταὶ καὶ νὰ βελτιώσῃ τὴν οἰκονομικὴν τοῦ κατάστασιν. Ἀκόμη ἐφρόντισε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς διαφόρους ἐπικινδύνους ἐχθροὺς, Βουλγάρους, Σέρβους, Βενετούς, ποὺ εἶχον εὖρει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀφαιρέσουσαν Ἑλληνικὰς χώρας.

Τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ κρατίδια δυστυχῶς δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐνωθοῦν διὰ νὰ δυναμώσουν καὶ νὰ στερεώσουν καλύτερον τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς ἐχθροὺς καὶ προπάντων τοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Μιχαήλ, μὲ τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν διπλωματικὴν του ἱκανότητα ὅλους τοὺς ἀντεμετώπισε καὶ ἄρκετὰ Ἑλληνικὰ μέρη ἀπέσπασεν ἀπὸ τοὺς κατακτητὰς καὶ ἐμεγάλωσε τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὅπως εἶδομεν προηγουμένως, ἀπὸ τὸν Γουλιέλμον Βιλλεαρδουῖνον, Πρίγκηπα τοῦ Μορέως, ἐπῆρε τὴν Μάνην καὶ τὰ φρούρια τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Μυστρά καὶ ἵδρυσεν ἐκεῖ τὸ «*Δεσποῖάτιον τοῦ Μυστρά*» ἢ τῆς Πελοποννήσου, ὅπως ὠνομάσθη ἀργότερον.

Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἀνέκτησε πάλιν μέρος τῆς Μακεδονίας. Περιώρισε τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς ἐξηνάγκασε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Οἰκοῦμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀφῆρσεν ἀπὸ τὸν Δεσπότην τῆς Ἠπείρου ἄρκετὰ μέρη καὶ τὰ Ἰωάννινα.

Ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς ἀφῆρσεν τὰς περισσοτέρας νήσους. Τὸν σκληρότερον ὅμως πόλεμον ἔκαμεν ἐναντίον τοῦ Βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Ὁ

βασιλεύς του Κάρολος ὁ Ἀνδευαυϊκὸς ἠθέλησε νὰ κατακτήσῃ τὸ νέον Βυζαντινὸν κράτος. Ἠγόρασε λοιπὸν ἀπὸ τὸν τελευταῖον Φράγκον αὐτοκράτορα Βαλδουίνον τὸν Β' τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀφοῦ ἠτοίμασε στρατὸν κατέλαβε τὴν Κέρκυραν, ἐπέρασεν εἰς τὸ Δυρράχιον καὶ ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ τὴν Ἠπειρον.

Τότε ὁ Μιχαὴλ ἐπετέθη ἐναντίον τῶν στρατευμάτων τοῦ Καρόλου, τὰ ἐνίκησε καὶ συνέλαβε πολλοὺς αἰχμαλώτους. Συγχρόνως δὲ μὲ τὴν διπλωματικὴν του ἰκανότητα καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς του ἐξήγειρεν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν ἐπανάστασιν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐξηνάγκασε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

β) Ἰδρυσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἦσαν μία τουρκικὴ φυλὴ συγγενὴς μὲ τοὺς Σελτζούκους. Κατέβησαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν μὲ ἀρχηγόν τοὺς τὸν Ἐρτογοῦλ καὶ ἀνέλαβον ὡς μισθοφόροι ὑπηρεσίαν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Σελτζούκων Τούρκων, τοὺς ὁποίους ἐβοήθησαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Μογγόλων τῆς Ἀσίας. Ὁ σουλτάνος τῶν Σελτζούκων ἠὲ χάριστηθε ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας των καὶ διὰ νὰ τοὺς ἀνταμείψῃ τοῖς ἔδωκε μίαν περιοχὴν εἰς τὴν Βιθυνίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ ἐγκατασταθοῦν καὶ νὰ ὑπερασπίζουσι τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἐρτογοῦλ Ὀσμάν ἡ Ὀθωμάν μὲ πολέμους ἐμεγάλωσε τὴν περιοχὴν του. Ὃταν οἱ Σελτζούκοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ πολέμους πρὸς τοὺς Μογγόλους, ἐκεῖνος κατέλαβεν ἀρκετὰς ἐπαρχίας τριγύρω, ἔκαμε πρωτεύουσαν τὴν Προῦσαν τὸ 1326 καὶ ἀνεκέρυξεν ἰδικὸν τοῦ κράτος. Τὸ κράτος αὐτὸ τοῦ Ὀθωμάν ὠνομάσθη Ὀθωμανικὸν ἀπὸ τὸ ὄνομά του καὶ οἱ Τούρκοι Ὀθωμανοὶ, ἀπέβησαν δὲ ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

γ) Ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.

Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐκυρίευσαν πολλὰς πόλεις καὶ ἐπεξέτεινον τὸ κράτος των. Ἐναντίον των ἐξεστράτευσεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ'. Ἐνίκηθη ὁμως, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων Οὐρχάν κατέλαβε τὴν Βιθυνίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Μικρὰ Ἀσία περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ἐπωφελοῦμενος δὲ ὁ Οὐρχάν ἀπὸ τὰς φιλονεικίας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεπεραιώθη εἰς τὴν Θράκην καὶ κατέλαβε τὴν ὄχυρὸν πόλιν Καλλιπόλιν, τὴν ὁποῖαν ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὀρμητήριον διὰ νέας κατακτήσεις ἐπὶ τῆς Εὐρώπης.

Τὸ ἔτος 1365 οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποῖαν ἔκαμαν δευτέραν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των, καὶ κατόπιν ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Βουλγορίαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε΄, πρὸ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κινδύνου μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Πάπαν τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Οἱ ἡγεμόνες ὁμῶς τῆς Δύσεως οὐδεμίαν διάθεσιν εἶχον νὰ βοηθήσουν μὲ στρατὸν τὴν κινδυνεύουσαν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Ἰωάννης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν νέον σουλτάνον Μουράτ, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Οὐρχάν καὶ ὑπεσχέθη νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς τοὺς Τούρκους.

δ) Παιδομάζωμα.

Οἱ Ὄθωμανοὶ Τούρκοι ἠσπάσθησαν τὸν Μωαμεθανισμόν καὶ ἔγιναν φανατικώτατοι Μουσουλμᾶνοι.

Διὰ νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ἐντολὴν τοῦ Μωάμεθ μεταχειρίζοντο διάφορα μέτρα βίας πρὸς ἐξισλαμισμὸν τῶν πληθυσμῶν, τοὺς ὁποῖους ἐκυρίευσον.

Ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος τοῦ ἐξισλαμιομοῦ τῶν Χριστιανῶν ἦτο τὸ παιδομάζωμα. Ἐπὶ τοῦ Οὐρχάν ὁ Ἑλληνισμὸς ἔπαθε τὸ μεγαλύτερον κακόν. Αὐτὸς ἤρχισε νὰ στρατολογή τὰ μικρὰ Ἑλληνόπουλα ἡλικίας 7-15 ἐτῶν. Τὰ Ἑλληνόπουλα αὐτὰ τὰ ἐκράτει εἰς τοὺς στρατῶνας. Ἐκεῖ ἐδιδάσκοντο τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν, ἐμάνθανον τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν, ἐγυμνάζοντο στρατιωτικῶς καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐλησμόνου τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν, τὴν γλῶσσαν τῶν, τοὺς γονεῖς τῶν, τὴν θρησκείαν τῶν καὶ ἐγίνοντο τέλειοι Τούρκοι. Ἡ φοβερὰ αὐτὴ στρατολογία ὠνομάσθη «*παιδομάζωμα*».

Θρῆνος καὶ ὄδυρμος ἀπερίγραπτος ἐγίνετο εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις ἀπὸ τὰς δυστυχεῖς μητέρας καὶ τοὺς οἰκέλους τῶν ἀρπαζομένων παιδιῶν. Αἱ καρδίαι τῶν Ἑλλήνων ἐσπάρασσοντο ἀπὸ τὸν πόνον καὶ τὴν θλίψιν, διότι τὰ τέκνα τῶν θὰ ἐγίνοντο Τούρκοι καὶ θὰ ἐπολέμου τὴν ἰδίαν τῶν Πατρίδα καὶ τὴν πίστιν τῶν.

Μὲ τὰ Ἑλληνόπουλα αὐτὰ οἱ Τούρκοι ἐνίσχυσαν πολὺ τὸν στρατὸν τῶν. Ἐκαμον ἰδιαιτέρα τάγματα, ποὺ τὰ ὠνόμασαν τάγματα τῶν *Γενιτσαῶν*. Οἱ Γενίτσαροι ἐθεώρουν ὡς οἰκόμεναι τὸ τάγμα τῶν καὶ ὡς πατέρα τὸν σουλτάνον. Ἐγίνοντο φανατικοὶ μουσουλμᾶνοι καὶ φοβεροὶ πολεμισταί. Μὲ τὰ φοβερὰ αὐτὰ τάγματα οἱ Τούρκοι ἀπέκτησαν στρατὸν μόνιμον, πειθαρχικόν καὶ πολεμικώτατον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπέτυχον τὰς μεγάλας κατακτήσεις τῶν.

ε) Ἐπέκτασις τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους.

Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Θράκην, εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Μουράτ παρὰ τὴν συνθήκην ποὺ εἶχε κάμει μὲ τοὺς Ἑλληνας,

έκυριευσε τὸ ἔτος 1386 τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας Θεσσαλονίκην. Τὸ ἔτος 1388 έκυριευσε τὴν Βουλγαρίαν, τὴν ὁποίαν μετέβαλεν εἰς ἑπαρχίαν τοῦ κράτους του.

Οἱ χριστιανικοὶ λαοί, Σέρβοι, Κροᾶται, Βόσνιοι, Βλάχοι, Οὐγγροὶ, Πολωνοί, βλέποντες τὴν πρόοδον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον, ἠνώθησαν διὰ νὰ τοὺς ἀναχαιτίσουν· Ἄλλ' εἰς μάχην ποῦ ἐδόθη τὸ ἔτος 1389 εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον τῆς Σερβίας (σημερινὸν Σεράγεβον) ἐνίκηθησαν ἀπὸ τοὺς ὀρμητικοὺς πολεμιστὰς τοῦ Μουράτ. Εἰς τὴν μάχην ὅμως αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ Μουράτ ἀπὸ τραυματισμένον Σέρβον καὶ τὸν διεδέχθη, εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ.

Ὁ Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Κεραυνός, ἦτο ἄνθρωπος γενναῖος καὶ σκληρός. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου ἔσπευσεν εἰς τὴν Μικράν Ἀσίαν, ὅπου διάφορα Σελτζουκικὰ κράτη ἐπανεστάτησαν. Τὰ μικρὰ οὗτὰ κράτη τὰ ὑπέταξε καὶ έκυριευσε τὴν πόλιν Φιλαδέλφειαν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες.

Κατόπιν ἦλθε καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν, τῆς ὁποίας αὐτοκράτωρ εἶχε γίνει ὁ Μανουήλ Β' Παλαιολόγος.

Ὁ Μανουήλ πρὸ τοῦ σοβαροῦ κινδύνου ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως. Πολλοὶ ἠγεμόνες τότε ὠργάνωσαν σταυροφορίαν ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, διότι ἤρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετον πρόοδον τῶν Τούρκων.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμούνδος συνεκέντρωσεν ἄρκετὸν στρατὸν ἀπο Οὐγγρους καὶ ἄλλους Εὐρωπαίους πολεμιστὰς καὶ ἀνεχώρησε νὰ κτυπήσῃ τὸν Βαγιαζήτ.

Ὁ Βαγιαζήτ ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ σπεύσῃ ἐναντίον τῶν Οὐγγρων. Οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν εἰς τὴν Νικόπολιν τῆς Βουλγαρίας. Ἐκεῖ ἔγινε φονικωτάτη μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὸν στρατὸν τοῦ Σιγισμούνδου (1396).

Ἀπὸ τότε οἱ Ὀθωμανοὶ ἔγιναν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος διὰ τὴν Εὐρώπην.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Βαγιαζήτ ἦλθε καὶ περιέσφιγξε στενώτερον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔστειλε δὲ ἄρκετὸν στρατὸν διὰ νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ὁ στρατός του κατέκτησε ὅλας τὰς νοτίους χώρας καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ἐλεηλάτησε δεινῶς καὶ ὑπεχρέωσε τὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ Θεόδωρον Παλαιολόγον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο μέγιστος. Ἄλλα ὅμως σοβαρὰ γεγονότα ἔσωσαν πρὸς τὸ παρὸν αὐτὴν.

στ) Ἐπιδρομὴ τοῦ Μογγόλου Ταμερλάνου.

Δύο ἔτη ἐκράτει ἡ πολιορκία, χωρὶς ἡ Πόλις νὰ πίπτῃ. Τότε παρου-

σιάσθησαν οί Μογγόλοι πού άπετέλεσαν σοβαρόν κίνδυνον διά τούς Τούρκους. 'Ο πολεμοχαρής άρχηγός των Ταμερλάνος, άφοϋ κατέκτησε τήν κεντρικήν 'Ασίαν. Ίδρυσε μέγα κράτος καί με τά άγρια σίφη του έξεχύθη πρós Δυσμάς καί ήρχισε νά προσβάλλη, νά καταστρέφη καί νά διαλύη τό Τουρκικόν κράτος.

'Ο Βαγιαζήτ, πρὸ τοϋ κινδύνου, έλυσε τήν πολιορκίαν καί έσπευσε νά πολεμήσῃ τόν Ταμερλάνον με 350 χιλιάδας στρατόν. Οί στρατοί τοϋ Μογγόλου άρχηγοϋ ήσαν διπλάσιοι. Τό έτος 1402 έγινε μεγάλη καί πεισματώδης μάχη εις τήν πεδιάδα τής 'Αγκύρας, κατά τήν όποίαν ό στρατός τοϋ Βαγιαζήτ κατεστράφη τελείως. 'Ο ίδιος συνελήφθη αιχμάλωτος καί απέθανε.

'Ο Ταμερλάνος κατέλαβε τήν Μικράν 'Ασίαν καί κατέστρεψε τās πόλεις της. Εύτυχώς δέν συνέχισε τās έπιδρομάς του καί κατά τής Εύρώπης, διότι δέν διέθετε στόλον. Μετά έν έτος απέθανεν, ένῶ έπέστρεφεν εις τήν πρωτεύουσάν του, τό δέ άπέραντον κράτος του ήρχισε νά παρακμάζει.

Μετά τόν θάνατον τοϋ Βαγιαζήτ ήρχισαν έμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ τών διαδόχων του. 'Απ' αύτούς έπωφελήθησαν οί Έλληνες καί άνέκτησαν τήν Θεσσαλονίκην καί τά παράλια τής Θράκης.

'Ο Μουράτ Β' διέκοψε τās φιλικάς σχέσεις μετά τοϋ Βυζαντίου καί έπολιόρκησε τήν Κωνσταντινούπολιν τό έτος 1422. 'Ο Μανουήλ ύπερήσπισε γενναίως τήν Πόλιν, ή όποία καί έσώθη.

ζ') Τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ.

'Αφ' οϋτου ό Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος έπήρην άπό τούς Φράγκους τής Πελοποννήσου τήν Μάνην καί τά φρούρια Μονεμβασίας, Μυστρᾶ καί άλλα καί έκαμε τό Δεσποτᾶτον τοϋ Μυστρᾶ, διωρίζοντο εκεί ώς Δεσπότες πρίγκηπες τοϋ θρόνου, δηλαδή άδελφοί ή τέκνα τών Βυζαντινών αυτοκρατόρων. Οί πρίγκηπες αύτοί ήσαν κυρίως άπό τήν οικόγένειαν τών Παλαιολόγων.

"Ολοι οί Δεσπότες ειργάσθησαν με ζήλον νά μεγαλώσουν τό Δεσποτᾶτον, πολεμούντες συνεχώς με τούς Φράγκους καί Ένετούς κατακτητάς. Ίδίως οί τελευταίοι Δεσπότες Κωνσταντίνος Παλαιολόγος καί ό άδελφός του Θωμάς κατέλαβον πολλά φρούρια, έκυρίευσαν τās Πάτρας καί άπεμάκρυναν τούς Φράγκους άπό τήν Πελοπόννησον.

Εις τήν χώραν εκείνην παρετηρήθη άναζωογόνησις τοϋ Έλληνισμού. Έκτίσθησαν Ισχυρά φρούρια, ώραίοι ναοί καί μεγαλοπρεπή παλάτια, ίδίως εις τήν πρωτεύουσαν Μυστρᾶν, όπου συνεκεντρώθησαν πολλοί άνθρωποι τής τέχνης καί τών γραμμάτων. 'Ανεπτύχθη ή γεωργία καί ή βιομηχανία καί ό τόπος έπήρε κάποιαν άνθισιν.

η) Τελευταίαι προσπάθειαι πρὸς ἀναχαίτισιν τῶν Τούρκων.

Ἐπὶ Ἰωάννου Η΄ Παλαιολόγου ὁ Σουλτάνος Μουράτ Β΄ ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν κατέστρεψε. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπεμονώθη. Ὁ Ἰωάννης δὲν ἤτο εἰς θέσιν νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Μουράτ καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ τοῦ πληρώσῃ φόρον.

Ἰωάννης Η΄ ὁ Παλαιολόγος.

Ἐπειδὴ δὲ ἐβλεπεν, ὅτι ὑπῆρχε κίνδυνος ὁ Μουράτ νὰ πολιορκήσῃ καὶ πάλιν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῆ μαζί μὲ τὸν Πατριάρχην εἰς τὸν Πάπαν, διὰ νὰ τοῦ ζητήσῃ νὰ παρακινήσῃ τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης νὰ τὸν βοηθήσουν.

Ὁ Πάπας ὅμως καὶ οἱ δυτικοὶ ἐζήτησαν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὡς ἀνωτέρου ἀρχηγοῦ ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

Εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἰταλίας Φλωρεντίαν ἔγινε σύνοδος μὲ ἀντιπροσώπους τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πάπα, συνεζητήθησαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν αἱ διαφοραὶ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὑπεγράφη ἡ ἔνωσις τὸ ἔτος 1439.

Ἡ ἐνέργεια ὅμως αὕτῃ τοῦ Ἰωάννου Η΄ Παλαιολόγου προεκάλεσε μεγάλην ἀντίδρασιν εἰς τὴν πρωτεύουσάν, διότι ὁ περισσότερος κληρὸς καὶ ὁ πολὺς λαὸς δὲν ἤθελεν μὲ κανένα τρόπον νὰ ἀκούσουν τὴν ἔνωσιν, ἀπεκάλουν δὲ τοὺς ἐνωτικoὺς προδότες τῆς Πατρίδος. Οὔτε ὅμως καὶ ἀποτέλεσμα ἔφερε, διότι οἱ ἡγεμόνες τῆς Δυσσεως δὲν ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ στείλουν βοήθειαν εἰς τὸν Ἰωάννην.

Ὁ Μουράτ ἠτοιμάζετο νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ θὰ κατάρθωνε τοῦτο, ἐὰν δὲν εὕρισκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ μὲ τρεῖς ἡρωϊκοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι τοῦ ἐδημιούργησαν μεγάλας δυσκολίας.

Οἱ ἥρωες αὐτοὶ ἦσαν ὁ ἡγεμὼν τῆς Οὐγγαρίας *Ἰωάννης Οὐνούαδης*, ὁ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου *Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος* καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας *Γεώργιος Καστριώτης* ἢ *Σκεντέρμπεης*.

Ἰωάννης Οὐνούαδης.

Οἱ Οὐγγροὶ ἀνησυχοῦν πολὺ μὲ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους εἰς τὴν Εὐρώπην. Δὲν λησμονοῦν τὴν καταστροφὴν τοῦ Σιγισμούνδου εἰς τὴν Νικόπολιν καὶ αἰσθάνονται τὸν κίνδυνον, ὁ ὁποῖος ἀπειλεῖ τὴν πατρίδα των. Διὰ τοῦτο ὁ γενναῖος ἡγεμὼν των Ἰωάννης Οὐνούαδης συνεκέντρωσε στρατὸν καὶ ἤρχισεν ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Μουράτ εὐρέθη ἀπασχολημένος μὲ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ ἐπαναστατικὰ κινήματα, πού εἶχον ξεσπάσει ἐκεῖ. Ὁ Οὐνούαδης μὲ κεραυνοβόλον ταχύτητα ἐνίκησεν εἰς πολλὰς μάχας τοὺς Τούρκους.

Ὁ Μουράτ, ἀφοῦ κατέστειλε τὰ κινήματα εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐπῆρε τὸν στρατὸν του καὶ ἦλθεν ἐναντίον τοῦ Οὐνούαδου. Τόσον ταχέως ἐκινήθη, ὥστε ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Βουλγαρίας Βάρναν, χωρὶς νὰ τὸν περιμένουν οἱ χριστιανοί. Ἐκεῖ ἔγινε μάχη φονικὴ κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Οὐγγροὶ διελύθησαν τὸ ἔτος 1444. Ὁ Οὐνούαδης ὁμως ἐξηκολούθησε τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Τούρκων.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος μὲ στρατὸν ἐπέρασε τὸν Ἰσθμόν, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διέλυσε τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἑλλάδα μὲ σκοπὸν νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Γεώργιον Καστριώτην, ὁ ὁποῖος ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων.

Ὁ Μουράτ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μὲ πολυάριθμον στρατὸν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκεῖ ἔγινε μάχη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1464, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Οἱ Τούρκοι τότε ἐληλάτησαν τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Πάτρας, ἐπῆραν πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἠνάγκασαν τὸν Κωνσταντῖνον νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ πληρῶνῃ φόρον.

Ἄπ' ἐκεῖ ὁ Μουράτ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σερβίαν, ὅπου ὁ Οὐνούαδης εἶχεν ἀρχίσει νέας ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁσαύτως εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὸν γενναῖον ἡγεμόνα τῶν Ἀλβανῶν Γεώργιον Καστριώτην.

Γεώργιος Καστριώτης «Σκεντέρμπεης»

Αὐτὸς ἦτο υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας Ἰωάννου Καστριώτου. Ἄπὸ μικρὸν ὁ πατήρ του εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ τὸν δώσῃ ὡς δμηρον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι καὶ τὸν ἐδίδαξαν τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν. Οἱ Τούρκοι τὸν ἔκαμαν μπέτην καὶ τὸν ὠνόμασαν Σκεντέρμπεην. Ὁ Κα-

στριώτης όμως παρ' όλας τας τιμὰς δὲν ἠγάπησε ποτὲ τοὺς Τούρκους καὶ δὲν ἔλησμήνησε τὴν πατρίδα του καὶ τὸν ἀναγκαστικὸν ἐξισλαμισμὸν του.

Ὅταν ὁ Μουράτ ἐπολέμει μὲ τὸν Οὐνιάδην, ὁ Σκεντέρμπεης εὗρεν εὐκαιρίαν καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Τούρκον γραμματέα τοῦ σουλτάνου, νὰ τοῦ ὑπογράψῃ διαταγὴν (φιρμάνι) πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀλβανικῆς Κρόιτας, διὰ νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Μόλις ἐπῆρε τὴν διαταγὴν, ἦλθεν εἰς τὴν Κρόιαν, παρέλαβε τὸ φρούριον ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῆς καὶ ἤρχισε νὰ διοργανώῃ τὴν στρατὸν καὶ νὰ ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ὁ σουλτάνος, ἀφοῦ ἐσυνθηκολόγησε μὲ τὸν Οὐνιάδην, ἦλθε μὲ τὸν στρατὸν του ἐναντίον τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ ἐπολιορκῆσε τὴν Κρόιαν. Δὲν κατάρθωσεν όμως νὰ τὴν κυριεύσῃ, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ ἔπαθε μεγάλας ζημίας. Τρεῖς φορὰς ἐξεστράτευσεν ὁ Μουράτ ἐναντίον του, ἀλλὰ δὲν κατάρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν ἥρωα Σκεντέρμπεην, ὁ ὁποῖος ἠλευθέρωσε τὴν Ἀλβανίαν καὶ συνέχισε τοὺς ἀγῶνας του κατὰ τῶν Τούρκων καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

θ) Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος (1449—1453).

Κατὰ τὸ ἔτος 1448 ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος. Ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφὸν του Κωνσταντῖνον, Δεσπότην τῆς Πελοποννήσου, ὡς τὸν μόνον ἱκανὸν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν τραγικὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε φθάσει ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐδίστασεν εἰς τὴν ἀρχὴν, διότι ἔβλεπε πόσον δύσκολον θὰ ἦτο νὰ στηριχθῇ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπετελεῖτο παρὰ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, μερικὰς πόλεις τῆς Θράκης καὶ ὀλίγας νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἀλλὰ φιλόπατρις καὶ γενναῖος ὡς ἦτο, ἀπεφάσισε νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος καὶ νὰ κάμῃ τὸ κεθῆκον του πρὸς αὐτὴν μέχρι τελευταίας του πνοῆς. Ἄφησε λοιπὸν τοὺς ἀδελφούς του εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὸν Μάρτιον 1449 ἦλθεν εἰς τὴν Κων-

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

σταντινούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὸν μαρτυρικὸν ἀλλὰ πανένδοξον θρόνον τῆς.

Χρήματα εις τὸ κράτος δὲν ὑπῆρχον, ἀλλὰ μὲ ὄσα ἔξοικονόμησεν ὁ δραστήριος αὐτοκράτωρ, διώρθωσε τὰ τεῖχη, ἐπεσκεύασε τὰ ὀλίγα πλοῖα του καὶ ἤρχισε νὰ συγκεντρῶνῃ σίτον καὶ τροφίμα ἐντὸς τῆς Πόλεως.

Συγχρόνως ἔστειλεν ἀπεσταλμένους του εἰς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς παρεκάλει νὰ τοῦ στείλουν βοήθειαν. Πλὴν οὐδεμία βοήθεια ἦλθεν, ἐκτὸς ἀπὸ ὀλίγους Ἐνετοὺς καὶ μερικοὺς Γενουάτας μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἰουστινιάνην, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωσε προκαταβολικῶς μὲ χρήματα, πού ἔξοικονόμησε ἀπὸ τὰ κειμήλια τῶν ναῶν.

Ὁ πολεμικὸς στόλος τοῦ Κωνσταντινίου ἀπετελεῖτο ἀπὸ 26 μικρὰ πλοῖα, πού εὐρίσκοντο εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος ἐφράσσετο ἀπὸ χονδρὴν ἄλυσιν.

Ἄφωσιωμένος σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ὁ φίλος του Γεώργιος Φραντζῆς, ὅστις ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῶν θλιβερῶν ἐκεῖ ὧν ἡμερῶν.

ι) Μωάμεθ ὁ Β' (1451—1480). Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ ἔτος 1451 ἀπέθανεν ὁ Μουράτ ὁ Β' καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μωάμεθ ὁ Β' εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν.

Ὅταν ὁ Μωάμεθ ὁ Β' ἐγίνε σουλτᾶνος, ἐσκέφθη ὅτι διὰ νὰ ἐδραιωθῇ τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος ἔπρεπε νὰ λείψῃ ἀπὸ τὸ μέσον ἡ Κωνσταντινούπολις, πού ἦτο τὸ σῆμα ἰσχυρὰ καὶ ἦτο τὸ κλειδί μεταξύ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης.

Εἶχε διαρκῶς εἰς τὸν νοῦν του τὴν προφητείαν τοῦ Μωάμεθ, ὅτι στρατηγὸς μέγας θὰ ἀναδειχθῇ ἐκεῖνος πού θὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξύ δύο ἡπείρων καὶ δύο θαλασσῶν.

Ἄφοδ ἐπήρε τὴν ἀπόφασιν, ἤρχισε νὰ προετοιμάζεται. Ἐν πρώτοις εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ Βοσπόρου, ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς, ἔκτισε φρούριον ἀκριβῶς ἀπέναντι ἐνὸς φρουρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε κτίσει ὁ Βαγιαζήτ Α' ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Τὰ φρούρια αὐτὰ τὰ ὠχύρωσε

Μωάμεθ Β' ὁ Κατακτητής.

καλῶς, ὥστε νὰ ἐμποδίζεται ἡ μεταφορά τροφίμων κ' ἄλλων ἐνισχύσεων ἐντὸς τῆς πολιορκουμένης πόλεως ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Δεύτερον διέταξε νά κατασκευασθῆ ἰσχυρὸς στόλος διὰ τὴν πολιορκίαν καὶ μεγάλα πυροβόλα διὰ νά βυμβαρδίσῃ τὰ τεῖχη. Συγχρόνως ἔστειλε μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου διὰ νά ἐμποδίσῃ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ αὐτοκράτορος νά τοῦ στείλουν βοήθειαν.

Ἄφοῦ συνεπλήρωσε τὰς ἐτοιμασίας του, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1453 ἀπέκλεισε τὰς συγκοινωνίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος ἔκλεισεν ἀμέσως τὰς πύλας τῆς πόλεως.

Τὴν 5ην Ἀπριλίου ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος τοῦ Μωάμεθ, ἀποτελούμενος ἀπὸ 160.000 ἄνδρας καὶ 400 πλοῖα, περιεκύκλωσε τὴν Πόλιν ἀπὸ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Τὸν στρατὸν τοῦ Σουλτάνου ὑπεστήριζεν ἰσχυρὸν πυροβολικόν.

Ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων αὐτῶν δυνάμεων τῶν Τούρκων, ὁ αὐτοκράτωρ διέθετε μόνον 9 χιλιάδας μαχητὰς, ἐκ τῶν ὁποίων 5 χιλιάδες ἦσαν Ἕλληνες. Οἱ λοιποὶ ἦσαν ξένοι μισθοφόροι.

Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Γενίτσαροι, παρακινούμενοι ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους ἱερωμένους καὶ ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τοὺς στρατηγούς των καὶ τὸν σουλτάνον, ἐπιχειροῦν λυσσαλέας ἐφόδους καὶ προσπαθοῦν μὲ κλίμακας καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς νά κυριεύσουν τὰ τεῖχη.

Οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταί, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν πίστιν των πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἐλπίδα των πρὸς τὴν Παναγίαν, ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ γενναίου αὐτοκράτορος καὶ ἀπὸ τὸ ἠρωϊκὸν του ἱεράδειγμα, ἀγωνίζονται ὡς λέοντες καὶ ἀποκρούουν τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιφέρουν μεγάλην φθοράν.

Τὰ τεῖχη ἀπὸ τοὺς κανονιοβολισμοὺς τῶν πυροβόλων ὑφίστανται ζημίας, ἀλλ' οἱ γενναῖοι κάτοικοι, γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιά, ἐργάζονται νυχθημερὸν καὶ τὰ ἐπισκευάζουν. Οἱ ἐχθροὶ κατασκευάζουν ὑπονόμους διὰ νά εἰσέλθουν ὑπογείως εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' οἱ ὑπεραπισταὶ κατασκευάζουν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν μέρος ἄλλας ὑπονόμους, φθάνουν τὰς ἐχθρικός, τὰς ἀνατινάσσουν καὶ φονεύουν τοὺς ἐχθρούς.

Ἀπὸ τὴν θάλασσαν οἱ πολιορκηταὶ δὲν κατορθώνουν οὔτε τὰ τεῖχη νά ἀναβοῦν, οὔτε τὴν ἄλυσιν τοῦ Κεράτιου νά σπάσουν.

Τὴν 15ην Ἀπριλίου τέσσαρα πλοῖα τοῦ Κωνσταντίνου, τὰ ὁποῖα μετέφερον τροφίμα εἰς τὴν πόλιν, κατάρθωσαν μὲ ἀφάνταστον ἠρωϊσμόν ὑπὸ τὸν ἥρωα Φλαντανελᾶν νά περάσουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὸν ἑκατοντάπλασιον τουρκικὸν στόλον καὶ νά εἰσέλθουν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ἀφοῦ ἐβύθισαν ἢ ἐπυρπόλησαν πολλὰ ἐχθρικά πλοῖα. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἐγέμισε χαρὰν τοὺς πολιορκουμένους καὶ προεκάλεσε τὴν λύσσαν τοῦ Μωάμεθ.

Τότε ἐκεῖνος συνέλαβε τὸ σατανικὸν σχέδιον νά μεταφέρῃ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον πλοῖα διὰ ξηρὰς. Εἰς διάστημα μιᾶς νυκτὸς κατεσκευάσε ξύλινον δρόμον ἀπὸ σανίδας ἀλειμμένας μὲ λίπος, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἔσυρον 70 πλοῖα καὶ τὰ μετέφερον ἐντὸς τοῦ κόλπου. Τοιοῦτοτρό-

πως ὁ ἀποκλεισμός ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἔγινε στενότερος πλέον. Τοῦτο κατετρόμαξε τοὺς χριστιανούς καὶ ἐσχέδιασαν νὰ καύσουν τὰ τουρκικὰ πλοῖα. Τὸ σχέδιον ὅμως ἐπροδόθη καὶ δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τούρκοι διαρκῶς ἐνισχύονται μὲ νέας δυνάμεις, ἐνῶ οἱ ὑπερασπιστὰι καθημερινῶς ὀλιγοστεύουν. Δὲν ἀπελπίζονται ὅμως καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν ἀτοτελεσματικὴν ἄμυνάν των.

Ὁ Μωάμεθ προπαρασκευάζεται διὰ νὰ κάμη μεγάλην ἔφοδον μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι αὐτὴ θὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ καὶ ἡ πόλις θὰ πέσῃ.

Πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔφοδον αὐτὴν θέλει νὰ μάθῃ τὰς διαθέσεις τοῦ Κωνσταντίνου διὰ παράδοσιν. Παραγγέλλει λοιπὸν εἰς αὐτόν νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν Πόλιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον μαζὶ μὲ τοὺς ἄρχοντας. Τοῦ ὑπεσχέθη δὲ ὅτι θὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ὡς ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα αὐτῆς. Ἐπίσης ὑπεσχέθη ὅτι θὰ σεβασθῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔκαμε συμβούλιον, εἰς τὸ ὅποιον ὄλοι ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσουν μέχρι τέλους. Καὶ τότε ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς ἄλλος Λεωνίδας, ἔδωσε τὴν ἀθάνατον καὶ ἱστορικὴν ἀπάντησιν, τὴν ὅποιαν πάντοτε δίδουν οἱ Ἕλληνες εἰς ὁμοίας περιπτώσεις: *«Τὸ νὰ σοῦ παραδώσω τὴν πόλιν», τοῦ λέγει «δὲν εἶναι ζήτημα ἰδικόν μου οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν κατοικούντων ἐνταῦθα, διότι ὄλοι μας εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ πολεμήσωμεν μέχρι θανάτου καὶ νὰ μὴ λυπηθῶμεν τὴν ζωὴν μας».*

Ἡ ἱστορικὴ καὶ ὑπερήφανος αὐτὴ ἀπάντησις τοῦ Κωνσταντίνου ἐξώργισε τὸν Μωάμεθ, ὁ ὅποιος ἀπεφάσισε νὰ κάμη τὴν τελικὴν ἔφοδον τὴν 29ην Μαΐου.

ια) Παραμονὴ τῆς τελευταίας ἐφόδου.

Τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Μωάμεθ διελάλησεν εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ πολεμήσουν γενναίως, διὰ νὰ κυριεύσουν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ὑπεσχέθη πλουσίαν ἄμοιβήν. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας θὰ ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν των. Ὅλοι οἱ θησαυροὶ τῆς θὰ ἦσαν ἰδιοὶ των. Ὅσοι θὰ ἀνέβαινον πρῶτοι εἰς τὰ τείχη θὰ ἐλάμβανον πλοῦτη καὶ ἀξιώματα. Ὅσοι θὰ ἐδειλίαζον, θὰ εὔρισκον τὸν πέλεκυ τοῦ δημίου. Δερβίσαι περιέτρεχον ὄλον τὸ στρατόπεδον καὶ ἐκήριττον, ὅτι ὅποιος φονευθῆ, τὸ ἴδιον βράδυ θὰ εὔρεθῆ εἰς τὸν παράδεισον μαζὶ μὲ τὸν Προφήτην. Ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς ἠκούοντο εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων, τύπανα ἐκρούοντο καὶ τὸ στρατόπεδον ὀλόκληρον ἦτο φωταγωγημένον.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐντὸς τῆς πόλεως συκνηθιστὰ σκηνὰ ἐλάμβανον χῶραν. Ἀπὸ ὄσα ἠκούοντο καὶ ἐφαίνοντο εἰς τὸ ἔχρικρον στρατόπεδον οἱ πολιορκούμενοι ἠγνόουν, ὅτι ἐτοιμάζεται μεγάλη ἔφοδος.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἔγινε μεγάλη λιτανεαί. Ὁλόκληρος ὁ κλῆρος καὶ ὁ ἄμαχος πληθυσμός, μὲ εἰκόνας τῶν ἁγίων καὶ τῆς

Παναγίας Ὁδηγητρίας, περιήρχοντο τὰ τείχη δακρυσμένοι καὶ παρεκάλουν τὸν Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν των.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιθεωρεῖ τὰ τείχη καὶ ἀπευθύνει εἰς τοὺς ὑπερασπιστὰς θερμοὺς πατριωτικοὺς λόγους. «Ἀγωνιζόμεθα», τοὺς λέγει, διὰ τὰ ἱερά καὶ τὰ ὄσια τῆς φυλῆς μας, *τὴν πίσιν* καὶ τὴν *πατρίδα*, τὴν *τιμὴν* καὶ τὴν ζώην τῶν ἀγαπημένων μας. Ἐάν διὰ τὸ καθένα ὀφείλομεν νὰ ἀγωνισθῶμεν μέχρι θανάτου, πόσον μᾶλλον δι' ὅλα ὁμοί; Ἄς κάμωμεν τὸ καθῆκον μας πρὸς τὴν Πόλιν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ καταφύγιον τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ χαρὰ ὄλων τῶν Ἑλλήνων».

Κατόπιν κατευθύνεται μὲ τὴν συνοδείαν του εἰς τὸν περιλαμπρονναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου χιλιάδες λαοῦ ἔχουν συγκεντρωθῆ. Συγκεκινημένος γονατίζει καὶ προσεύχεται. Ἐπειτα ζητεῖ συγχώρησιν ἀπὸ τὸν λαόν του καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ καὶ ἐκείνους. Καὶ μέσα εἰς τὴν γενικὴν συγκίνησιν κοινώνει τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀποχαιρετᾷ ὅλους διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ ἀναχωρεῖ διὰ τὰ τείχη. «Καὶ ἀπὸ ξύλον ἢ ἀπὸ πέτραν ἂν ἦτο κανεὶς κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ θρηνηθῇ» γράφει ὁ ἱστορικὸς καὶ σύμβουλος τοῦ μαρτυρικοῦ βασιλέως Φρατζῆς.

ιβ) Ἡ ἄλωσις τῆς Πόλεως.

Πρὶν ἐξημερῶση ἡ Τρίτη τῆς 29ης Μαΐου, οἱ Τοῦρκοι ἀρχίζουν τὴν ἔφοδον μὲ δαιμονισμένον θόρυβον ἀπὸ φωνάς, σαλπίσματα, τυμπανοκρουσίας καὶ κανονιοβολισμοὺς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Ἡ πλέον λυσσώδης ἐπιθέσις γίνεται εἰς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, ὅπου ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ δευθύνει τὴν ἄμυναν. Ὅλοι ὅμως αἱ ἔφοδοι ἀποκρούονται, αἱ κλίμακες θραύονται, οἱ καλύτεροι μαχηταὶ τοῦ Μωάμεθ φονεύονται καὶ κρημνίζονται. Τὰ πλοῖα του εἰς τὴν θάλασσαν καίονται ἀπὸ τὸ ὑγρὸν πῦρ. Ἀληθινὴ κόλασις γύρω ἀπὸ τὰ τείχη.

Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει καὶ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία μὲ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν δικέφαλον ἀετὸν κυματίζει ἐπάνω εἰς τὰ τείχη. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐνθουσιασμένος ἀνακράζει μὲ χαράν: «Ἰδικὴ μας, ἀδελφοί μου, εἶναι ἡ νίκη! Ὁ Θεὸς μαζί μας πολεμεῖ».

Ἄλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην γίνεται κάτι τὸ φοβερόν. Ὁ Ἰουστινιάνης εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς μάχης πληγώνεται καὶ ἀποχωρεῖ. Μαζί του ἀποχωροῦν καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρας του. Διὰ τοῦτο ἐπέρχεται σύγχυσις εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀμυνομένων. Οἱ Τοῦρκοι ἐξακολουθοῦν τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις των καὶ ἀνακαλύπτουν ὅτι μία μικρὰ πύλη, ἡ ὁποία ὠνομάζετο *Κερχόπορτα*, λόγῳ τῆς συγχύσεως εἶχε μείνει ἀφρούρητος.

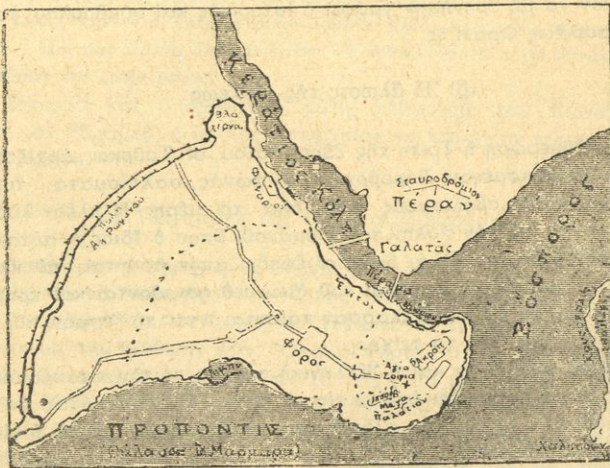
Τότε ἀπὸ τὴν πύλην αὐτὴν εἰσῆλθον μερικοὶ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν καὶ εὐρέθησαν ὀπισθεν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν γενναίων ὑπερασπι-

στών. Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων γίνεται δεινή. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιπίπτει ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἀγωνίζεται ὡς λέων καὶ θερίζει τοὺς ἀπίστους μὲ τὸ ξίφος του. Οἱ ὑπερασπισταὶ ἥρωες πίπτουν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον. Ὁ Κωνσταντῖνος περικυκλώνεται, ἀλλ' ἀγωνίζεται λυσσῶδως. Εἰς μίαν στιγμήν, βλέπων ὅτι κινδυνεύει νὰ αἰχμαλωτισθῇ, ἀναφωνεῖ: «Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ πάρῃ τὴν κεφαλὴν μου»; Τέλος δέχεται ἀλλεπάλληλα κτυπήματα ἀπὸ τοὺς γύρω ἐχθροὺς καὶ πίπτει νεκρὸς ὁ λεοντόψυχος τελευταῖος χριστιανὸς αὐτοκράτωρ, μεταξὺ τοῦ σωροῦ τῶν πτωμάτων.

Μαζὶ του ἔπεσε καὶ ἡ ἔνδοξος Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία τὴν 29ην Μαΐου 1453, ἡμέραν Τρίτην.

ιγ) Ἡ καταστροφή.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ στίφη τῶν Τούρκων κατέκλυσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀφοῦ κατέσφαξαν τοὺς ἐναπομείναντας τελευταίους ὑπερα-

Διάγραμμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως

σπιστάς, ἤρχισαν τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν λεηλασίαν.

Οἱ γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα, δταν εἶδον τοὺς Τούρκους μέσα εἰς τὴν Πόλιν, ἔτρεξαν νὰ σωθοῦν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐκεῖ κατέφθασαν οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι μὲ ἀξίνας καὶ πελέκεις ἔβραυσαν τὰς θύρας, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν καὶ τοὺς κατέσφαξαν ὄλους, Ἄλλοι Τούρ-

κοι ἤρπασαν τὰ πολύτιμα σκεύη καὶ ἔσπασαν τὰς ἀγίας εἰκόνας. Εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρων ὁ ὠραιότατος αὐτὸς ναὸς ἀπεγυμνώθη. Ἄλλα σίφιη βαρβάρων διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἤρχισαν τὴν ἀρπαγὴν, τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν οἰκίων τῶν πλουσίων,

Χιλιάδες κατοίκων ἐσφάγησαν ἢ ἤχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἡ φρίκη ἐσκέπασε τὴν ἀπέραντον πόλιν καὶ τὰ πάντα ἤρημώθησαν. Καμμία πόλις δὲν ἐδοκίμασε τόσον μεγάλην καταστροφὴν, ὅσον ἡ Κωνσταντινούπολις.

Τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ Πορθητῆς Μωάμεθ ἔφιππος μετὰ τὴν ἀκολουθίαν του καὶ διηυθύθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τότε μετέβαλεν εἰς τζαμί καὶ ἠύχαριστῆσε τὸν Ἄλλοχ διὰ τὴν νίκην του.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν προσευχὴν του ἐζήτησε νὰ εὐρεθῆ ὁ νεκρὸς τοῦ Κωνσταντίνου. Τότε Τοῦρκοι στρατιῶται ἀνεγνώρισαν μεταξὺ τῶν πτωμάτων τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τὰ κόκκινα πέδιλά του μετὰ τοὺς δικεφάλους ἀετούς. Ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ ἀποκόψουν τὴν κεφαλὴν του καὶ νὰ τὴν στήσουν εἰς κεντρικὸν σημεῖον τῆς πόλεως διὰ νὰ ἐπιδειχθῆ εἰς τὸν στρατὸν καὶ διὰ νὰ φοβηθοῦν οἱ χριστιανοί. Τὸ ὑπόλοιπον σῶμα παρεδόθη εἰς τοὺς χριστιανούς διὰ νὰ τὸ θάψουν.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ πένθος βαθὺ ἐθρήνησε τὴν καταστροφὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δὲν ἠθέλε νὰ τὸ πιστεῦσῃ ὅτι ἔπαθε τοιαύτην συμφορὰν. Διὰ νὰ παρηγορηθῆ ἐδημιούργησε τοὺς ὠραίους θρύλους μετὰ τοὺς ὁποίους ἐθέρμαινε τὰς ἐλπίδας του κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς μακρᾶς δουλείας ποῦ ἐπηκολούθησαν. Οἱ θρύλοι οὗτοι, τοὺς ὁποίους ἡ παράδοσις μετέδιδεν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, διετήρησαν ἄσβεστον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους τὴν φλόγα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι «... *πάλιν μετὰ χρόνους μετὰ καιρούς, πάλιν δικὰ μας θάναται*». Ὁ σπουδαιότερος θρύλος εἶναι τοῦ *Μαρμαρωμένου Βασιλῆα*, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ δὲν ἀπέθανεν, ἀλλὰ μετεφέρθη εἰς ἀόκρυφον σπήλαιον ἀπὸ ἄγγελον Κυρίου, ὅπου θὰ κοιμᾶται μαρμαρωμένος μέχρι τῆς ὥρας, ποῦ θὰ σηκωθῆ, *τὴν σπάθα του θὰ δεράξῃ καὶ τοὺς ἐχθροὺς θὰ διώξῃ πέρα ὡς τὴν Κόκκινη Μηλιά*.... Καὶ ἄλλος πάλιν, κατὰ τὸν ὁποῖον μετὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πόλιν διεκόπη ἡ θεὰ λειτουργία εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὁ δὲ ἱερεὺς ποῦ ἐλειτούργει, ἤρπασε τὸ ἱερὸν δισκοπότηρον καὶ ἐξηφανίσθη ἀπὸ θύραν μυστικὴν. Ὅταν θὰ γίνῃ πάλιν ἡ Κωνσταντινούπολις Ἑλληνικὴ, θὰ ἐξέλθῃ διὰ νὰ τελειώσῃ τὴν λειτουργίαν του. Ὁ πρῶτος θρύλος ἀνεφέρετο εἰς τὴν *Πατρίδα*, ὁ δεῦτερος εἰς τὴν *Θρησκείαν*.

Μετὰ τοιαύτας παραδόσεις ὑπέμεινον οἱ Ἕλληνες τὰ δύστυχα χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ δὲν ἐλύγισαν ἀπὸ τὸ βάρος τῆς συμφορᾶς των.

ιδ) Κατάκτησις τῶν ὑπολοίπων Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη ἀπὸ τότε Πορθητῆς, ἐστράφη κατὰ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Τὸ ἔτος 1460 ἐκυρίευσεν τὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τῆς Μονεμβασίας καὶ ἄλλων μερικῶν παραλιακῶν πόλεων τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Κατόπιν ὑπέταξε τὰς Ἀθήνας καὶ μετέβαλε τὸν Παρθενῶνα εἰς τζαμί. Τὸ 1461 διέλυσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐολόκληρος ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπετάγη εἰς τοὺς Τούρκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΣΣΕΩΣ

1. ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ Ἑλλάς ἔχει προορισθῆ ἀπὸ τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν νὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης ὄχι μόνον ὅταν εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς, ἀλλὰ καὶ ὅταν παρακμάζη.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε ἕναν ὑπέροχον πολιτισμὸν μὲ τὴν σοφίαν τῶν τέκνων τῆς, ἐκαλλιέργησεν εἰς ὕψιστον βαθμὸν τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ διέδωσεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων τοῦ.

Ὁ θαυμάσιος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐθάμβωσεν ἀργότερον τοὺς κατακτητὰς τῆς Ἑλλάδος Ῥωμαίους, οἱ ὅποιοι καὶ τὸν παρέλαβον.

Τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον παρέλαβε καὶ διεφύλαξε τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν, τὸν συνύφανε μὲ τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐδημιούργησε τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν, τὸν μετέδωσεν εἰς ὄσους λαοὺς ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μαζὶ τοῦ καὶ ἰδίως εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἰδιαιτέρως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφόρων, οἱ ὅποιοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ἤρχισε νὰ παρουσιάζε-ται εἰς τὴν Δύσειν μία τάσις νὰ ἐκπολιτισθοῦν καὶ αἱ χῶραι τῆς Εὐρώπης.

Ἡ τάσις αὕτῃ ἐδυνάμωσε ἀκόμη περισσότερον βραδύτερον, ὅταν ἐπλησίαζεν ἡ κατάρρευσις τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ μετὰ τὴν ὑποδούλωσίν τῆς.

Τότε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μορφωμένους Ἕλληνας ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Εὐρώπην καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους πόλεις καὶ ἰδίως τῆς Ἰταλίας. Ἐκεῖ ἵδρυσαν σχολὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδασκον τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ προεκάλουν τὸν θαυμασμὸν τῶν ξένων πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα. Πληθὸς ἀπὸ μαθητὰς ἐφοίτων εἰς τὰς σχολὰς αὐτὰς καὶ ἐμάνθανον τὴν ὠραίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Μὲ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ διάθεσις τῶν μορφωμένων νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ γράφουν συγγράμματα, θεατρικὰ ἔργα καὶ ποιήματα, νὰ κατασκευάζουν ἔργα ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς τέχνης, νὰ οἰκοδομοῦν ναοὺς, ἀνάκτορα καὶ ἄλλα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, νὰ

άσχοιοῦνται μὲ τὰς ἐπιστήμας, ἀστρονομίαν, μαθηματικά, φυσικὴν καὶ γενικῶς νὰ προοδεύουν καὶ νὰ ἐκπολιτίζονται.

Τοιοιουτρόπως εἰς τὴν Εὐρώπην, ἣ ὁποία ἦτο βυθισμένη εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὸ σκότος, ἤρχισε νὰ ἀνθίξῃ μία νέα πνευματικὴ ζωὴ καὶ νὰ θεμελιώνεται ἕνας νέος πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἔχει τὰς βάσεις του εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν.

Ἡ μεταβολὴ αὕτη ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν *Ἀναγέννησις τῆς Δύσεως*.

Σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας λογίους ποὺ διεκρίθησαν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων, ὁ ἐπίσκοπος Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, οἱ ἀδελφοὶ Χρυσολωρᾶ καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἀναγέννησις ἤρχισε πρῶτον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν ἄλλην Εὐρώπην, ὅπου διὰ πρώτην φοράν παρουσιάζονται μεγάλοι συγγραφεῖς, ποιηταὶ καὶ ἄλλοι καλλιτέχνη, ὅπως ὁ Δάντης, ὁ Λεονάρδος Ντὰ Βίντσι, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Θερβάντες καὶ πληθὸς ἄλλων.

2. ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὴν ταχεῖαν πρόοδον τῶν ἀνθρώπων ἐβοήθησαν πολὺ καὶ αἱ μεγάλαι ἐφευρέσεις, ποὺ ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως.

Σπουδαιότεραι ἐφευρέσεις ἦσαν :

α) Ἡ πυρῖτις.

Εἶναι εἰς ὄλους γνωστὴ ἡ μεγάλη χρῆσιμοποίησις τῆς πυρῖτιδος σήμερον εἰς τὰ παντὸς εἶδους πυροβόλα ὄπλα, μικρὰ καὶ μεγάλα, καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας ἀνάγκας, ὅπως αἱ ἀνατινάξεις πετρωμάτων διὰ τὴν κατασκευὴν τεχνικῶν ἔργων.

Παλαιότερον ἢ πυρῖτις ἦτο ἄγνωστος εἰς ὄλους. Μόνον οἱ Κινέζοι ἐγνώριζον νὰ τὴν κατασκευάζουν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐχρησιμοποιοῦν παρά εἰς διασκεδαστικὰ πυροτεχνήματα. Ἀπὸ τοὺς Κινέζους τὴν παρέλαβον οἱ Ἄραβες καὶ ἀπὸ αὐτοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι. Πρῶτος ποὺ ἐχρησιμοποίησε τὴν πυρῖτιδα εἰς πυροβόλα ὄπλα ἦτο ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Σβάρτς κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Μία Βυζαντινὴ Βιβλιοθήκη καὶ εἰς μοναχὸς ἀντιγράφων χειρόγραφα.

Ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται πυροβόλα, τὰ ὁποῖα ἤλλαξαν τελείως τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Τὰ βέλη, τὰ ἀκόντια καὶ αἱ ἀρχαῖαι πανοπλῖαι ἀντικατεστάθησαν διὰ τυφεκίων, τὰ δὲ ὑψηλά φρούρια καὶ οἱ πύργοι ἔχασαν τὴν ἀξίαν των. Τὰ πολεμικὰ μέσα πλέον ἀπέκτησαν μεγάλην καταστρεπτικὴν δύναμιν, ἐτελειοποιήθησαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν.

β) Ἡ ναυτικὴ πύξις.

Αἱ περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεύος κατὰ τὴν ἐπὶ στροφὴν του ἀπὸ τὴν Τροίαν μᾶς διδούν νὰ ἐνοήσωμεν, πόσον δύσκολα ἦσαν τὰ θαλασσινὰ ταξίδια κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν.

Οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν ἐτόλμων νὰ ταξιδεύουν εἰς θάλασσαν ἀνοικτὴν ἢ εἰς τοὺς ὠκεανούς, διότι δὲν εἶχον τὰ μέσα νὰ εὐρίσκουν τὸν προσανατολισμὸν των καὶ ἐκινδύνευον νὰ παραπλανηθοῦν καὶ νὰ χαθοῦν. Ὁ κίνδυνος ἦτο μεγαλύτερος τὴν νύκτα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν, ὅταν ὁ οὐρανὸς ἦτο συννεφιασμένος ἢ ἦτο ὀμίχλη.

Ἡ κατάστασις μετεβλήθη ἀφ' ὅτου ἐφευρέθη ἡ ναυτικὴ πύξις.

Ἡ ναυτικὴ πύξις στηρίζεται εἰς τὴν ἰδιότητα, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ μαγνητικὴ βελὸν νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον τῆς πρὸς βορρᾶν καὶ τὸ ἄλλο πρὸς νότον. Μὲ τὴν μαγνητικὴν λοιπὸν βελὸνν στηριγμένην εἰς ἓνα κατακόρυφον ἄξονα, τοποθετημένον εἰς τὸ κέντρον δίσκου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν σημειωθῆ αἱ μοῖραι καὶ τὰ κύρια σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος κατασκευάζεται ἡ ναυτικὴ πύξις, ἡ ὁποία καθορίζει τὴν διεύθυνσιν ποῦ θέλομεν.

Πρώτην ναυτικὴν πύξιν κατασκεύασεν ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγια. Μὲ αὐτὴν ὁ προσανατολισμὸς εἶναι εὐκόλος ὁποῦδήποτε καὶ ἂν εὐρίσκειται κανεὶς καὶ εἰς οἰανδήποτε ὥραν.

Καὶ τὴν ἰδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελὸνης οἱ Κινέζοι τὴν ἐγνώριζον ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν χρησιμοποιοῦν εἰς πρακτικὰ σκοποὺς. Ἀπ' αὐτοὺς τὴν παρέλαβον οἱ Ἄραβες καὶ κατόπιν οἱ Εὐρωπαῖοι. Μὲ τὴν σπουδαίαν αὐτὴν ἐφεύρεσιν οἱ ναυτικοὶ ἤρχισαν μακρυνὰ ταξίδια, ἀνεκάλυψαν νέας χώρας καὶ ἡ ὄψις τοῦ κόσμου μετεβλήθη.

γ) Ἡ τυπογραφία.

Τὰ βιβλία εἶναι ὁ πολῦτιμος σύντροφος, ὁ ὁποῖος μᾶς φωτίζει τὸν νοῦν, μᾶς πλουτίζει μὲ γνώσεις καὶ μᾶς μορφώνει. Ἔως τὸν 15ον αἰῶνα ἦσαν σπάνια καὶ πανάκριβα, διότι ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἐστοίχιζον τόσον, ὥστε μόνον πολὺ πλοῦσιοι ἦτο δυνατόν νὰ τὰ ἀποκτήσουν.

Τὴν ἐποχὴν ὁμοῦς ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ διψα τῆς μαθήσεως ἦτο πολὺ μεγάλη, ὁ Γερμανὸς Ἰωάννης Γουτεμβέργιος ἔκαμε μίαν σπου-

δαιοτάτην ἐφεύρεσιν. Κατεσκεύασε κινητὰ γράμματα καὶ ἀριθμοὺς ἀπὸ μέταλλον. Μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐσχημάτισε λέξεις, στίχους καὶ σελίδας. Ἔκαμε καὶ μικρὸν τυπογραφεῖον καὶ ἤρχισε νὰ τυπῶνῃ τὰς σελίδας. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἤρχισε νὰ γίνεται πλέον ἐκτύπωσις τῶν βιβλίων. Τὸ πρῶτον βιβλίον ποὺ ἐτυπώθη ἦτο ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἀπὸ τότε ἡ τυπογραφία προώδευε καὶ ἐτελειοποιήθη, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν σημερινὴν τελειότητα, ποὺ μᾶς καταπλήττει. Τὰ βιβλία ἐποπλασιασίσθησαν, ἐγίναν εὐθηνά καὶ καθένας ἦτο εὐκολον νὰ τὰ προμηθεύεται, νὰ τὰ μελετᾷ καὶ νὰ μορφώνεται.

3. ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Ἄλλη αἰτία, ἡ ὁποία συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόδοον τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ἦτο ἡ ἀνακάλυψις νέων χωρῶν. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος, ὅπως εἶπομεν, ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς ναυτικούς, ὥστε νὰ τολμοῦν ταξίδια καὶ εἰς μεγάλας θαλάσσας καὶ ὠκεανούς.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ πολύτιμα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας, ὅπως ἡ μέταξα, ὁ βάμβαξ, οἱ ἐλεφαντόδοντες, μαργαριτάρια, πολύτιμοι λίθοι, χρυσός, ἀρώματα καὶ πολλὰ ἄλλα μετεφέροντο ἀπὸ Ἀραβίας ἐμπόρους εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὲ πλοῖα μετεφέροντο εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερβολικὰς τιμὰς. Ἡ μεταφορὰ ὁμῶς τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν ἦτο πολυδάπανος καὶ πολὺ ἐπικίνδυνος, ἰδίως ἀφ' ὅτου οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐσκέπτοντο πῶς νὰ εὕρουσιν ἄλλον δρόμον, διὰ νὰ μεταφέρουσιν τὰ προϊόντα αὐτὰ ἀσφαλέστερον καὶ νὰ στοιχίζουσιν εὐθηνότερα.

Πρῶτος τολμηρὸς θαλασσοπόρος ποὺ ἐπεχείρησε τὸ ἐπικίνδυνον ταξίδιον ἦτο ὁ Πορτογάλος Βαρθολομαῖος Διάξ. Αὐτὸς κατῶρθωσε μὲ πλείστους κινδύνους καὶ περιπετείας νὰ φθάσῃ εἰς τὸ νοτιώτερον ἄκρον τῆς Ἀφρικῆς, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος.

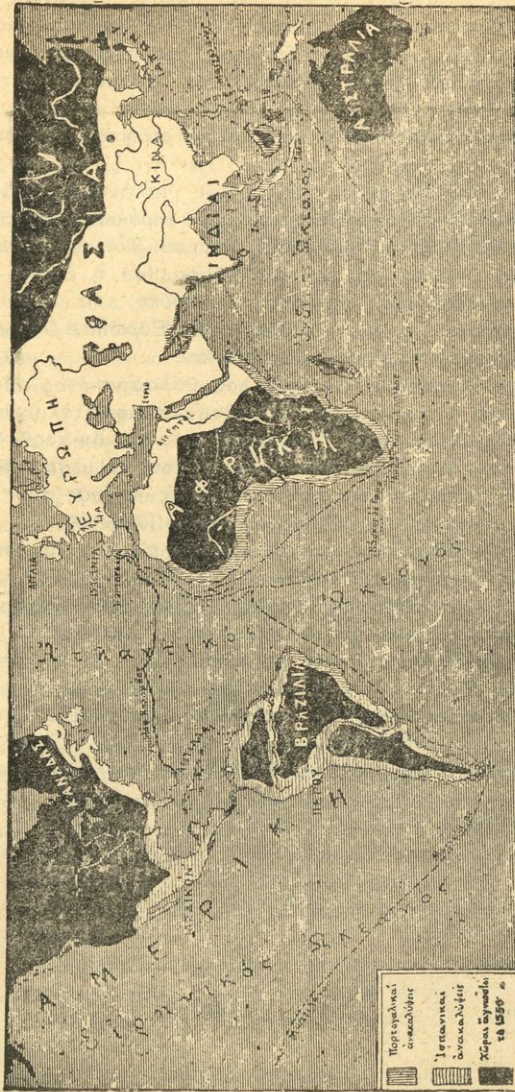
Ἄλλος ἐπίσης Πορτογάλος θαλασσοπόρος, ὁ Βάσκο Ντὲ Γάμα, ἀργότερον κατῶρθωσε νὰ περάσῃ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, νὰ πλεύσῃ τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν καὶ νὰ φθάσῃ ἐπὶ τέλους εἰς τὰς Ἰνδίας, τὰς ὁποίας ὕστερα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐντοπίους κατέλαβε καὶ ἱδρυσεν μεγάλην Πορτογαλικὴν ἀποικίαν.

Ἄλλος τολμηρὸς θαλασσοπόρος, ὁ Γενουάτης Χριστόφορος Κολόμβος, ἐσκέφθη νὰ ταξιδεύσῃ πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀπὸ τὴν δύσιν.

Εἰς τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν ἐβασίσθη εἰς τὴν γνώμην ποὺ εἶχον διατυπώσῃ Ἕλληνες γεωγράφοι, ὅτι δηλαδὴ ἡ γῆ εἶναι σφαιρική. Ἐπομένως ταξιδεύων ἀπὸ τὴν δύσιν, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας.

Τὸ ἔτος 1492 μὲ 3 πλοῖα καὶ 90 ναύτας ποὺ τοῦ ἔδωσαν οἱ βασι-

Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν νέων χωρῶν.
(Αἱ Ἐνακαλύψεις τῶν Ἰσπανῶν σημειώνονται μὲ ὀριζοντίως γραμμάς, τῶν Πορτογάλων μὲ καθέτους.)

λεϊς τῆς Ἰσπανίας ἐξεκίνησεν ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους καὶ ἀγώνιας δυσόμιση μηνῶν ἐπέρασε τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ ἔφθασεν εἰς μίαν νῆσον, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἅγιον Σωτήρα. Γεμάτος χαρὰν ἐγύρισε εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τοῦ ἐγίναν μεγάλαι τιμαί. Ἔκαμε κατόπιν καὶ ἄλλα ταξίδια πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλας νήσους καὶ μέγα μέρος τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμισε ὅτι ἦταν μέρη τῶν Ἰνδιῶν τὰ ὠνόμασε Δυτικὰς Ἰνδίας.

Ἄλλὰ μετὰ τὸν Κολόμβον καὶ ἄλλοι Ἰσπανοὶ καὶ Πορτογάλοι συνέχισαν τὰ ταξίδια καὶ ἀνεκάλυψαν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ τῶν Ἰνδιῶν ἀλλὰ περὶ νέας ἐντελῶς καὶ ἀγνώστου ἡπείρου. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεκάλυφθη ἡ μεγάλη ἡπειρος τοῦ Δυτικοῦ ἡμισφαιρίου, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀμερικῆ, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμερικού Βεσπούκη, ποῦ τὴν περιέγραψε. Ἐκεῖ ἐδημιουργήθησαν μεγάλαι ἀποικίαι τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, αἱ ὁποῖαι ἔδιδον εἰς αὐτὰ πλοῦτον καὶ εὐημερίαν.

Βραδύτερον ὁ περίφημος Πορτογάλος θαλασσοπόρος Μαγελᾶνος, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μὲ 5 πλοῖα καὶ πολλοὺς τολμηροὺς ναυτικούς, διέσχισε τὸν Ἀτλαντικόν, ἔφθασεν εἰς τὸν στενὸν πορθμὸν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ποῦ φέρει ἀπὸ τότε τὸ ὄνομά του, καὶ μέσα ἀπὸ ἀφαντάστους περιπετείας ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, ὅπου ἐφονεύθη εἰς μάχην πρὸς τοὺς Ἰθαγενεῖς. Οἱ σύντροφοὶ του συνέχισαν τὸν πλοῦν των καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἀφοῦ ἐπραγματοποίησαν διὰ πρώτην φοράν τὸν περίπλοον τῆς Γῆς.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὰ μεγάλα ταξίδια ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τὸ ἐμπόριον ἀνεπτύχθη πολὺ καὶ ἐγίναν πολλαὶ ἀποικίαι. Οἱ ἄνθρωποι τῆς Εὐρώπης ἔκαμνον ἐπιχειρήσεις καὶ ἐπλούτιζον. Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις μετεβλήθη. Τὸν πλοῦτον δὲν τὸν ἔχουν τώρα μόνον οἱ φεουδάρχαι εὐγενεῖς καὶ οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ, ὅπως πρὶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔμποροι καὶ οἱ ναυτικοὶ καὶ οἱ τεχνῖται.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ ὄψις τοῦ κόσμου ἥλλαξεν ἐντελῶς πλέον.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἡ Βυζαντινὴ ἱστορία ἀναφέρεται εἰς τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, ἥτοι εἰς τὴν περίοδον μεταξὺ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς καὶ τῆς ἐποχῆς τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἀρχίζει ἀπὸ τότε πού ἡ Κωνσταντινούπολις ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τελειώνει τότε πού ἡ Πόλις ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ἡ περίοδος τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας εἶναι λαμπρὰ περίοδος τοῦ ἔθνους μας, διότι κατ' αὐτὴν ὁ Ἕλληνισμὸς ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ δόξαν, ὁ δὲ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ἔφθασε εἰς μεγάλην ἀνθισιν.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἀπέκλισε τεραστίαν ἔκτασιν καὶ ἔγινεν ὁ ἰσχυρὸς κυματοθραύστης, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἔσπασαν τὰ ἀγρία κύματα τῶν ἐπιδρομῶν τῶσων καὶ τῶσων βαρβάρων, Περσῶν, Βανδάλων, Γότθων, Οὐννων, Ἀβάρων, Σλαύων, Ἀράβων, Βουλγάρων, Νορμανδῶν, Τούρκων.

Ὅπως ἡ ἀρχαία ἐποχὴ ἀνέδειξε μεγάλους βασιλεῖς καὶ στρατηγούς, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ Βυζάντιον ἀνέδειξε τοὺς ἰδικούς του.

Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πού ἔκτισε τὴν Κωνσταντινούπολιν, μέχει τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, πού τὴν ἔχασε, πολλοὶ ἔνδοξοι αὐτοκράτορες καὶ στρατηγοὶ ἀνεδείχθησαν, ὅπως ὁ Μέγας Θεοδόσιος, ὁ Ἰουστινιανός, ὁ Βελισσάριος, ὁ Ἡράκλειος, ὁ Κωνσταντῖνος Πρωγώναιος, ὁ Λέων Ἰσαυρος, ὁ Λέων Ἀρμένιος, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ὁ Τσιμισκῆς, ὁ Βασίλειος Βουλγαροκτόνος, ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς καὶ τόσοι ἄλλοι.

Τὸ Βυζάντιον ἔγινε τὸ πολῦτιμον θησαυροφυλάκιον, τὸ ὁποῖον διεφύλαξε τοὺς μεγάλους πνευματικούς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Διέσωσε τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων σοφῶν. Ἰδρυσε τὸ Πανδιδασκῆριον καὶ ἄλλας σχολὰς καὶ ἀνέδειξε μεγάλους σοφοὺς καὶ συγγραφεῖς, ἐκκλησιαστικούς ῥήτορας ὑπερόχους, ἱστορικούς, ποιητὰς καὶ λογίους. Τὰ δνόματα τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας Βασιλείου, Γρηγορίου, Χρυσοστόμου, Ἀθανασίου καὶ πολλῶν ἄλλων, πού ἐκαλλιέργησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐθεμελίωσαν τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν, λάμπουν ὡς ἀδάμαντες εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου, ὅπως τὰ δνόματα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Ἀρχαιότητος.

Τὸ Βυζάντιον ἐτακτοποίησε μὲ τὸς Οἰκουμενικάς Συνόδους ὅλα τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἐστερέωσε τὴν Ὁρθόδοξον χριστιανικὴν Πίστιν.

Ἐκαλλιέργησε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ὕμνους εἰς σημεῖον ἀφθαστον.

Ἐφῆρεν εἰς τὸν χριστιανισμόν τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σλαύους καὶ ἠμέρωσε τὰ ἦθη των.

Ἐθεσε τὰς βάσεις τῆς ὀργανωμένης φιλανθρωπίας μὲ τὴν Ἰδρυσιν πλεί-

στων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, (γηροκομείων, πτωχοκομείων, ξενόνων, νοσοκομείων).

Παρέλαβε τὰς ἀρχαίας τέχνας, τοὺς ἔδωσεν ἰδικόν του ρυθμὸν καὶ ἐδημιούργησε τὰ περίφημα βυζαντινὰ μνημεῖα, ναοὺς, ἀνάκτορα καὶ ἄλλα. Εἰς τὴν διακοσμητικὴν τέχνην καὶ τὴν ἀγιογραφίαν ἀνεδείχθη ἀπαράμιλλον.

Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐθεμελίωσε νόμους, οἱ ὅποιοι καὶ σήμερον ἀκόμη ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς Δικαιοσύνης τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Ἀνέπτυξε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὑπῆρξε τὸ κέντρον τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ὁ ἐμπορικὸς του στόλος ἐκυριάρχει εἰς τὴν Μεσόγειον.

Πολλὰ ἐμπορικὰ κέντρα ἤκμασαν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἰδιαιτέρως ὁμως ἡ πρωτεύουσά του Κωνσταντινούπολις, ἡ ὁποία ἐκληρονόμησε τὸ φῶς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν λάμπην τῆς Ρώμης, ἔγινεν ἡ σπουδαιότερα καὶ ὄραιότερα πόλις τοῦ κόσμου. Ἦτο ἡ καρδιά τῆς ἀπεράντου Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὸ καύχημα ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Ἦτο ἡ πόλις, ἡ ὁποία μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς ἐθάμβωνεν ὄλους τοὺς ξένους καὶ ἔκαμε νὰ τὴν θαυμάζουν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ζηλεύουν.

Ὅλον αὐτὸ τὸ Βυζαντινὸν μεγαλεῖον ἐκράτησεν ἡνωμένον τὸ Ἑλληνικὸν γένος κατὰ τοὺς μακροὺς καὶ σκοτεινοὺς χρόνους τῆς δουλείας, πὺ ἐπηκολούθησαν μετὰ τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Τούρκους. Μὲ πόνον βυθῖν οἱ Ἕλληνες ἐσκέπτοντο τὶ ἔχασαν, τὶ εἶχαν, τὶ τοὺς πρέπει, ὅπως λέγει ὁ ποιητής, καὶ μὲ καρτερικότητα παρεσκέυασαν τοῦ Ἔθνους τὴν ἀνάστασιν.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΤΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1) Ἀναφέρατε τοὺς διαφόρους βαρβάρους ἐναντίον τῶν ὁποίων ἠγωνίσθη τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

2) Ἀναφέρατε τοὺς ἐνδοξοτέρους αὐτοκράτορας καὶ τὰς σπουδαιότερας νίκας των κατὰ τῶν βαρβάρων.

3) Ἀναφέρατε τοὺς αὐτοκράτορας, πὺ ἀνέπτυξαν τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας μὲ ἔργα τέχνης, μὲ νόμους καλοὺς μὲ σχολεῖα, μὲ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ μὲ ἄλλα εἰρηνικὰ ἔργα.

4) Ἀναφέρατε ἄλλους σπουδαίους ἄνδρας, πὺ ἐκαλλιέργησαν τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν Πολιτισμὸν.

Δικαιολογήσατε διατὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶναι εὐεργέτης τῆς Εὐρώπης.

5) Γράψατε μίαν ἔκθεσιν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἐκφορᾶται τὶ γεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν σας ἡ Βυζαντινὴ περίοδος τῆς Ἐθνικῆς μας Ἱστορίας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

- 146 π.Χ. Ὑποταγή τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους
- 33 μ.Χ. Ὑδροσὶς τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας
- 64 μ.Χ. Πρῶτος διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν
- 67 μ.Χ. Θάνατος τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου
- 306 μ.Χ. Ἀνακίρῳξις τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου αὐτοκράτορος
- 312 » Νίκη τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Μαξεντίου.
- 313 » Ἐκδοσις τοῦ Διατάγματος τοῦ Μεδιολάνου
- 325 » Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος
- 330 » Ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινουπόλεως
- 337 » Θάνατος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου
- 381 « Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος
- 395 » Διαίρεσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν
- 476 » Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους
- 527 » Ὁ Ἰουστινιανὸς αὐτοκράτωρ
- 532 » Ἡ Στάσις τοῦ «Νίκα»
- 537 » Ἐγκαίνια τῆς Ἀγίας Σοφίας
- 565 » Θάνατος τοῦ Ἰουστινιανοῦ
- 610 » Ὁ Ἡράκλειος αὐτοκράτωρ
- 614 » Οἱ Πέρσαι κυριεῦνουν τὴν Ἱερουσαλὴμ
- 626 » Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Περσῶν. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος
- 629 » Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ
- 641 » Θάνατος τοῦ Ἡρακλείου
- 673 » Α' Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων
- 717 » Β' Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων
- 726 » Ἀρχὴ εἰκονομαχίας
- 843 » Ὅριστικὴ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων. Κυριακὴ Ὁρθοδοξίας
- 976-1025 Ὁ Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος
- 1018 » Ὅριστικὴ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων ὑπὸ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου
- 1074 » Κατάληψις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Τούρκων
- 1096 » Πρώτη Σταυροφορία
- 1204 » Τετάρτη Σταυροφορία. Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
- 1261 » Ἀνάκησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.
- 1365 » Ἡ Ἀδριανούπολις γίνεται δευτέρα πρωτεύουσα τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους.
- 1449 » Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος αὐτοκράτωρ
- 1453 » Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
- 1461 » Κατάλυσις Αὐτοκρατορίας Τραπεζοῦντος
- 1492 » Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΙ ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Γεωγραφικοί χάρται

Τὸ Ῥωμαϊκὸν Κράτος	σελ. 31
Χάρτης τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ	» 32
Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων	» 43
Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα (πρὸ τῶν Σταυροφοριῶν)	» 60
Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν	» 69
Ἀνακαλύψεις τῶν νέων χωρῶν	» 93

2. Εἰκόνες πλοίων

Πλοῖον Βυζαντινὸν	» 46
Πλοῖον Φραγκικὸν	» 65

3. Εἰκόνες Ἀρχαίων Μνημείων καὶ Ἔργων Τέχνης

Ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς Ἀθήνας	» 6
Ἁγία Σοφία	» 33
Τὸ Λάβαρον	» 17
Ψηφιδωτὴ εἰκὼν τῆς Ἁγίας Σοφίας	» 34
Τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως	» 27
Νόμισμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου	» 18
Βυζαντινὸν Στέμμα	» 61
Μιὰ Βυζαντινὴ Βιβλιοθήκη	» 90

4. Εἰκόνες μεγάλων ἱστορικῶν προσωπικοτήτων

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους	» 11
Χριστιανοὶ κατασπαρασσόμενοι ἀπὸ ἄγρια θηρία ἐντὸς τοῦ Ἰπποδρόμου	» 13
Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	» 14
Ὁ θάνατος τοῦ Μαξεντίου	» 16
Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας	» 24
Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν ἀκολουθίαν του	» 28
Ὁ Ἡράκλειος	» 36
Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάτος	» 44
Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος	» 57
Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς	» 62
Σταυροφόροι	» 63
Σταυροφόροι πολεμιστὰὶ ἔφιπποι	» 64
Ἰωάννη Η' ὁ Παλαιολόγος	» 78
Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος	» 81
Μωάμεθ ὁ Β'	» 82

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. Ἰδρυσις καὶ ἔκτασις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

α) Κτίσις τῆς Ρώμης	σελ. 3
β) Ἐξάπλωσις τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου	> 4
γ) Ἐξάπλωσις τῶν Ρωμαίων ἔξω τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου. Πόλεμοι πρὸς Καρχηδόνιους	> 4
δ) Πόλεμοι τῶν Ρωμαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας	> 5

2. Ἐπίδρασις τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων.

α) Οἱ Ρωμαῖοι καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς	> 5
β) Οἱ Ρωμαῖοι Ἀυτοκράτορες καὶ αἱ Ἀθῆναι	> 7

3. Χριστιανισμὸς.

α) Κατάστασις τοῦ κόσμου πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ	> 7
β) Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ	> 8
γ) Ἐξάπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ. Αἱ πρῶται χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι	> 9
δ) Ὁ Ἑλληνισμὸς διευκολύνει τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ	> 10
ε) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος	> 10
στ) Διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν	> 11

4. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

α) Ἡ κατάστασις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου	> 14
β) Πόλεμοι τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἄλλους αὐτοκράτορας. Προστασία τοῦ χριστιανισμοῦ	> 15
γ) Αἵρεσις τοῦ Ἀρείου. Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	> 17
δ) Ἡ κρίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	> 18
ε) Ἡ Ἁγία Ἑλένη καὶ ἡ ἀνεύρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ	> 19
στ) Διοργάνωσις τοῦ Κράτους. Θάνατος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου	> 20

5. Ὁ Μέγας Θεοδοσίος.

6. Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Επικράτησις τῆς Ἑλλην. Γλώσσης καὶ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.	» 23
2. Οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.	» 24
α) Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος	» 24
β) Ὁ Μέγας Βασίλειος	» 25
γ) Γρηγόριος ὁ Θεολόγος	» 25
δ) Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	» 26
3. Θεοδοσίος ὁ Β', ὁ Μικρὸς. Πανδι·σакτήριου	» 27

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

α) Ποῖος ἦτο ὁ Ἰουστινιανὸς	» 28
β) Ἡ στάσις τοῦ «Νίκα»	» 29
γ) Συνεργαίαι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	» 30
δ) Πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	» 30
ε) Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ	» 31

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

α) Ἡ κατάστασις τοῦ κράτους πρὶν ἀναλάβῃ ὁ Ἡράκλειος	» 36
β) Ὁ Ἡράκλειος αὐτοκράτωρ	» 36
γ) Πόλεμοι κατὰ τῶν Περσῶν	» 37
δ) Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ Περσῶν	» 38
ε) Συντριβὴ τῶν Περσῶν	» 38
στ) Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ	» 39

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

α) Ἀραβες	» 40
β) Ἐμφάνεισι τοῦ Μωάμεθ	» 40
γ) Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων	» 42
δ) Κωνσταντῖνος Πρωγάτος. Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	» 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ. ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

α)	Λέων δ' Γ' Ἰσαυρος (717—740). Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	σελ. 45
β)	Παρακμὴ τῶν Ἀράβων	> 46
γ)	Ἀκρίται	> 46
δ)	Μεταρρυθμίσεις τοῦ Λέοντος Γ'.	> 47
ε)	Θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις	> 48
στ)	Εἰκονομάχοι—Εἰκονολάτραι	> 48
ζ)	Κωνσταντῖνος Ε' ὁ Κοπρώνυμος	> 49
η)	Λέων δ' Δ'	> 49
θ)	Κωνσταντῖνος δ' ΣΤ'. Εἰρήνη. Ἐπαναφορὰ τῶν εἰκόνων	> 49
ι)	Ὅριστικὴ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων. Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας	> 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

α)	Ἀγῶνες τῶν Ἰσαύρων ἐναντίον τῶν Βουλγάρων	> 51
β)	Διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλαύους καὶ Βουλγάρους	> 52

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

α)	Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών	> 54
β)	Λέων δ' ΣΤ' ὁ Σοφός	> 54
γ)	Κωνσταντῖνος δ' Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος. Ρωμανὸς ὁ Δεκαπηνός	> 55
δ)	Νικηφόρος Φωκάς	> 55
ε)	Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς	> 56
στ)	Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος	> 57
ζ)	Ὅριστικὴ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων	> 58
η)	Ἐπιστροφὴ Βασιλείου εἰς Κωνσταντινούπολιν	> 59
θ)	Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Ρώσων	> 59

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ—ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

α)	Ἐπικίνδυναι ἐχθροὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας	> 61
β)	Ρωμανὸς δ' Δ'	> 61
γ)	Ἀλέξιος Κομνηνός	> 62
δ)	Ἀφορμὴ τῶν Σταυροφοριῶν	> 62
ε)	Πρώτη Σταυροφορία	> 63
στ)	Νεῖα Σταυροφορία	> 64
ζ)	Ἀλέξιος Γ' καὶ Ἀλέξιος Δ'. Τετάρτη Σταυροφορία	> 65

η) Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	>	67
θ) Διανομὴ τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας	>	67
ι) Φεουδαλικὸν σύστημα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα	>	68
ια) Ἀνεξάρτητα Ἑλληνικὰ κράτη	>	70
ιβ) Ἀπελευθέρωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	>	72

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

α) Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος	>	74
β) Ἰδρυσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους	>	75
γ) Ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον	>	75
δ) Παιδομάζωμα	>	76
ε) Ἐπέκτασις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους	>	76
στ) Ἐπιδρομὴ τοῦ Μογγόλου Ταμερλάνου	>	77
ζ) Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου	>	78
η) Τελευταῖαι προσπάθειαι πρὸς ἀναχαίτισιν τῶν Τούρκων	>	79
θ) Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος αὐτοκράτωρ	>	81
ι) Μωάμεθ ὁ Β'. Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως	>	82
ια) Παραμονὴ τῆς τελευταίας ἐφόδου	>	84
ιβ) Ἡ ἄλωσις τῆς Πόλεως	>	85
ιγ) Ἡ καταστροφὴ	>	86
ιδ) Κατάκτησις τῶν ὑπολοίπων Ἑλληνικῶν χωρῶν	>	88

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ

1. Ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Εὐρώπης.	>	89
2. Ἐφευρέσεις	Σελ.	90
α) Πυρῆτις	>	90
β) Ἡ ναυτικὴ πυξίς	>	91
γ) Ἡ τυπογραφία	>	91
3. Ἀνακαλύψεις Νέων Χωρῶν	>	92
Ἀνακεφαλαίωσις	>	95
Ἀνακεφαλαιωτικὰ ἔργασια.	>	96
Χρονολογικὸς Πίναξ	>	97
Γεωγραφικοὶ Χάρται καὶ εἰκόνες	>	98

Handwritten signature or initials

024000027962

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Δ/ΣΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ἄριθ. πρωτ. 83553

Ἐν Ἀθήναις τῆς 30-6-1956

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ κ. κ.

Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΝ - Β. ΔΟΥΚΛΙΑΝ

Πεσμαζόγλου 9

ΕΝΤΑΥΘΑ

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 67001 19/6/56 πράξεως τοῦ Ἰπουργείου μετὰ συμφωνων γνωμοδότησιν τοῦ Κ.Γ.Δ.Σ.Ε. ἐνεκρίθη διὰ μίαν διετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους 1956-1957 τὸ ὑποβληθέν εἰς τὸν διενεργηθέντα σχετικὸν διαγωνισμόν βιβλίον σας ΙΣΤΟΡΙΑΣ ὡς βοηθητικὸν τοῦ μαθήματος τῆς ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.

Παρακαλοῦμεν ὄθεν ὅπως προβῆτε εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ βιβλίου σας κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν οἰκείων Ἐπιτροπῶν καὶ μετὰ τὴν θεώρησιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ἑκπαιδευτικοῦ Συμβούλου ἐκτυπώσητε τοῦτο, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἔγκρισις αὕτη παρέχεται ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς διορθώσεως τῶν σφαλμάτων καὶ δύναται νὰ ἀνακληθῆ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν.

Πᾶν βιβλίον μὴ φέρον αὐτολεξεί τὴν παρούσαν δὲν εἶναι ἐγκριμένον.

Ἐντολὴ Ἰπουργοῦ
Ὁ Διευθυντής
Χ. ΜΟΥΣΤΡΗΣ